

ÚTON-ÚTFÉLEN.

RAJZOK ÚTI-NAPLÓMBÓL.

ÚTON-ÚTFÉLEN.

RAJZOK ÚTI-NAPLÓMBÓL.

IRTA

B. PONGRÁTZ EMIL.

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST, 1875.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

333974

»Menni, menni. — összevissza, céltalanul; — nyugalom nélkül tévelyegni, mindig tovább, — tovább! . . .

Vadregényes sziklák, zord fenyvesek között, magános havasi vidékeken bolyongni. — vad vizek tomboló viadalát nézni, — ezer ölnyi vízmosások szédítő mélysége felett állani, — a vad madár sivító kiáltását, majd a zuhatagok ezüstjének főnséges zenéjét hallgatni, — zúgó erdők mély magányában, a lombok rejtelmes susogásába vegyülő szellemhangokat ellesni, melyek a tündérek szívtitkait beszélnek el, — messze, messze vidéken elmerülni a feledés és feledtetés enyhe kékjébe, s leborulni a nagy, szent természet templomában, hol a lélek a csillagok magasságáig emelkedik: olyan élvezet ez, melyhez semmiféle földi gyönyör nem hasonlítható! Borzalom, tisztelet, fájó ábránd, boldogító remény, szent felmagasztaltság, és a mulandóság fájdalomának érzete váltják fel egymást lelkünkben. Lábunk a földet éri, de szellemünk a túlvilágiak között lebeg . . . . .

Menjünk tovább. mindig tovább!«

Szerző.

TARTALOM.

AUSZTRIA ÉS NÉMETORSZÁG.

	Lap
Az óperencián túl (Linc)	3
Gmunden	9
Tárcacsevegés Ischlből.	14
A „Königs-See“ partján	22
Münchenben és Hackländertnél	30
Látogatás Kaulbachnál	38
„Rien ne vas plus“ (Baden-Baden)	48
„Pour la bonne bouche“ (Baden-Baden).	59
Nürnbergi tárca	73
Berlin	82

S V Á J C.

Basel	99
Fel a Rigire.	107
Útón-útfélen (Berntől a Jungfrauig).	116
Gidisdorfban	127
A szénagyűjtés és a hegyi manók	136
Franzsepp a kecskepásztor	142
Lausannétól Montreuxig.	169
Chillon	176
Fenetta	182
Appenzeller Ländli.	191
Az alpesi rózsa	215

I.

AUSZTRIA ÉS NÉMETORSZÁG.

I.

Az óperencián túl:

(*Linc.*)

Itt vagyok „ober der Enns“, vagyis magyarán mondva: az óperencián túl.

Csupán azért jöttem ide, hogy halljam, mint nyilatkozik itt a közvélemény páter Gábiel és Duncinger Anna pikáns esetéről.

Az egész város apraja, nagyja, véne és fiatala róluk beszél. A suszterinas nótát fütyül róluk. Rudigier püspök pedig, — e szörnyű ultramontán, — fejét csóváltatja és Torquemado idejét óhajtja vissza, hogy a „béke és szeretet istenének“ nevében máglyára ítélhesse a civilisatio terjesztőit.

A' köznép, mely itt egészen papi uralom alatt áll, szidja Duncinger Annát, és dicsőíti páter Gábielt, ki nemsokára valóságos Don-Juanná lesz. Most már oly sok leány megy hozzá gyónni, hogy

kora reggeltől késő estig osztja az áldást. Annát pedig a szó teljes értelmében kiszekirozták a városból. Bécsbe menekült. Megvettem a fotografiáját, s mondhatom, hogy mindent rá lehet fogni, csak azt nem, hogy szép. Gábiel arcképét is birni óhajtottam. Ötven krajcárt megér egy páter, — vagyis inkább a fotografiája. — Bécsben már megkináltak vele, de azt hittem, hogy jobb forrásból veszem Lincben. Itt azonban azt mondták, hogy a nemes lelkű páter arcképe nem kapható.

— De hogyan lehet az, mikor már Bécsben árulják?

— Igen egyszerűen. Egy élelmes fotograf felöltözött csuklyába, lefényképezte magát és igen jó „geschäftet“ csinált, mert sok ezer példányt eladott, — s most a fotograf kísért a páter képében.

Minden utazó megemlékezett eddig a linci nőkről, s nem akarván különc lenni, én sem mellőzöm őket.

A polgári osztálynak jelentékeny részét láttam, s nemcsak most, hanem már régebben is, s kétségkívül ez az irányadó, ha valamely vidék lakóinak szépségéről van szó. Csodálkozom, hogyan

akadhat ember, a ki ezekért rajongani tud. Igaz, hogy kackiásak, rátartiak, de olyan laposak, mint a deszka. Pesten a váci-utcában egy óra alatt több szép nőt lehet látni, mint itt egy esztendőn át.

A kik nem ismerik, azok kedveért a városról és vidékéről is szólok valamit.

A város maga igen csinos, egyes részei a hegyekre dőlnek. Hegységkoszorúzta tündérvölgy ölében fekszik, melyen a Duna meredek sziklasorok között csavarog lefelé, mint egy óriás kigyó. Levegője nagyon egészséges, a vidék panorámája megragadó. Épen most jövök a hegyek közül, egészen átázva.

A várost hid köti össze Uhrfahr mezővároskával, mely a Duna tulsó partján fekszik. Mögötte a „Pertlingbergen“ magánosan szép kis kápolna áll, a népnek kedvenc búcsújáró helye, mely önkénytelenül eszembe juttatá Uhland szép költeményét: „Droben steht die Kapelle, Schau't still in's Thal hinab“.

Fölmentem a Freienbergre, honnan a jezsuitáknak temploma és óriási kolostora bámul a völgybe, a zuhogó zápor dacára folytatám utamat a „Zauberthal“ felé, mely nevének egészen megfelel. Innen tisztán látható a Salzburgot és Gmun-

dent övező hegyláncolat. Salzburg felé a völgyek szűkülnek, a hegyek kifelé nyílnak. A fenyves kezd terjedni, de még nem juthat határozott uralomra. Oly vegyíték, melyből hiányzik az őszhang.

A linci vidék a szerénység idyllje. Gyönyörű látvány volt, amint a szakadó zápor közepette a völgy egyik részétől kezdve, a végtelen égbolton keresztül, le a völgy másik részéig ezer színben végigsugárzott a „megengesztelt isten mosolygása: ragyogó szivárvány“.

Maga a város csöndlepte fészek. „Eine kleine Provinzial-Stadt“ — mint a linciek maguk is mondják.

A régi házak mindégysike szögletházat képez. Az emberek egymás orra elé építették házaikat. Girbe-gurbe az egész, kivéve a nagy piacot, mely egészen olasz stýlben épült, s szinte bántja a szemet, hogy itt, a fenyvesborította bércek között, lapos födeleket talál.

Visszafelé betértem „Zur schönen Mariandl“, ki a lincieknek jó ozsonnát szokott készíteni. Ez a tisztességes néember szépnek ugyan nem szép, hanem bajusza nagyobb van, mint nekem. Pompás frís tejet adott, melynek szörpölgetése közben

egy összeaszott arcú, tőporódott, fehér fürtös anyókára vetém pillantásomat, ki egészen üde virágbokkrétát tartott kezében, mely kiáltó ellentétet képezett sárga arcával. Szótlanul bámult maga elé.

— Ismeri ezt a nőt, — kérde Mariandl

— Nincs szerencsém, idegen vagyok...

— Talán bizony olasz?

— Nem, — magyar vagyok.

— Szent Jeromos, ön magyar?

— Van ellene valami kifogása?

— Na nincs épen, — mondá, úgy nézve rám, mintha valami emberevő fajból való lennék, s aztán a következőket mondá:

— Ezt az öreg nőt mindenki úgy ismeri a városban: „die Officiers-Braut“. Egyszerű, de szomorú története az, hogy réges-régen, még I. Napoleon idejében, egy osztrák tisztnek menyasszonya volt, ki 1814-ben elesett. Az akkor viruló fiatal nő kiment a városból, mikor az ezred maradványa visszatért, s egy szép virágbokkrétát készített kedvese számára. Mikor meggyőződött róla, hogy nem tért vissza, megőrült és soha többé nem gyógyult meg. Azóta, 58 év óta, egész nyáron, minden nap friss virágbokkrétát köt, elmegy a kávéházba, s minden helyre a hová katonatisz-

tek járnak, — végignézi őket, soha egyetlen szót sem beszél, hanem ha talál olyat, ki elhalt vőlegényéhez némileg hasonlít, átadja neki bokkrétáját s másnap újra kezdi szelid őrültségét.

Ez Lincnek legnagyobb nevezetessége.

II.

G m u n d e n .

Csak két napot töltöttem a szelid fekvésű városkában, melynek legnagyobb nevezetessége az: hogy semmi nevezetesség sincs benne, s így épen elég arra: hogy az ember egy rövid tárcacikket írjon róla.

Elragadó vidéke az, mely az idegeneket ide vonzza; a trauni tó az, mely kellemessé, sőt költőivé teszi.

Nagyon szeretem a szép kilátást, azért az „hôtel Bellevue“-ben szállottam meg, mely a kényesebb igényeknek is megfelel. Konyhája igen jó, fürdője szép. A víz hatása — amint mondják — meglepően gyors, annyira, hogy már számos képzelt beteg meggyógyult itt. A víz alkatrészei, amint egyszeri kóstolás után megítélhettem: ket-

tedbórsavas — szikélegelegy — halvsavas — föl-
cseléleg, — így valahogy szokták ezt a tudós
chemikusok nevezni, és így nevezné talán egykori
ciscercita-barát professorom Horvát Zsiga, a ki
ugyan nem volt se tudós, se chemikus, hanem
mint aféle üres fejű ember nagyon elbizakodott és
pöffeszkedő.

Forduljunk el szent borzalommal az ilyen
nyakatekert szavaktól, és hagyjuk azokat a nya-
katekert észjárású ciscercita barátoknak . . . . .

Köröskörül magas bércek és mosolygó halmok
váltakoztatják egymást, melyekről szép nyaralók te-
kintenek le a csöndes tó síma tükrebe.

A tóban kacérkodó Ort-kastély, — melyet 34
öl hosszúságú híd köt össze a száraz földdel —
merően bámulja a zord tekintetű Traunsteinnek
fellegekbe emelt büszke homlokát; — délre a
„mennyország rétje“ terül el, melyet messziről
oltárszőnyegnek nézesz oly szépen kihímezte azt
a természet művészi keze, — a közepén, magára
felejtett vén fa áll, mely valószínűleg a múlt napok
élményein mereng, mikor még vidám társaságban
töltötte napjait, — s nem elég baj neki kietlen ma-
gánya, a pajkos gyermekek még azzal boszantják:
hogy lelóggó ágait egyre szakgatják, tépdelik, de

---

a vén fa jól meg-megszúrja haragjában a kis csin-
talanok kezét.

Az egész városka tiszta és csinos; sétatere
pedig oly gondosan ápolt, hogy akármely „Resi-
denzstadtnak“ díszére válnék.

A városiaknak kedvenc sétahelyök a „Calva-
rienberg“, honnan az egész szépséges panorámán
egyszerre el lehet tekinteni. Magam is felmáztam
a hegyre, mielőtt azonban a szép kilátást élveztem
volna, egy csoport koldusnak vakmerőségével
kellett megküzdenem. Soha arrogansabb, tolako-
dóbb koldusokat nem láttam. A szó szoros értel-
mében elállják az utat, és követelik hogy az ember
alamizsnát adjon nekik, — kiabálnak, sivalkod-
nak, jajgatnak, — ha keveset adsz nekik: lenéz-
nek; ha nem adsz: össze is szidnak, sőt koldusnak
csúfolnak.

Egy könnyű, kis szekerkén össze-visszajártam
az egész vidéket. A közlekedés itt minden irány-
ban gyors. Jó erős lovat, csinos tiszta kocsit, jó-
kedvű kocsist kapsz elég jutányos áron. A ló
vígán üget, a könnyű szekér szépen gurul hegy-
nek fel, lejtnek le, a kocsis egész úton szóval tart,
s ha egy kis extra-borralalót adsz neki, meg se
haragszik érte . . . . .

Midőn beesteledett egy csónakba vetém magam, hogy a játszó hullámokon a sajkázás kellemeit élvezzem. Az égen ezernyi csillag ragyogott, a hold szelid arca épen a távoli hegyek mögül emelkedett ki, Trauenkirchenből mélán hangzott át az ájtatos nép esti éneke, a bércek fokán egy-egy pásztortűz gyúlt ki, honnan a havasi kürt remegő hangjai elhalódva jutottak hozzánk. Az egész kép, a suttogó habok, a mellettem el-elsurranó sajkák, velencei estémre emlékeztettek. — A sajkák tágasak, és többnyire lobogó zászlókkal díszítvék, az ülések piros, vagy más színű ripszszel vannak bevonva.

Az jutott eszembe, hogy érdekesebb lenne e kirándulást párosan megtenni.

E szép vidékre számos boldog szerelmes jár; és sok ember itt tölti mézes heteit.

E regényes fekvésű város kedvenc tartózkodó helye a külföldi művészeknek, íróknak és színészeknek. Bulyovszky Lilla is itt lakik. (Nem tudom hamarjában elhatározni, hogy külföldinek, vagy belföldinek mondjam-e őt.)

A tó jobb partján lakik egy regényes fekvésű villában a hannoverai volt-király. Távolabb büszkén emelkedik Erzsébet főhercegnő és Louise

porosz hercegnő szép villája. A megragadó Ebenzweyer-palota, mely egykor a szerencsétlen Miksa mexikói császáré volt, jelenleg Chambord gróf tulajdona. A toscánai nagyhercegnő sárga nyaralója közelében egy fantasztikus nyárilak emelkedik ki, hol két orosz aggszűz lakik, becses nevök Pancsulicseff. Az egyik, kit a vidék melancholikussá tett, minden nap elolvassa a „Wiener Zeitung“ összes hirdetési rovatát. . . . .

Hajónk gyorsan hasítja a hullámokat. E sorokat itt írom a fődélzeten.

Nyugat felől szelid alakot öltve huzódik végig a hegyláncolat, délre a kopár Höllenberg sziklafalai meredeznek ég felé.

Amint a Traun vize felé közeledik az ember, a vidék mindig vadregényesebb lesz, a háttér pedig szelid rónaságban vesz el. A tó vize igen szép smaragd színű, s Traunkirchentől lefelé alig oly széles, mint a Duna Budapest között.

Ebensee falucskába érkezénk, hol Schmerling lovag ő exjával találkoztam. Nagyon megöszült. Még az öregség sem akart parirozni híressé vált mondatának: „Wir können noch warten!“

III.

Tárcacsevegés Ischlból.

Kedves barátnőm! Meg kell vallanom, hogy meglehetősen bolond útat tettem. Ön azt feleli rá: chacun a son goût. S igaza van.

Huszonöt perc szabad időt ajándékoztam magamnak, s ezalatt kipihenek. E pihenést pedig kellemesebben tölteni nem lehet, mint azzal, ha kóborlásomat egy kis causerie-be öntöm.

Ne csodálkozzék fölületességemen, először azért, mert csak rövid percek állanak rendelkezésemre, alig elégségesek arra, hogy egy pár futó vonással jelöljem meg a tárgyakat, másodsor, mert szent borzalommal emelek most kalapot minden komoly reflexio előtt, s egyúttal megis szököm előle.

Messze van mögöttem minden poros akta,

minden számtétel és könyv; egyetlen utasításom Händschel „Telegraph“-ja, s ebből csak a vaspályák és hajók járását tudja meg az ember.

Szabad vagyok, mint a madár, — s e gondolat úgy emeli lelkemet.

Menni, menni, össze-vissza, céltalanul; nyugalás nélkül tévelyegni, mindig tovább, tovább! Sehöl se otthon, s mindenütt otthon; folytonos változás, mindig új vidék; más egyének, — mily pompás élet! Bizony megirigylem a drótostótok sorsát, különösen azért, mert céljuk van; — nekem nincs.

Ha elkezdek ősziülni, kopaszodni, s megérdemlett áldásképen ellátogat hozzám a köszvény: akkor ígérem, hogy én is szolid filiszter leszek; addig aligha!

Egy heidelbergi diáksipkát nyomtam a fejembe, vállamon denevér formájú köpönyeg függ, kezemben hegymászásra való vasvégű vastag bot. Olyan vagyok, mint egy „Student aus dem echten Kern“. Azután pedig Petőfivel szólva: „gyí te szürke, gyí te fakó, gyí két lábam, fussatok“. Fel a zúgó fenyvesek közé, a legmagasabb hegyre, kopár sziklafalakhoz csuszva-mászva s ismét le a hegyi zúhatagok közé, hallgatni a vadmadár kiáltását...

Ischl vidéke, s általában az egész „Salzkammergut“ valóságos édenkert. Kis darab földre hihetetlen sok szépséget pazarolt itt a természet. Barátságos, gazdag pászitú völgyek, csöndes szép tavak, ég felé törekvő hegyek; kristályvizű hegyi zuhatagok, melyeknek vidám hullámai megtörve hullanak le a szikla ölébe, s onnan az alpesi lég édes balzsamától elkábulva a Traun vizébe rohannak és susogva beszélnek el a fenyvesek titkait.

Hetekig, sőt hónapokig lehet itt vándorolni, s az ember mindig érdekeset lát, — csak győzze lábbal és pénzzel.

A hegyek között minden lépten egy-egy csomó turistával lehet találkozni, kik nagy vasbottal nekiindulnak az alpeseknek, órákig fáradnak egy-egy szép kilátásért.

Különben az az általános vélemény, hogy Ischl az utóbbi időben hanyatlott. Most igen sok lapított képű oláh asszonyt lehet látni; a legnagyobb kontingenst pedig Izrael népe adja.

A királyi családnak nagy része itt időz. Királyasszonyunkat tegnap láttam, amint a rögtön támadt fergetegben erős galoppeban haza felé vágatott.

A királyi gyermekek is itt vannak, továbbá

Ferenc Károly főherceg, a király atyja, Lajos Viktor és Károly Lajos főhercegek, a király fivérei. Ezenkívül igen sokan az előkelő világból, így Turn-Taxis és a szép Fürstenberg hercegnő, kinek mosolygása mellett az embergyűlölő Timon átkozódásainak felét komplementté változtatta volna. Láttam az érdekes arcú Wimpfen grófnét is (a római nagykövet feleségét), és a nagyorrú Kurandát.

Felkerestem gr. Péchy Manót, ki szabadságidejét itt tölti, s Plahy Tamás baloldali volt képviselőt és szép feleségét, ki több hét óta itt időz. Türr is itt van feleségével, úgy szintén dr. Argenti, gr. Almássy Kálmán, Rónay Jácint és sok más nagy és kis nevű, ismert és ismeretlen egyéniség.

Az előkelő nő-világ mind fekete ruhát visel Zsófia főhercegnő halála miatt, az udvar iránti tiszteletből.

A mily jó Ischl savója, épen oly rossz a színháza, s a mily jó a söre, oly infámis a zenéje.

A kirándulások leírásával nem akarom önt fárasztani, elég, ha magam annyira elfáradtam, hogy minden tagom fáj bele. Jártam kocsin, hajón, gyalog, sajkán, ültem lovon, öszvéren, hordszékben, másztam négykézláb, izzadtam, áztam, fáztam és fogaimat vacogtattam.

Két helyre azonban mégis kíséren el — a gondolat szárnyain.

Először a „Rettenbach Mühlé“-hez, mely egyszerű fűrészmalom, alig egy órányira a fürdőtől, hová a királyné gyakran kilovagol s ott tejet iszik, a mely bizonyára jobb a pestinél. Innen göröngyökön, lépcsőkön, meredek úton a „Wildnissbe“ jut az ember. Ezek különböző alakú sziklák, melyeken keresztül útat tört magának a rohanó zuhatag, hogy a kis malom lakóinak kenyeret, életet adjon, — mert ez hajtja a malom óriási kerekét.

Visszajövet egy csoport piros-pozsgás gyermeket találtam, kik a verőfényen sütkéreztek, s örültek lételöknek. A kis „Hansedl“-lel szóba állottam, enyelegtem, a ki egy fényes hatosért a himes virágú pázsiton ügyes bukfenceket vetett.

A fű legalább is oly „szaftos“, mint a Frohner vesepecsenyéje, melyet Szentiványi Károly mindenkinek ajánlani szokott. . . . .

Most pedig egy fiakkeren elügetünk Goisern helységbe, a hol varjuk fogadnak károgoással, melyek az egész nyarat itt töltik. A milyen szép és vadregényes a vidék, oly borzasztóak az emberek. Válogatás nélkül akármelyiket be lehet állítani a kukoricásba madárijesztőnek. A golyvának és

bárgyúságnak hazája ez, mely jó darab földre kiterjed. Innen kezdve egészen a Hallstädter-tó tulsó partjáig még jó darabra nem láttam egyetlen mosolygó arcot. Roszkedvű, buta emberek, s valamennyi koldul.

Már a görögöknél meg volt irva, s általán tudvalevő dolog, hogy a vidék éghajlata nagy befolyást gyakorol a nép kedélyére és észjárására. E roszt vidéken nem teremhet más, mint roszkedv és butaság. Emelkedett észjárásukra mutatnak a feliratok is. Így például egy korcsma falán két zöld fa között rettentő alakú medve áll, előlábával sörös kancsót tartva s alatta ez az aláírás diszeleg:

„Der Beer der thut der Schild hier sein,
Drum schenkt der Wirth gut Bier und Wein“.

Egy másik helységben pedig ez áll a mézárós kapuja fölött:

„Der Ochs besteht aus Fleisch und Bein zum laufen,
Drum kann ich das Fleisch ohne Bein nicht verkaufen.“

Gosaumühleben az ember hajóra ül és átszalad Hallstadtba, mely arról nevezetes, hogy itt senki- nek sincs semmi dolga. Megművelni való földjük nincs, s ha burgonyát ültetnének, szikla nőne helyette.

A házak úgy vannak oda ragasztva a sziklafalhoz, mint a fecskefészkek. Az ember egyre attól tart: hogy valamelyik a nyaka közé zuhan.

A kalendárium-képű vén banyák, — (mind rüt és mind vén, itt talán egyszerre negyven esztendőseknek születnek az asszonyok) a házikók ajtajában ülnek, és durva harisnyát kötnek, közbe-közbe rettentően ásítva. Termetök vézna, arcuk töpörödött, bőrük sárgás-barna, mint a cserfahéj. Egész éven át alig esznek húst.

A férfiak nagyrésze nyomorék, mozgó tömeg, lélek nélkül, mely koldulással tengeti örömtelen életét. Az épek faragásból és napszámból élnek, de ezek is szörnyű röstek.

Meredek és alig járható utakon vergődik fel az ember a hires „Waldbach-Strub“-hoz. A jeges alpesi víz közelében szinte megfagy az ember. A zuhatag vad robajjal rohan sziklás medrébe. Négy-száz lábnyiról zuhog alá. Közelében nem hallja az ember egymás szavát. Öt erős vizsugár szakad egymás nyakába. A hatodik pedig valóságos óriás. Megragadó látvány ez, mely szép időben megérdemli a fáradságot. De én nagyon megjártam. Irtóztató fergeteg fogott el, bőrig áztam, a szó teljes értelmében patakban mentem haza. Egy-

---

---

szerre hideg novemberi nap lett. A kezeim meg-
gémberedtek, s egész testem reszketett.

A kirándulás 7—8 órát vesz igénybe, az ebéd
idejét bele nem számítva. A harmadik hosszú ki-
rándulásom volt, s valamennyit elverte a zápor.
Ezt azután méltán nevezhetem bolond útnak. Csak
meg ne bánjam.

IV.

A „Königs-See“ partján.

Vadregényes fenyvesek homálya, himes virágú szelid völgyek, merész sziklafalak, ezüst párák, rohanó patakok, hamvas ködök, te smaragd-vizű kedves tó, szakadásos nyílások, te zord, s mégis elragadó vidék, — üdvözöllek, mint anyját a szerető gyermek a rég várt viszontlátás édes örömpercében.

A kősziklák, a rét közepén magára felejtett élőfa, a keresztútak, a vizzúhatag által fedett barlangok, az elhagyott malom, a folyondárok zöld mezébe takart omladékok, a szeliden játszó habok, minden, minden egy-egy régi titkomat őrzi.

A kék láthatár álmodó csillagai csodásan vegyitlenek kedélyembe ábrándot és vágyat, titkos fájdalmat és sejtő reményt.

Kiábrándult lelkem újra álmodik.

Illuzióim nagy részét tűzbe dobtam, de a kevés meglevőről annál nehezebben mondok le, mikint Sybilla, a két könyvet csak oly drágára tartom, mint a tizenkettőt, melyből tiz — már hamuvá lett.

Innen néztük egykor az elzárt tájképeket, melyek szűk keremőkben bűbájaik által fogva tartják a szemet; innen bámultunk le a megdöbbenő mélységbe, hol a fej szédeleg, a sziv sebesebben ver, itt enyelegtünk a fecsegő viszhanggal.

A kétes távolból siető felhők jönnek, melyek hófuvatokhoz hasonlítanak. Talán hirt hoznak nekem? De honnan hoznának?

A virágok balzsamos illatába, az erdőlombok rejtelmes susogásába édes szellemlangok vegyülnek, melyek a tündérek csodálatos szivtitkait beszélik el; ezekből lesett el oly sokat a nagy költő „nyáréji-álmában“, anélkül, hogy a legérdekesebb vallomásokat kihallgathatta volna.

Tarka jelenetek vegyülnek álmaimba. Magas hegysor füstölgő tűztölcsérekkel, az alpesek csillogó hava, majd a délszak borostyánligetei, összebogozott húrú cigányhegedűk, a „Fantasca“ lebegő tündéralakjai, megunt nőkegyek, egy álmodott

éden végtelen kéje, melynek csak összetörött serlegét hagyta a sors kezében. Szívemet fájdalom tépi, szememben könny fakad.

A csillagok sugara most is reszketve törik meg a tó játszi habjain, az enyelgő hullámok édesen susogják: „Schön ist das Leben!“ A fenyveseken futó szél surran át, s azt zúgja: „O! schöner ist der Tod!“

Fölkerestem az ágas-bogas fát, melybe egykor nevem kezdőbetűit faragtam. Erősen kiforrva találtam azt. A másik név, melyet szép kis kéz vésett bele, egészen elmosódott. A szép kezét a halál angyala jegyezte el. Távoli sirhalmát annyi jó barát közül csak én látogatom, s én koszorúzom meg egyszer évenként.

Leborulok a természet nagy, szent templomában, hol a lélek a csillagok magasságaig emelkedik. A szívet oly szent fölmagasztaltság tölti el, melyhez semmiféle földi gyönyör sem hasonlítható. Lábunk a földet éri, de szellemünk a túlvilágiak között lebeg. Van ez érzelemben borzalom, tisztelet, boldogító remény és fájdalma a mulandóságnak. . . . .

Ischlből Salzburgig kocsin jöttem, hogy a vadregényes vidék szépségeit élvezhessem. Az egész

csak egy ugrás. Háromszor váltott lovakon kilenc óra alatt oly gyorsan megtettük az útat, hogy a szél is elmaradt — volna mögöttünk, ha egyáltalán lett volna.

Ischltől az út a zöldes-kék vizű „Wolfgang-See“ mellett vezet, melynek minden nevezetessége két kereszt. Az egyiknek „Hochzeitskreuz“ a neve, mely nagy számú násznép halálára emlékeztet, mely télnek idején, jól felborozott állapotban addig ugrált a jég hátán, míg az be nem tört alatta. Az egész társaság a hideg hullámsírban lelte halálát.

A mily tragikus ez, oly komikus az „Ochsenkreuz“ története. Egy mészárosnak elvadult az ökre, s beugrott a tóba, a gazdája utána, s megragadta az ökör farkát, s így egészen a tulsó szigetig úszott. Miért kellett e jelenetet kereszttel megörökíteni, azt nem bírom kitalálni.

Még el sem hagytam a hosszú tavat, midőn az ég borulni kezdett. Örültem, hogy valami vadul impozáns látványnak leszek tanúja. A dörgést ezerszer fogják a bércek viszhangzani, a vihar fákat tördel ki, a cikázó villám jobbra-balra lecsap a fák sudarába, s én fölmászom egy hegytetőre, s onnan nézem a természet nagyszerűségét. De

egyetlen villám se csapott le (ez itt a legnagyobb ritkaságok közé tartozik), sőt a dörgés is igen ritka. A villám nem tartja érdemesnek, hogy lecsapjon. Mit üssön agyon? Egy kösziklát; egy trotlit, vagy egy mizantróp kecskét, mely roszkedvűen legelész a hegyoldalban?

A lomha felhő ránehezkedik a hegy oldalára, azután kapja magát és eszeveszetten zuhog lefelé. Ez a vihar egész költészete, melyet a kocsiból is roszkedvűen nézek, s azt gondolom, hogy ez nem éri meg a huszonkét forint kocsibért.

Mennyivel nagyobb szerű a vihar a tátrafüredi bércek között, hol minden dörgést százszor visszhangoz a néhai Lengyelország hegyeinek érces hangú echója, hol minden villámcsapás legalább hetvenhétyszer hallik, s ezt nevezte el a német „polnisches Donnerwetter“-nek, s ezt ajánlgatja felebaráti szeretettel ellenségének nyaka közé, talán anélkül, hogy a kifejezés eredetét ismerné.

Salzburgban a „Hotel Schiff“ negyedik emeletén kaptam szobát. Mi az nekem, ki az alpesekek tetejére mászom? Első dolgom volt, hogy a szakadó eső dacára Mozart születése helyét nézzem meg, melyről egyszer, régen, irtam is már. Elég csinos négyemeletes régi ház, melynek kapuja alatt

törött dongák, szemetes lapátok, sajt-, halpikkely- és vöröshagyma-hulladék kellemes csendéletet képez, s ezt héring és kulimász-illat egészíti ki. Fűszerkereskedés van benne, mely az egész házat elrondítja. Udvara akkora, mint a köpöláda, — de csak „en miniature“, az embernek éllel kell rajta keresztülhatolni.

Megnéztem Theophrastus Paracelsus von Hohenheim hires természetbúvár (meghalt, ha nem csalódom 1540 körül) négyemeletes házát is, melyben most a többi között egy borbély is lakik, ki nagyon büszke a tudósra, mintha valami köze volna hozzá.

A „Stiftskeller“-nek most is úgynevezett „Haydn-stübchen“-jében, hol a nagy művész egykor vidám társaság közepette iddogálta esténkint borocskáját, most ugorkaorrú nyárspolgárok terpeszkednek.

A város maga — mint már sokan leírták — igen regényesen fekszik a „Salzach“ folyó két partján. Zúg, csattog a folyó, partjait három híd köti össze, — miért nemlehet az elszakadt sziveket is így összekötözni? A víz oly sebesen rohan, mint az emberi boldogság percei. Az emberek köveket dobálnak bele.

Délkelet felől rengeteg sziklaörmök, melyek mint megdermedt óriások ölelik a várost kebelökre; észak-nyugat felé kies láthatár, melyen útat tör magának a rohanó folyó árja. A középső fahídról nézve szét, valóban festői a tájkép. A meredek alapszikláról nagy gőgösen tekint alá a Hohensalzburg vára.

A városban a lapostetejű házak, a sok kút és még több márvány, Olaszországra emlékeztetnek. Délszaki építészet a havasok között. A márvánnyal pedig olyan a pazarlás, hogy még a küszöbök is márványból vannak, sőt az „ablakdeszkák“ is. (Tehát fából készült vaskarika.) Van az Untersberg kőbányaiban annyi, hogy soha se fogyasztják el.

Temploma nincs több huszonkettőnél, s így minden ezer emberre jut egy-egy templom.

A vendéglőből, mely a Residenzplatzon áll, épen a toronyra láttam le, melyből a „Glockenspiel“ napjában háromszor hirdeti Mozart nagyságát.

A városnak alig van négyemeletesnél alacsonyabb háza (sőt ötemeletes is van akárhány), s minden házon négy-öt csengetyű, minden emeletre szól legalább egy, sőt a kinek tetszik, még külön

csináltat magának. A pajkos suszterinasoknak pompás multság, kik valamennyit megrángatják, s gyakran egy kis csengetyűzenét improvizálnak.

Salzburgból a regényes Berchtesgadenbe vándoroltam. Az út csak valamivel több három mért-földnél, s nyolc forintért úgy hajtott kocsisom, mintha lovainak szárnyai nőttek volna.

Ma itt vagyok, holnap, holnapután ki tudja hol? Én magam se tudom. Programmon nincs; s ha volna is; megváltoztatná a véletlen, vagy talán szeszélyem. Legis jobb úgy, hogy az ne tudja ma, hol lesz holnap. — Talán a sirban? ott megszűnik a nyughatatlan lélek izgatottsága.

A merre lépek, mindenütt nagy csoport utazóval találkozom, kik épen úgy sietnek, mint én. Vajjon mi üldöz minket?

Bolondnál bolondabb öltözeteket látok. A nők haja oly kócos, zilált, mintha egy hét óta nem fésülködtek volna. Nem csoda, nem érnek rá; — én sem értem rá nyolc nap óta egy csibukot kényelmesen kiszivni.

Sok szomorú özvegy jár körülöttem, ki ide jött vígadni.

V.

Münchenben és Hackländernél.*(1872 aug. 12.)*

Ma van a nagy nap, melyen a borzasztó üstökös agyonnyomja szegény földünket! Csak addig várjon legalább a teljes című szörnyeteg, míg e levelet bevégzem. Egyébiránt nem gondolom, hogy itt harminc templom és nyolc zárda közelében, mely mind tömve van szent képekkel, valami kár essék bennem.

Arra, ki Münchent először látja: az első benyomás megzavarólag hat. Mindenfelé sok a meszterkéltség, s az egészből hiányzik az őszhang. Építészeti alakok idomgyűjteménye. Valóságos képzőművészeti iskola.

Van e városban egy darab Páris, egy darab London, egy darab Egyptom, egy darab Velence, s egy darab Soroksár. Nézni van mit.

Egy útitársam szörnyen unszolt, hogy az „Allerheiligenkirché“-nek Madonnáját nézzem meg, mivel csodaszép. Megnéztem tehát, s nem tagadhatom, hogy szép, szelid kép, de megvan benne az a vonás, melyet minden újabbkori Madonnában megtaláltam. Valami olyan, mi a rizsorra, szabásmintára, hölgydivatlapra emlékeztet. Egyébiránt nem lenne udvarias dolog a festőtől, ha korát megtagadná.

Ha a templomban voltunk, tekintsünk be egy pillanatra a képtárba is. Csak egy pár képre akarom az olvasót figyelmeztetni, hogy ha Münchenbe jő, el ne mulassza ezeket megtekinteni. A kilenc teremben és huszonhárom kabinetben több a néző szellemét fölfrísítő üdeség, elevenség, és színpompa, mint tavaszkor a legszebb kert virágágyai között.

Szinte elszédül bele az ember feje, midőn Tintoretto, Tizián, Veronese, Raphael, Guido Reni, Rubens, Van d'Eyck lánglelkeinek műremekeit sorba szemléli. Csakhamar megragadja a figyelmet Rubens „Utósó ítélete“. Az üdvözítő, mint ítélőmester felhőkön trónol a mindenhatóság jogarával és az igazságosság lángostorával, fölötte a szentlélek galamb alakjában és az áldó atyaisten fél-

alakja, kezében a földgömbbel, jobbra Mária Péterrel, Jánossal és az új szövetség több szentjével, balra Mózes és az emberiség ősatyái; az üdvözítő lábánál az angyalok, kik karonfogva húzzák föl az üdvözülteket, balra pedig az ördögök a pokolba rántják az elkárhozottakat. Egy csinos, karcsú ördög két szép nőt ragad magával egyszerre, az egyiket hajánál fogva, a másikat derekán átölelve, mindkét nő tetőtől talpig mezitláb van, a miből azt kell következtetni, hogy az utósó ítélet napján nem fogunk ruhát viselni, s így sok pikáns jelenetre lesz kilátás.

Megragadó kép a Teniers „Florencai országos vására“ is, hol az óriási vásznon egész világ él és mozog. Urak, nők, bűvészek, köszörűsök, koldusok, sátrak, lovak, ökrök, szamarak, gonosztevő a szégyenoszlopnál, tátott szájú kofák, gyümölcsök, bögrék, citrom, füge, uborkasaláta, minden össze-vissza és mégis szép rendben, egymás hátán és mégis megférve. Nyüzsgő, eleven csoport, melynek minden porcikája mozog, él.

Veronese „Öngyilkos Cleopatrája“, ki a falánk viperát jobb keblén tartja, s arcán a mély fájdalom mellett nyugodt határozottság látszik, túlvilági

fenkölttség sugárzik, — szomorú és mély benyomást tesz a lélekre.

Quintin Metsysnek, az antwerpeni kovácslegénynek, több remek kivitelű festményét nagy gyönyörűséggel néztem. E mű mindig Munkácsit juttatja eszembe, kit géniusza asztaloslegényből világhírű művészsze tett.

Oly váltakozó, élénk színezés s mégis teljes öszhang kevés képen található föl, mint a Rubens „Fürdő Zsuzsánnáján“, midőn lealkonyodó nap-sugarak mellett a két kéjvágyó vén rárohan. Az egyik kopasz, fogatlan, vöröskabátos öreg, kinek ajkai szinte reszketni látszanak a kéjvágytól, a másik lehajolva, szikrázó szemekkel, s összeráncolt homlokkal kéjeleg Zsuzsanna fehér hátának nézésén. Valamennyi „erényes Zsuzsanna“ között ezt tartom a legsikerültebbnek, ámbár sok nagy mester küzdött e tárgygyal. Van e tárlatban is legalább féltucat Zsuzsanna.

Innen régi ismerősömhöz a Baváriához kocsiztam ki. Egy cseppet sem változott a kedves! Ez a Bavária ércből öntött roppant magas német szűz, mely (vagy ki,) mereven bámul az előtte elterülő „Theresienwiese“-re; „als Anerkennung bayr. Verdienstes und Ruhmes“, I. Lajos bajor

király állította. Magasra emelt baljában babérkoszorút tart, jobbában pалlost, mellette oroszlán fekszik. Hátsó részén ajtó van, melyen az útasok felmásznak. Belsejében sötétség és nedvesség uralkodik. A fejébe elfér hét darab férfi. A szívében már több szűznek voltam, a fejében még nem, — hogy tehát ez is megtörtént legyen: belemásztam ennek a fejébe.

Innen végigkocsizunk München legszebb utcáján, a Maximilian-Strassen, a hol mindenki megjelenik, a ki látni és láttatni akar. A beau-monde fel és alá hullámszik, s ha nem látunk is közötté görög arcéleket: tagadhatlanul sok szép alak tűnik szemünkbe.

De most ideje, hogy kikocsizzunk a vaspályához, mely Starnbergbe vezet. Ez az út csak öt mértföld. Az egész vidéken a hegyek oldalában mindenütt regényesen elszórt villák, hol Európa minden országából laknak emberek.

Majd hajóra ülünk, mely gyorsan hasítva a szeliden hullámszó „Würmsee“ habjait, félóra alatt megérkezünk Leoniba, honnan felséges kilátás nyílik az alpesekre.

Az első egyszerű embertől megkérdezem, hol lakik Hackländer. Rögtön oda vezet. Minden

gyermek ismeri őt. Csinos villája, hol nyaralni szokott (a telet Stuttgartban tölti), csak néhány lépésnyire fekszik a tó partjától, magas fák hűs árnyában.

A földszintet ő maga lakja, az emeletet felesége és leánya.

Az öreg úr éppen csónakázni volt. Egész csoport szebbnél-szebb fiatal lányka között találtam. Szürke kabátja, melyet még az afrikai útból ismernek, messziről szemembe ötlött. Őszinte, becsületes arcán valóban meglátszott, hogy örvend a nem remélt látogatásnak. Sorba bemutatott a szép nőknek, kikkél kellemesen csevegtem el az időt, s kik sok érdekeltséggel kérdezősködtek Magyarországról. Azután az öreg bevitt dolgozószobájába, melyben szép kézikönyvtárán kívül, számos régi fegyver és még több csibuk fekszik szerte-szét. Bele kellett írni nevemet bársonykötésű, aranyos „Fremdenbuch“-jába, melyben sok európai nagy nevet találtam.

Kedélyesen beszélgettünk a krokodilusok országáról, a pálmaerdőkről és sok kellemesen átélt óráinkról, melyekről gyakran azt hiszem, hogy csak tündéralom volt. Majd összejártuk a kertnek minden zege-zugát, kuglizutnk, csónakáztunk, s

a nők közül egyik a másikat iparkodott fölülmulni szeretetreméltóságban.

Felésége csöndes, szelid arcú német asszony. Leánya ellenben fürge, eleven, sugárzó szemű, beszédes, szép kis gyermek. Kináltak borral, kávéval s mindenféle frisitővel, de csak tejjel és vízzel élek, s így nem instáltam belőle.

Az öreg úr délelőtt múzsájával társalog, a délutánt pedig idylli örömmel tölti el.

— So lebt hier ein ruhiger deutscher Bürger!
— mondá az öreg úr.

Azt hiszem, hogy a magyar író-bürger is szeretne úgy élni, ha lehetne. Mekkora villája lenne Jókainak, ha véletlenül francia vagy német írónak születik! Bizonyára akkora, hogy a harmincezer magyar író beleférne. (Vajda János mondta nekem hogy ennyi van.)

Fele sem tréfa annak, mikor valaki, mint az öreg Hackländer, olyan lap tulajdonosa, melynek nincs csak hetvenötezer előfizetője.

Most pedig adieu szép gyermekek és „Ueber Land und Meer“, sietek vissza, az udvari színházba, a hol a „Waffenschmied“ víg operát adják. A meséje annyira sületlen, hogy szinte röstelem elmondani. Egy vén fegyverkovácsnak, ki gyűlöli

a „Rittereket“, szép leánya van, kibe egy lovag, még hozzá gróf, beleszerelmesedik, s hogy megkaphassa, beáll kovácslegénynek, s csakhamar megkéri a leány kezét. Az öreg nem adja, hanem a leányt rá akarja erőszakolni a másik legényre. Ennek a baleknek pedig semmi áron sem kell a lány, pedig szép. Konrád a kovácslegény-gróf minduntalan csókolózik a „mester“ leányával, az öreg pedig oda szalad és elválasztja őket, a mi igen komikus jelenet. Egyszerre kapja magát a város Hofrathja, ír a kovácsnak, hogy rögtön házasítsa meg Konrád legényt, különben baj lesz, — akkor aztán azt mondja az öreg meister a fiatal párnak, hogy „Hohl' euch der Teufel“, s ők elmennek. Mikor már a darabnak vége, még egy félóráig énekel az öreg kovács, azután következik még egy felvonás, s itt kiderül, hogy a kovácslegény sajátképen gróf. Az előadás igen gyarló volt, a diszítések kopottak, de a zenekar magas fokán áll a tökélynek. A színház ötemeletes, a páholyok nyitottak, akusztikája kitűnő — elfér benne 2500 ember.

De most veszem észre, mennyi sokat firkáltam össze, s a világ még nem sülyedt el.

VI.

Látogatás Kaulbachnál.

Megelégeltem Izár-Athennék ezer látni-valóját, s fáradtan dőltem le a „Kaulbach-Gallerie“ lágy kerevetére, a hol épen a nagy művésznak remek teremtményeit szemlélgettem.

Az igen nyájas és udvarias képtárnok előtt azt az óhajtást fejeztem ki: hogy szeretném a művészt dolgozó-termében meglátogatni.

Akkor sietnem kell, volt rá a felelet, mert az idő már egy órára jár, az igazgató úr (Kaulbach) pedig, a ki egy kissé különc ember, ezen időn túl senkit sem fogad.

Beértem a nyert figyelmeztetéssel, s a következő pillanatban már a „droschké“-ban ültem, mely szép csöndesen döcögött el velem.

Az utca nevét, a hol megállottunk, elfelejtet-

tem; a házra azonban, és még inkább annak házmesternéjére jól emlékszem. Lehetett az istenadta, úgy hozzávetőleg számítva, vagy kétszáz esztendő és olyan rút volt, a milyen egy kétszáz éves, töpörödött, vörössorrú, fogatlan, kócoshajú, bajszos banya csak lehet. Jó sokat morgott, amíg a hosszú folyosót — mely a művész terméhez elvezet, — megmutatta.

Csak tíz perc hija volt egy órának, s így hinnen nem kellett, hogy ott időzésem ideje rövidre lesz szabva.

Nagy terembe nyitottam, melyet egyetlen óriási ablak világított meg. Az ablak mellett íróasztal állott, melyen különféle irományok feküdtek nagy csomó cigarettetársaságában. Jobbra különféle be nem végzett rajzok heverték páratlan rendetlenségben. Az egymáshoz szorított tíz-tizenkét faállványon olajfestmények nyugodtak díszes keretekben, az állványok alatt több kosár megtömve gipszből készült kézzel, lábbal, fejjel, karral, s az emberi testnek különféle részeit ábrázoló darabokkal. Az egyik szögletben az üdvözítő alakja függött óriási nagyságban, körülötte mindenféle bizarr vázlatok össze-vissza. A szoba baloldalán ismét egy csomó állvány számos képpel megrakva,

ezek alatt épen olyan összevisszaság, és rajtok legalább két ujnyi por. Az ablak átellenében függött „Nero“, e hatalmas, nagyszabású festmény, melyen épen dolgozott, s mely Kaulbach legremekebb művei közé sorozható.

Az ide s tova hányt-lökött holmi között alig birtam őt magát megtalálni. Miután bemutattam magam, elmondám, mi járatban vagyok, egy kicsit megbillenté sapkáját, de le nem vette, sőt az enyimet is erővel fejembe nyomta s megkinált ülőhellyel. A leülésnél csak egyetlen nehézség merült fel, de ez jelentékeny volt, s önkénytelenül eszembe hozta azt az adomát, mikor az egyszeri püspök egy faluba érkezett, s csodálkozva kérde a plébános, hogy miért nem harangoztak? Annak kilencvenkilenc oka van — volt rá a felelet. Első az: hogy nincs harang. A többi kilencvennyolc ok felsorolását elengedte a püspök, s így én is elengedem azt magamnak, csupán a 99-iket említve meg, mely szerint nem volt szék.

Kaulbach mosolyogva bővölt ki egyet az összedobált holmi közül, melyre kényelmesen letelepedtem, s a remekmű szemléletébe mélyedtem.

A festmény az emberiség történelmének azt a nagy fontosságú mozzanatát ecseteli, mely átme-

netet képez az ős pogány korból, az új keresztyén világhoz. Vázolja a nagyság tetőpontjáról már leereszkedő pogány Rómának elkeseredett küzdelmét a magasztos eszmékért lelkesülő fiatal keresztyénséggel. A művész itt a rómaiakat, germánokat, görögöket, mint ama kor kulturnemzeteinek képviselőit szerepelteti. A kép eszmei tartalmát két erőteljes csoportba foglalja. A felső a hatalomittas császárságot, — az alsó a kínjaiban vergődő keresztyénséget ábrázolja. — Fenn tivornyázó győzelem és riadó kedv, — alul harc, és siralmas nyomorúság.

A kép felső oldalán látható Nero, Apolló sugárkoronájával és annak jelmezében, amint oszlopos palotájából — melyben ledér barátnőivel bacchanáliát tartott, — lelép a térre, és a sámuai nők hódolatát fogadja, kik babérkoszorúkkal és virágokkal dobálják, s istennek, csalhatatlannak kiáltják ki. Egy pár térden állva imádja a huszonhat éves istent.

Nero jobb kezével habzó serleget emel ajkaihoz, s azt magára köszönti, baljával pedig a lant húrjait pengeti. Balra félmeztelen, gyönyörű szeretői látszanak, jobbra pedig az elégedetlen nép.

Zajos örömrivalgás kíséri Nero énekét, s Ti-

gellinus Róma város gonosz arcú praefectusa tapsol és fejet hajt a császári dalnok előtt; a vén bűnös kopasz feje rózsákkal van megkoszorúva. Körülötte elégedetlen senatorok állanak, kik szegyetől és haragtól elkomorodott szemmel nézik a bachanáliát s már sejtetik a nézővel a lázadás közeledtét, kiknek arcukról szinte le lehet olvasni a zúgolódást. A palota lépcsőjére állított germán testőrök szintén undorral és daccal fordulnak el a méltatlan látványtól.

Nero egy évvel előbb felgyújtotta Rómát, a mi által sokan lakhely nélkül maradtak, s koldusbotra jutottak. Az általános elégedetlenségben egyik összeesküvés a másikat érte élete ellen.

E helyzet kellemetlen lévén neki, azt mondá: hogy keresztyének gyújtották meg a várost, kik akkor elrejtőzve éltek Rómában, s általános gyűlölet és utálat tárgyai voltak, mert a pogányok szerint semmi jó se lehet oly népfajon, mely saját istenét megeszti és megiszsza, a mivel az úr vacsorájának jelentőségét gyanúsították.

Nero összefogatja a keresztyéneket s azoknak papjait, s az ünnepély koronájául a csarnok előtti tért vesztőhelylyé változtatja át, halálra hurcoltatja a keresztyén vértanúkat.

A kép alján látszik Péter apostol alakja, a mint fejjel lefelé akasztják, mert azt mondá: hogy nem érdemes rá, miszerint úgy akaszszák, mint az üdvözítőt. Síró nők csoportja veszi őt körül.

Zsidó hívei kitartanak mellette halálra elszánt bátorsággal.

Balról, az előtérben állatbőrbe öltözött keresztyént kötnek a karóhoz, hol az szurokkal bekenetvén, égő fáklya gyanánt fog világítani az ünnepély dicsőítésére; hitvese utolsó csókra emeli fel hozzá kisdedét.

A kép baloldalán Pál apostol alakja tűnik fel, ki köré megtért görögök sorakoznak.

Az apostol mennydörgő szózáttal fenyegeti a zsarnokot, de a lictor már elővette bárdját, s egy másik bakó ostort ragad az ifjú ellen, ki mestere számára kiméletet és igazságot követelve, kikel az iszonyú embertelenség ellen.

Más keresztyének tompa fájdalomban, gyászban elmerülve várjuk végzetöket.

Néhány hajadon izgatottan mutat a lépcső fokaira, melyen egy közülök való fiatal leány életének megmentése végett felsiet a félmeztelen papnők felé, de bánatos szégyenérzetében hirtelen megáll, s ruhája foszlányaiba takarózik.

A négy kulturnép (zsidó, görög, római és germán), mint a cohorsnak része, őrt áll.

A művész a hanyatló pogány Rómát elfajultságának egész életteljében, az orgiák tetőpontján mutatja be, — de érezteti már azt is: hogy a rothadásból új élet fakad, hogy az új vallásé a jövő.

A nagyszerű compositiónak minden egyes alakja mesterileg van kidolgozva.

A képet — mint mondá — kegyeletes érzéssel s valóságos szenvedélylyel készíté, s főcélja volt a különféle fajok jellemzése, amit annyira elért, hogy akárki első pillanatra megmondhatja, melyik a görög, zsidó, római vagy germán typus.

Meg kell jegyezmem, hogy „Nero“-nak egy kisebb kiadása, melyről számos fotográfia forog közkézen, már régebben készült; az ennél sokszorta nagyobb mű azonban még e látogatásom alkalmával nem volt befejezve.

A képről hosszasabban beszélgettünk, mialatt többször az íróasztalhoz lépett, s cigarettere gyújtott, amiből nagy mennyiséget szokott elfogyasztani.

Habár a nagy festő 70-ik éve felé jár, szép szőke hajában kevés az ősz szál, bajusza azonban meglehetősen deres már. Sárgarezes szemüveget

használ, amely rendszerint az orra végén fekszik, s ha az emberrel beszél, mindig fölötte néz el; kabátjának jobb ujjá fel van gyűrve, ecsetét pedig — melylyel majd integet, majd ismét a képen igazgat egy-egy vonást — mindig kezében tartja. Igen szép kék szeme van, melynek nyájas szelid tekintete ellentétben áll ajkának sarcastikus mosolyával.

A középmagasságú, szikár ember órák hosszáig eláll egy helyen, anélkül, hogy elfáradna.

— Mutatok önnek egy képet, mely talán jobban fogja érdekelni, mint Nero, — mondá, — s egy vázlatot tett elém, melyet évek előtt megkezdettem, de be nem fejezhettem. Ez — úgymond — általános érdekű, modern dolog.

A közönséges társalgásnál szelid és nyugodt hangon beszél; vannak azonban témái, — milyen például a türelmetlenség és vallási túlkapások, — amelyekről egész szenvedélylyel, emelt, sőt dörgő hangon szokott szólni. Cultur-históriai ábrázolásaiban különösen ezek ellen kelt síkra, és pedig az újkori műveltség és felvilágodosottság teljes tudatában, kétkedő, gúnyoros szellemmel.

— Ismeri a szentírásnak ama tételét — kérdé — mely így szól: „Ti az én házamat gyilkosok barlangjává tevétek“?

— Az üdvözítő szavai ezek — mondám — melyeket a kufárokhoz intézett, s őket korbáccsal űzte ki a templomból.

— A kik a szentegyházat gyilkosok barlangjává alacsonyítják — mondá szenvedélyes hangon — azokat korbáccsal kell onnan kiverni. Ez a kép az üdvözítő eme mondatának ábrázolása, melyet legközelebb bevégzek és sok ezer példányban terjeszteni fogok a felvilágosodott, mívelt világban.

A képen Krisztus fenkölt alakja látszik, ki egy templom oszlopai között áll. Magasra emelt jobbában suhogó ostort tart, melylyel nagyot vágott a római pápa hátára, ki két jezsuitától vezetve hanyatt-homlok rohan kifelé; jobbra-balra süveges, pásztorbotos papok dőlnek egymásra, kiket az üdvözítő mind kiűzött az egyházból. A nép ujjong örömeiben, és hálás tekinteteket lövelt Krisztus felé. A papok nagy ládákban viszik a pápa előtt a péterfilléreket, a sorokban szegény éhező nép áll, sovár pillantásokat vetve a töméntelen kincsre.

Ezután egész philippicát tartott a visszaélések ellen, melyek szerinte a vallás magasztos tanait meghamisították és a társadalmi romlottságnak okozói. Szép ékesszólással, keserű gúnynyal, sok

szellemmel és oly fiatal tűzzel beszélt, hogy az ember harmincz évesnek tarthatta volna őt.

Beszédközben annyiszor idézte a szentírást és a szentéletű atyák műveit, — hogy az akár theologiai előadásnak is beillett volna.

Miután még „Todtentanz“-jából mutatott néhány képet, mely egész cyklust fog képezni, s minden esetre vetélkedik Hollbeinnak a bási Münsterben látható ilyen című művével — Magyarországról kezdett beszélni. A magyarok iránt nagy rokonszenvet érez, — mint mondá, — s boldog emlékezetű nagy írónkkal, Eötvös Józseffel benső barátságban volt, s egy időben sok kellemes napot töltöttek együtt.

Ezután egy életnagyságú olajfestményt mutatott, kérdezve, hogy tudom-e kit ábrázol?

Öltözetéről láttam ugyan, hogy magyar ember, de nem birtam kitalálni, hogy kicsoda.

— Harminc év előtti arcképe ez a most is élő P . . . . . bárónak, mondá; ha ez az úr nem lett volna gazdag ember és báró: lehetett volna belőle valami. . . .

Az óra már kettőre járt s én szives üdvözlések között, szép emlékekkel váltam meg a jelenkor egyik legnagyobb művésztől.

VII.

„Rien ne vas plus?“

(Báden-Báden.)

Még most is zúg a fejem attól az éktelen lármatól, melyet a csöndes müncheniek egy „soi disant“ kávéházban egymás gyönyörűségére improvizáltak. „A Bier! A Bier!“ — hangzott egyszerre ötszáz torokból, s úgy öntötték magukba a kő-kriglik tartalmát, mint cigány a vizet az ürgelyukba. Bámulnivaló az, hogy a bajor mennyi sört megbir. A kávéházakban az egész vidéken, be egész Würtembergig mindent lát az ember, csak kávé nem. Sör, bor, sódar és beafsteak az, a mit az emberek itt fogyasztanak, s mindenütt lányok szolgálnak, mert az élelmes gazda jól tudja: hogy szép lányarc a legjobb korcsmacég.

Münchentől kezdve egész idáig azt tapasztaltam, hogy a nép egyáltalán nem politizál, legfőlebb

örömét fejezi ki a felett, hogy beleolvadt „ins grosse deutsche Meer“.

Egy pár órát Augsburgban töltöttem, hogy megnézzem a helyet, hol apáinkat 900 év előtt megverték. A város szokatlanul ószerű. A vénség tiszteletreméltó komolysága ül rajta. Annál kevésbé tiszteletreméltó az, hogy az emberek ingujjakban bámulnak ki az ablakon és leköpködnek a járó-kelők feje tetejére. Talán ezekről mondá Hugo Viktor, hogy: „l'homme est un animal qui crache“.

A mi a megtekintést megérdemli, az a renaissance-stylben épített, tekintélyes „Rathhaus“, melynek második emeletén a hires „Goldener Saal“ látható. Hosszas csöngetésemre egy fogatlan vén asszony csoszogott elő, s miután kijelentém neki, hogy meg akarom nézni a termet, sanda szemével egyet hunyorított, s feneketlen zsebében a kulcsot kezdte keresgélni. Először kivett belőle egy rongyos gyerekcipőt, azután két darab száraz piskótát, egy aranykarperecet sárga rézből, egy béna koppantót, egy rozsdás lakatot, két gerezd foghagymát, három szivar-véget, egy bádog burnót-szelencét, egy tegnap megkezdett zöld almát, — s végre megtalálta a kulcsot.

A „Goldene Saal“ ajtaja oly magas, hogyha Wodiáner Albertet az Éber Nándor fejére állítanák, még akkor sem érné el a felső sarkvasat, pedig ez Magyarországnak két, ugyancsak nagy embere. Az óriási teremnek egész teteje ragyogó arannyal és szép freskókkal van díszítve. Emellett még négy terem van, ritka szép kályhákkal és festményekkel.

Az augsburgiak büszkén emlegetik, hogy Bernauer Ágnes a szép borbélylányt egyszer, régen, Albrecht bajor herceg vette el, s ezenkívül még két polgárlány ment herceghez férjhez.

Mikor az egész várost bebarangoltam, még az úgynevezett „Fuggereit“ is, hol a szegény emberek két-három forintért egész évre lakást kapnak, mely városrészt Fugger alapította, ki mint szegény takácslegény jött a városba, s később dúsgazdaggá lett, (most élő utódai hercegek) — unalmamban a majomszínházba mentem, hol a trapezunti nagyhercegnő csoportját tarkább, de szegényebb kiállításban láttam. Innen a nyári színházba mentem, hol a „Marie, die Regiments Tochtter“ adták. Huszonnégy krajcárért „noble Zitzet“ kaptam, de nyomorúságosabb előadást még soha életemben nem láttam, s nagyon örvendek, hogy a majom-

színház nagy dobja áthallatszott, és a vastag Marienek fűrészrúspoláshoz hasonló zengedezését elnyomta.

Éjfél körül a vaspályára ültem. Jó borra valóért egyedül hagyott a conducteur a coupéban. Fáradtan dőltem plaidemre, s csakhamar egy kis enyhe szendergés lepett meg. A néhány percnyi édes szunnyadás tündéries álommal töltötte el lelkemet. Mintha messzé-messze, ismeretlen vidéken, árnyas lombok rejtekében, balzsamos illatú virágok között, gyepamlagon pihennék, s a távolból, hamvas felhők szárnyán, ismeretlen s mégis ismert, szelid arcú nő lebegne felém, s piros ajkai édes dalt zengenének, melynek mindig az a refrainje: „Rira bien, qui rira le dernier!“ Fölnyitám szememet. Egyedül voltam, — de a mellettem levő coupéból csakugyan szelid ének hangzott át, inkább suttogva, mint dalolva. Valami édesen fájó melancholia volt ez énekben. A szavakat nem hallottam tisztán, csak a gyorsabb ütenyben menő refrain volt érthető: „Rira bien, qui rira le dernier!“ Ezt ötször-hatszor dúdolgatta egymásután. Midőn Ulmnál más waggonba kellett átszállanunk, első dolgom volt, hogy a daloló hölgyet közelebről szemügyre vegyem. Sugár, elegáns alak, egyesegyedül. Sötét

szemében egy egész világ szenvedélye, élveteg ajkain kacér mosoly, minden mozdulatában kellemes „nonchalance“, az egész jelenség vonzó, sőt elragadó.

Stuttgartig, hol már hosszú, nagy coupék vannak (belefér egybe vagy negyven ember), a véletlen úgy akarta, hogy vis-á-vis üljünk egymásnak, ő nem beszélt, én hallgattam. Sokáig néztünk egymásra, végre, hogy szétzilált sötét gesztenye színű haja ne ingereljen, behúnytam a szememet. Midőn reggel kiszállottam, hűlt helyét találtam, de a szelid dal refrainje folyton fülemben hangzott.

Egy szép „Studien-Kopf“-ról álmodtam, gondolám magamban, és nyakamba vettem a várost, melyről semmi mondanivalóm sincs, s csupán azért maradtam itt, hogy egy látogatást tegyek. A városban éppen előkészületeket tettek a porosz koronaherceg fogadására, kit Berchtesgadenben láttam.

Még aznap Carlsruhéba indultam, melynek széles, egyenes utcáin alig látni embert. Minden nevezetesség a nagyhercegi palota, mely elég szerény; előtte csinos kert, két szökőkút, s néhány narancsfa, mögötte nagy park, balszárnyából pedig zárt folyosó vezet a csinos külsejű színházba. A

herceg példás családi életet és, s erre a nép nagyon büszke. A politikával most nem kell vesződnie, a minek úgy látszik, igen örül — mondá egy újtársam.

Késő estére még beérkeztem Bádenbe, s rögtön a Conversations-Saal elé siettem, hogy gyönyörködjem Strauss zenéjében és a „rouge et noir“ asztal körül ülő arcok szenvedélyében.

Ne csodálkozzék senki, hogy én egy nap alatt oly sokra ráérek. A ki Lónyay Menyhért adjutansa volt, az, annak roppant tevékenysége és ruganyossága mellett megtanulta: hogy mindenre rá kell érni és soha sem szabad elfáradni. ....

Milyen zaj, milyen élet! Fény, pompa, mosoly, kacaj, tomboló öröm. Fényes fogatok, fényes közönség. Még most is Páris — en miniature, mikor saisonja van, s most a saison épen délpontján áll.

Most még látogatottabb, mint valaha. Az idén már több vendég volt itt hatvanezernél. Az könnyen megérthető, hogy oly sokan látogatják, mert ez enyhe levegőjü, hatásos fürdőkkal bővelkedő hely, mely oly gyönyörűen fekszik az „Oos-Thal“-ban a „Schwarzwald“ lábainál, nem csak Európa, de az egész világ egyik legszebb fürdőhelye. A feliratok mind franciák, a nép mindig franciául szó-

litja az embert. A német elem erősen versenyez ugyan vele, de ma még a francia dominál.

Ez a hely az, a hol a nyüzsgő tömeg között mindenkiel találkozol. Egy csoport öreg ur és öreg dáma a karosszékeken ül, a fiatalság föl-alá hullámoz. Meglátod itt a legbolondabb angolt, a legfecsegőbb franciát, a legveszekedőbb olaszt, és a legflegmatikusabb németet. Jól megfér egymás mellett mind. Mennyi mosolygó arc, mennyi boldog ember! Nem hallasz sóhajt, csak nevetést; vidám, hosszú, boldog kacajt. Itt nincs szegénység! Fény, pompa, csillogás mindenütt. És itt láthatod a legszebb nőarcokat. Az ember nem is álmodhatik szebbekről. Fürge, mosolygó, elegáns, kedves leánykák, és oly „appetitlich“-ek, hogy az embernek kedve lenne, a szó valódi értelmében, beléjük harapni. Azután következnek a szebbnél-szebb pámpillós grisettek, erősen kimórikálva, zilált hajjal, kacér mosolygással, csempére ütött terepen tyüs kalappal, mind a legujabb divat szerint öltözve. Még Prielle Kornéliának is mintaképpül szolgálhatnának, pedig ő öltözik egész Magyarországon legtöbb ízléssel. Szép homlokukra rá van írva mottójuk: Vive la bagatelle!

De lépjük át az oszlopos büszke csarnokot, s

tekintsünk be a játszóterembe. Épen most hangzik a croupier szava: „Rien ne vas plus?“ Fényes, diszes óriási terem, szép festményekkel, óriási csillárokkal. Azután ismét terem és újra szép magas terem. A termék közepén nagy, zöld asztal. Körülötte remegő, epedő, vágyó, sóhajtó alakok, — nők és férfiak. A croupier-ék egyike filozóf nyugalmával, fordít egyet a rouletten, s beledobja a fehér kis golyót, melynek forgását a tömeg reszketve nézi. Ember hátán ember, szinte mesterség oda férni.

Szó nélkül teszi mindenki a pénzét, a hová tesszik, a ki nyer, azt szó nélkül kifizetik; a ki vesz, annak pénze szó nélkül a bankba vándorol. A pénz a szó szoros értelmében röpül. Úgy dobálja mindenki, mintha lopta volna. Egyszerre 30—40 ezer frank tétel áll. Szinte káprázik bele az ember szeme.

Találkozol e termekben minden nemzetbelivel. Skót szoknyával és török kaftánnal, orosz bundával és frakkal.

Érdekesebb arctanulmányt a világon képzelni nem lehet, mint e termekben. Ah! mikint csatáz rajtok a nyervágy szenvedélye! A szemek szikráznak, az arc izmai mozognak; az ajk reszket, a

homlokra ráncok gyűlnek, az arc elhalványul, majd földerül, mosolyog, és reszketve teszi zsebre a nyeméreményt. Síri hallgatás van itt; csak egy-egy elfojtott sóhaj töredéke lebben át a termen, mintha valami kisértet sóhaja lenne. A zaklatott sziv egy-egy dobbanását is hallani véled. Vanköztük, ki épen utolsó vagyonát tette fel; ha elveszti: meglövi magát. Igen egyszerű processzus. A férfi-arcok nem oly borzasztók, mint a nőkéi, kiknek rémes tekintet villog sötét szemökben, és lázas ingerültség reszket végig idegeiken.

Mikor minden szám meg van rakva ragyogó arannyal: a croupier körül néz, kezébe veszi az elefántcsont kis golyót, és elmondja refrain-jét, melyre napjában egy pár ezerszer kerül a sor: „Rien ne vas plus?” Akkor gyorsan oda dobálnak még egy aranyat, mielőtt a végzetes kis golyó megáll.

Én is a mulatók közé állottam, s folyton a 13-as számra játszottam. Mikor vagy huszszor vesztettem, azt mondja valaki a hátam mögött szép, párisi francia nyelven: „Sok vakmerőség kell ahhoz, hogy valaki folyton egy kártyára játszek.”

Hátratekinték, s a szép daloló nőt ismertem fel benne.

Ragyogó szemével egész a lelkem mélyére akart belátni.

Azt feleltem, hogy én úgy szoktam. Jelszavam az állhatatosság. Évek óta egy kártyára játszom s a jó sors bizonyosan megáld, ha másképp nem, legalább úgy mint a suhai malmot, a melybe háromszor ütött be a menykő egymásután.

Erre a veszélyes tekintetű syrént ott hagytam s a harmadik terembe indulék a „trente et quarante“ asztalhoz.

Jóízűt nevettem a bölcs embereken, kik fehér lapocskát tartottak maguk előtt, s abba gombostűket szurkálva jegyzék, hogy mi jött ki, rouge-e, vagy noir?

Kombinálnak, okoskodnak, a szerencse tréfáit akarják kitanulni, de ez már merészebb játék, mint az enyim. Beléptemkor épen roppant összeg volt a fekete színre rakva. A bankár gyorsan oszt. Egy percre megáll. Mindenki lélekzetet vesz. Az utósó kártya következik. Ettől függ élet vagy halál. A hitvány papirdarabkától, mely talán épen a treffhetes. Nem. A „herzdáma!“ Ettől függ valóban élet és halál. A „rouge“ nyert. A bankár kifizeti. A férfiak mind a feketére tettek, — s így mindnyájan vesztettek. A „hercdáma“ megcsalta

őket. Vigasztalódjanak; nem első, sem nem utolsó eset.

. Érdekes látvány, a mint az emberek hanyatt-homlok rohannak be a termekbe, — egy pár száz vagy ezer frankot ott felejtenek, — azután kirohannak a nyüzsgő tömeg közé, és ismét vissza a terembe, míg pénzök utósó maradványa el nem párolgott.

A kimenetnél még egyszer láttam a szép Stranierát, ki nagy összeg pénzt dobált a zöld asztalra. Inkább ő, mint én.

Most pedig adieu! vagy württembergiesen: atyjé!

VIII.

Pour la bonne bouche.

(Baden-Baden.)

Egy egész hetet töltöttem itt e kis édenben, hol a legszebb Évákat, a legügyesebb kigyókat, és sok más csinos paradicsomi állatkát találtam.

Nincs a világon fürdőhely, a hol a betegek oly egészségesekek volnának, mint itt.

Reggelenként magam is elmentem mindig a pazarfényű, oszlopos „Trinkhalle“-ba, a hol egy korsónyi zsendicét magamba diktáltam, — és „revue“-t tartottam a szebbnél-szebb nőkön, kik igéző pongyolában sétáltak fel-alá, és sok szeretetreméltósággal boszantották egymást. Valamennyi mindig „à quatre épingles“, — de a francia nőt valamennyi közül messziről meg lehet ismerni. Hiába! csak a francia nő tud öltözni. Egy csavarintás a hajon, egy fodor a ruhán, alkalmas helyre

tűzött csokor, valami apróság, néha egy kis bizarrság, — de mindig teljes elegancia, s mindig kellemes és meglepő jelenség. Legszebb volt pedig mindig comtesse D'Y . . . . lle, az én daloló syrénem. Ellenállhatatlan kis boszorkány, kinek mindennapos vendége lettem. . . .

A gyógyteremtől néhány lépésnyire nyitott istállóban néhány kövér tehén kérődzik, és több jól táplált kecske fekszik. A kinek friss tej kell, oda megy. Azon melegen kapja. A fenyőkkel övedzett kis hely nagyon látogatott.

Hogy a gyógy mód tökéletes legyen: a zsendice, vagy kecsketej után forrásvizet iszik az ember, forró, langyosat, vagy hideget, a mint tetszik, — később kávé, méz, s legtöbbször még fél fontnyi írósvaj következik, s erre egy pár őszi barack, s végre egy tányér vadkörte. — Ennek utána mindenki fürdeni megy. Fürdő után egy rész kirándul a regényes fekvésű hegyek közé, a mi nagyon drága mulatság, mert egy fiacre elkér három órára 60—70 frankot, — a másik, és nagyobb rész letelepszik a sétatérre, s ott a nők hímeznek, kötnek, olvasnak, — a gyermekek pedig labdázni.

A fürdőnek újsága is van, mely azelőtt egészen francia volt, most az egyik fele német. Ezt min-

---

denki mohó kíváncsisággal olvassa, hogy a megérkezettek között nem akad-e ismerősre?

A nők háromszor, sőt négyszer is csinálnak toillettet napjában, a férfiak legalább kétszer.

Kirándulásaim a hegyek közé igen érdekesek voltak. Mindig a szép syrén társaságában tettem azokat, kinek legnagyobb tréfái közé tartozott, hogy öreg társalkodónéját lovaglásra kényszeríté. Egy csomó oroszszal ismertetett meg, kiknek neveit egy hónap alatt sem tanulnám meg.

A kis Louise Marie Antoinette (van még ezenkívül hét neve) szebb és érdekesebb mindennél, a mit eddig láttam.

Fiatal, gazdag, szép, özvegy, szeszélyes, bizarr. Érdekes tanulmány.

Ne biggyesse el szép ajkait édes barátnőm, ha kissé foglalkozom vele.

Ha szabad a vadregényes vidékekről egész hasábokat írni, annál inkább szabad egy szép nőről, kit tán ön is érdekesebbnek tart az Alpések rózsáinál vagy az erdei mohánál; s e röpke vázlatokban egyéni élményeimet írom le — kerülve a bölcs bagoly komolyságát, — szabad tehát legkellemesebb élményemről is megemlékezni, — már csak azért is, hogy egy kissé boszantsam önt.

A mióta a bölcs angoltól megtanultam, hogy: „The proper study of man is — woman“, — azóta sok bolondságot el tudok követni egy bizarr nőjellem tanulmányozásaért.

Ha a halvány, még mosolyában is bánatos arcot vizsgáltam, mely nagyon emlékeztetett Tizián bűnbánó Magdolnájára, sokszor eszembe jutottak az üdvözítő szavai: „Sokat meg lehet neki bocsátani, mert rendkívül tudott szeretni“.

Élettörténete szép arcára volt írva. Madách Lucifere csak e pár szóval mondaná el: „Először téged csaltak, azután te csaltál, s most üres szíved új lakóra vár“.

Daemon, aki angyal tud lenni, angyal, aki minden pillanatban daemonné változik . . .

Ilyen jelenség örökre megmarad lelkünkben, míg a szép vidékek körrajzai lassankint elmosódnak.

Este rendszerint a „Maison de Conversation“ba mentem tanulmányaimat bővíteni.

A gazdagon megaranyozott, elegansen felszerelt terem ilyenkor tündéri fényben ragyog. Olyan, mint a leggazdagabban illuminált táncterem, melynek csillár-sugarai ezerszer törnek meg az óriási velencei tükrökben; az aranyozott és drága szö-

vetű függönyökkel ellátott nagy ajtóban minden percben új alakok jönnek-mennek. A termekbe belefér 10–12 ezer ember. Este mindig vígabb társaság és merészebb játékosok érkeznek.

Valami kábitó van ilyenkor a levegőben. Az ablakok előtt majd édesen epedő, majd harsogó zene, és beláthatlan hullámozó sokaság. Valóságos és petroleum-hercegnők megrakva igaz és hamis gyöngyökkel, spanyol hidalgók és mexikói katonatisztek kalandor feleségei, büszke lordok és parvenűk, orosz hercegek és gaminok összevissza.

Ilyenkor nem árt egy kis elővigyázat, mert akad „entre-autre“ olyan fráter is, aki úgy kibüvöli zsebedből a pénzt, mintha soha ott se lett volna. Egy másik neme e szép mesterségnek az: hogyha a játékasztalnál aranyat raksz valamely számra, ő gyorsan tallért tesz oda; s ha a számnyer: azt mondja, hogy ő tette az aranyat. E vakmerőséget különben csak oly ember irányában merik elkövetni, kinek arcáról leolvassák, hogy egy pár aranyért nem fog skandalumot csinálni; az eféle ügyességet többnyire a Lévi nemzetségből való urak (!) gyakorolják.

Ha ismerősödet e tömegben elveszited: azt

megtalálhatod Svájcban, vagy Amerikában, de itt ugyan nem.

Klasszikus azt nézni, miként rohan a tömeg apró könyvecskékkel kezében, melyekbe a tegnapi, vagy délelőtti nyerőszámok jegyezték. Azután másik csoport jő, tűkkel összeszurkált kártyákat hozva; meg van rajtuk jegyezve a rouge vagy noir, a pair vagy impair, majd a „manque“ és a „passe“. Ezek otthon örült szenvedélylyel és matematikai bizonyossággal systémát állítanak össze, hogyan kell a bankot tönkre tenni.

Vannak, kik reggeli tizenegy órakor a zöld asztalhoz ülnek, és el nem mozdulnak éjfélig. Étlen-szomjan, s fáradhatatlanul ülnek ott, míg az utolsó kis golyó be nem végezte pályafutását. Ezeket valami daemoni hatalom élteti, hogy tizenkét óra hosszán át el nem fáradnak.

Csak mikor vége a varázsnak, mikor az óra éjfélt üt, s a croupierk összeszedik a pénzcsomagokat: akkor hanyatlik le fejük a legnagyobb morális és physikai exaltatio után mint az élette-len báb.

A szegény croupierk ott izzadnak a középén, körülöttük hat-hét élő fal egymás mögött, mely mozog, lehel, fuj és lélezkzik.

— Messieurs! faites le jeu, — hangzik a szó, és egyszerre száz hosszú kéz kaparász a zöld asztal számai között, azután a kezek közé ve-
gyülnek szénvonó formájú apró lapátok, azzal tolja mindenki a pénzét, és azzal rántja félre, ha nyer. — A számokon egész halmaz arany, ezüst fekszik, szinte káprázik bele az ember szeme. Egy pár százezer frankot olyan könnyen el lehet veszíteni, és könnyen lehet nyerni!

Mind együtt vannak a halvány arcu, beesett szemü, reszkető kezü, fáradt testü, feldult lelkü törzsvendégek. A nyomornak élő vázai, kiaszott skeletetek. De amint Mózsés varázsvesszeje vizet bővölt elé a sziklából: úgy új életet varázsol a holt csontvázakba az első fehér golyócska futása. Az üvegesült szemek rémesen kezdenek ragyogni, villanyfolyam futja végig a merev tagokat; visszafaftott lélekzettel, és előre nyujtott nyakkal lesik a végzetes kis golyó kopogását; s midőn ez az „obstacle“-en egyet koppan, s elhangzik a „rien ne vas plus“: e pillanat a valódi játékos izgatottságának legmagasabb foka. Némelyik a szemét is behunyja, hogy ne hallja az ítéletet, mely rá nézve halálos lehet.

A hideg arcu croupier észre sem veszi, hogy a

szó, melyet az ünnepélyes csendben kimond : rouge perd, vagy „rouge gagne“, soknak életadó vigász, soknak halálos tőr.

Sokszor el-elnéztem egy 70 éves, félszemü, szélhűdött, göthös, itt általán ismert Harpagont, ki úgy reszketett pénzeért, mint a nyárlevél, s mégis a játékasztalhoz ment. Keze, lába, feje, minden tagja reszketett. Horgas botra támaszkodott; 3—4-szer ránézett tallérjára, visszatette zsebébe, megint kivette, megtapogatta, megsimogatta, megcsókolta, — undorító vad szenvedély csatázott sötétvörös beretvált arcán, — ha vesztett, félájultan rogyott a pamlagra, s csontos öklével vén fejét verte, és ott dörmögött és reszketett félóráig, — azután ismét az asztalhoz csoszogott.

És a kopaszfejü hízott vén papok, egy-egy fiatal ledér leány társaságában, reszketve a pénzért, áldozva a bűnnek, — és a fertelmes vén banyák tajtékzó ajkkal, szikrázó tigris-szemekkel, ráncos, kékes-vörös arccal, — és az arany, ezüst röpül jobbra-balra nagy csomagokban, mint értéktelen, nevetséges játékszer, — és a teremben felalá hullámoznak suhogó selyemruhák, illatos, mosolygó arcu, érzéketlen szívü nők, — — ah! mily visszataszító kép! tekintetem a csillárok fényébe

mélyed el, arcomon kifejezve az undor, s a szép kis syrén felém hajolva susogja:

„Das Laster in bachanischer Lust
Umnebelt die Sinne, verscheuchend die Sorgen
Mit Nectar der Wollust erfüllet die Brust.
. . . unter der Schönheit leichtem Gewande
Die Schlange ihr giftiges Haupt versteckt,
. . . unter dem Mantel der Unschuld : die Schande
Der Teufel die schneidige Krallen ausstreckt. . .”

Tíz tárcaíró kellene ahhoz, hogy az itt naponkint előforduló piquant történetkéket feljegyezze.

Átkozott mesterség ám még ez a croupierség is! Egész nap az aranyban vájkál, s gyakran nincs otthon megevő falatja. Gépek, kiknek nincs egyéb dolgok: mint a nyert összeget kifizetni, a vesztettet beszédni. Valóságos akaratnélküli automatok, kiknek mégis hogy élethiven mozoghassanak, úgy be kell szerepöket tanulni, mint a színésznek. És mennyi türelemre van szükségök! Egy görög bölcs nyugalma ezekéhez képest valóságos lázas idegesség. — Hihetetlen ügyesség az, melylyel a pénzt a legnagyobb eleganciával dobálják a hosszú asztalon végig úgy, hogy minden pénzdarab egészen egymás mellé esik.

Ma hire futott, hogy tegnap egy gazdag török pasa érkezett, ki nagy pénzben fog játszani.

Ezt még megnézem „pour la bonne bouche“, gondolám.

A főmuftit csakugyan ott találtam, roppant néptömeggel körülvéve.

Nem múlt bele tiz perc és szépen ott felejtett háromezréz frankot, mire nagyúri egykedvűséggel és az ebéd-től sugárzó arccal mondá: „pour la bonne bouche“. Én is tettem egy párszor a 13-as számra, de már ez is hűtelen lett hozzám.

— Várjon, most én teszek — mondá a kis syrén, ki velem jött a pasát nézni, — s tett a 13-as számra kétezer frankot, az impair, noir és manquera ezret-ezret.

A kis golyó csakhamar megfordult, megállott, s hangzott a croupier szava:

— Treize, noir, impaire et manque.

— Így kell egy perc alatt 75 ezer frankot szeresni — mondá mosolyogva.

E pillanatban lépett mellénk egy kék selyem nadrágú teremtszolga, s azt súgta a croupierk egyikének:

— Dieu sait, pourquoi — egy gentleman a hegyoldalban felkötötte magát...

— Pour la bonne bouche, — felelé a croupier sarkastikus mosolylyal.

— Itt van, tegyen a zsebébe ötven aranyat — mondá a terem chefje, legalább ne gondolják az emberek, hogy elvesztette a pénzt.

— Most pedig jöjjön még hozzám, fecsegjük el az időt — mondá a kis syrén, kinek értésére adtam, hogy az éjjel elutazom.

Ugrálva jött ki, s azt dúdolta magában: „Rira bien . . .“

Mikor megkérdeztem, hogy miért szereti e dalt, amely nézetem szerint ellenkezik kedélyállapotával, azt felelte, hogy mikor a patkánysaison bekövetkezett Párisban, léghajón hagyta el a várost, a poroszok utána löttek, de mivel elkezdte énekelni a „Rira bien“-t, egy golyó sem talált.

— Milyen emléket visz ön innen magával? — kérde lakásán, hanyagul dőlve egy kerevetre, s illatos szivarra gyújtva.

— Kellemetlent a játékasztaltól, és kellemeset az ön köréből.

— S ezt le is fogja írni? mondja mit fog rólam írni? — kérde szép szemével hunyorgatva.

— Azt fogom írni, hogy ön olyan nő, hogy az aki közelében van, szerelem nélkül is kénytelen a szív kábaságain átesni, — miként táncolni kellett Bagdadban víg és lesújtott kedélylyel, ép és törött

lábbal, ha Oberon sípja megzendült. — A hiúság több rabot szerzett már önnek, mint a vonzalom, és a ki nem elégitett-gőg e raboknál mélyebb kórjeleit idézte elé a féltékenységnek, mint szokta a csalatás gyanúja . . .

— Ez nagyon érdekes — és mit fog még mondani?

— Azt, hogy Amerika őserdeiben a hervadásnak induló fák a legmosolygóbbak. Az amerikai gazdag természetben a folyondárok, a karcsú de gyöngye szárú kapaszkodó növények és kúszó liánok megrohanják a viritó fákat, s szivós indáikkal, himbáló leveleikkel, tündéri virágaikkal átölelik, s illatárjaik ködébe borítják a szerencsétlen és boldog fa derekát és ágait. Igéző, bűbajos tenyészés indul meg akkor rajta. Egy egész éden virágösszege csügg róla szeszélyes, szivárványtarka s költői álomként szép formákban! Az idegen vendégek hő ölelései lassankint fojtogatni, szárítani kezdik őt; de azt nyeri általok, hogy akkor legérdekesebb, midőn korán tűnő belélete alig tarthatná fenn többé önállólag; akkor mosolyoghat legigézőbbben, mikor szenvedései meggyülnek.

— Milyen csinosan tud' ön gorombáskodni . . . De hiszen én oly mosolygó, oly boldog nő vagyok!

— A jókedv, melytől arca olykor felsugárzik, hasonlít ama keletindiai ünnephez, midőn sötét és csendes éjjelen a Ganges hullámai között egyszerre számtalan mécs lejt és táncol, mert akinek halottja vagy vesztesége van: tartozik a partról emlékül egy mécsset vetni a szent habokba ... Egy kialudt boldogság jele ott minden világ!

— Maga kiállhatatlan ember! ... Maradjon itt a futtatásig. De nem, ne maradjon. Én is megyek. Unom itt magam, amióta egy kedves barátom, Turgenieff Iván, ki egész lelkével francia, innen elköltözött. Ezek a németek borzasztók. A velők született „assurance“ oly hamar „suffisance“-szá válik; eszméiknek nincs elég „allurje“, gondolkodásmódjuk hamar sülyed „platitude“-be, s társalgások szörnyű „fade“, — azután a banque-ot is bezárják. Ezután csak a börzén és lotterián lesz szabad játszani, ami igen erkölcsös, sőt magasztos dolog. Baden kihal, s az itteni szép élet csak mese marad. Olyan szabad ország lesz ez, ahol a szabad polgárnak nem is szabad a pénzét elveszteni, ha neki úgy tetszik. Oh menjünk innen! ... Tehát csakugyan megy? ...

— Okvetetlenül!

— Adja ide jegyzőkönyvét, nyolc napi ismer-

retségünk eredményét akarom beleírni — emlékül. — Ah mennyi hieroglyph, amit senki se tud dechiffreirozni.

S a szép kis kéz elég görbe betűkkel *Maintenon* asszony szavait írta be: „*Quelle peine d’amuser un homme, qui n’est plus amusable!*“

— S most írjon valamit nekem — mondá, szép aranyos könyvét elém téve, s szép kezét vállamon nyugtatva.

— Én ezutáni mottóját írom bele, csináljon rá dalt: „*On commence par être dupe, et on finit par être fripon*“.

— Ha még egyszer találkozunk, megboszulom magam — mondja nevetve és fenyegetve . . .

Felém nyújtja gyönyörű kezét, melyhez hozzáfogható, talán az egész világon nincs. Megcsókolom (*pour la bonne bouche*) — és most „*Votre très humble serviteur!* . . .

Füst, füst, füst mondaná *Turgenieff*, ki „Füst-jét“ itt oly szépen megírta.

Elfüstölgök tehát innen!

IX.

Nürnbergi tárca.

Egy kis nürnbergi causerievel tartozom még önnek. Ez az egyetlen adósságom. Sietek ezt is leróni. Ha nem lesz oly érdekes amilyennek gondolta, annak nem én vagyok az oka, hanem a vén város asszonyai, akik nem tudnak szellemesen csevegni. Régi igazság, hogy mindennek az asszonyok az okai, még annak is, ha rossz tárcacikket írok. Pedig szokás szerint telve vagyok jó szándékkal.

Nem emlékezem már rá, hogy reggel volt-e vagy este, mikor az ócska német városba érkeztem, azt azonban biznnyosan tudom, hogy a St. Lorenczkirchenek nagy harangja teljes erejéből zúgott. Még most is hallom amint vastag ércnyelve egyre kiabálta, hogy „bimbalamb“. Mintha

ennél nagyobb zúgást soha se hallottam volna. Tessék a magyar parlamentbe jőni, ott tudom, hogy elszégyenli magát.

Rászántam magam, hogy megnézem a tornyot is, ahonnan e nagy bimbalambozás felém hangzik, s a goth stylben épült vasuti indóháztól épen öt perc alatt oda értem a vén templomhoz, melynek kormos falain öt század pora feketéllik.

Nem mondhatom, hogy az ötszáz éves por valami szép portéka, (én az ideit sem szeretem), de az ember megnézi, ha épen előtte áll.

A sekrestyés úr olyan kegyes volt és jó bor-
ravalóért megmutatta a templomot, amelyben Dürer, Krafft Ádám, és Rosermund festményeivel találkoztam, de semmi meglepően szépet nem találtam, aminek nem a templom az oka, hanem én, — miért néztem már végig oly sok nevezetes templomot és képtárt.

Utóbbi időben igen rossz templomlátogató lettem, nemcsak azért, mert ami a kevésbbé nevezetes helyeken látható, mindazt már a nevezetes helyeken szebb kiadásban láttam, imádkozni pedig nem ácsorgó és bámuló tömeg közé járok, — hanem legkivált azért, mert az utcákon nyüzsgő élet sokkal jobban érdekel, mint a rideg falak.

Ha az a furcsán zúgó bimbalamb nem lett volna: ennyit se tudnék mondani a nürnbergiek óriási tornyu templomáról.

Hanem itt bizony szomorú kilátás nyílik arra, hogy az ember az életet tanulmányozza, mert dacára a város nyolcvanezer lakójának: a békés nyárspolgárok nagyon gyéren és pedans lassúsággal cammognak az utcán.

Egy nagy darab Németországot beutaztam (mondhatom az egészet), de nem találtam várost, mely a középkor jellegét oly élénken magán viselné, mint a vén Nürnberg. Keskeny, magas négy-öt emeletes házak, még a tetőzet is legalább négy emeletes, még pedig úgy építve: hogy egészen felül egy ablaka van, alatta kettő, a harmadik sorban három, a negyedikben négy. A régi házaknak emeletei is ilyenek; az első emelet például öt, a második négy, a harmadik már csak három ablakos. A házak mind rikitó vörös cseréppel fődvék.

Az egész város kőfallal van körülvéve, melyen még ma is hatvan egynehány torony áll. A fal mellett mindenütt tiz öl szélességű árok vonul el, mely a nap minden órájában és mindenütt telve van egy csoport vásott gyerekekkel, kik torkuk sza-

kadtából sivalkodnak s agyba-főbe simogatják egymást.

Mikor már végig mentem a ronda „Fleischbrücke“-n, melyet a nürnbergiek „Ponte Rialto“-nak neveznek, mely annyira hasonlít ehez, mint a kutyabagosi templom tornya a szent István tornyához, s megnéztem Dürernek vörös tetejű ócska házát, s meggyőződtem róla, hogy itt az alsó régióban nem sok látnivaló van: felballagtam a nyolcszáz éves vénséges vén várba, melyet a bajor király ritkán szerencsétet látogatásával, ami a nürnbergieknek nagyon zokon esik.

Egy pár hatos borraivaló megnyitja az ócska kaput, és e percben egy nyolcszáz éves hársfa hajtja meg magát előttünk, melyet Kunigunda királyné ültetett. Elöttem legalább meghajtá magát az odvas dereku vén fa, amit nem azért cselekedett, mert nagy szél fujt, hanem azért, mert megmondották neki, hogy milyen nevezetes ember látogatja meg.

A sötét vár szobáit végig jártam, de egy pár 14-dik századbéli rozzant kályhán és az ó-német iskolából kikerült néhány képen kívül semmi látnivaló nem kínálkozott. A vár tetején a verebek olyan csiripelést vittek véghez, hogy minden ká-

vénénike megirigyelte volna tőlük. Aligha nemi tárcacsevegést készítettek, kár hogy helyettem is nem írtak egyet. Jobb lett volna tán, mint az enyém. Vezetőm azt mesélte, hogy éjjel szörnyű módon huhognak a baglyok, de habár nekem is van egy bagolyszemű barátnőm, akivel együtt szoktam otthon huhogni: erre a mulatságra még sem valék kíváncsi, s csakhamar lementem a vár falához, hol két patkóalakú bemélyedés vonta magára figyelmemet. Ennek a történetét is sikerült megtudnom. A 16. században ugyanis a csendes vérű nürnbergiek elfogták Gailingen Apollonius hírneves rablóvezért, aki rettegésben tartotta az egész vidéket, és sok csíntalan tréfát követett el. Már el is ítélték őt szörnyű halálra. Apollonius urnak azonban kitűnő paripája volt, amelyen a vár faláról az óriási árkon keresztülugrott és megmenekült, s a nürnbergieknek csupán lova patkójának nyomait hagyta emlékül.

Ebből az időből datálódik a közmondás hogy: „die Nürnberger hängen keinen, sie hätten ihn denn“. De ezt nem szabad ám mondani, mert még most is komolyan megaprehendálnak érte.

Akadtt mégis egy derék asszonyság, aki meg nem haragudott mégse. Ez egy kereskedőnek a

felesége volt, kihez betértem, hogy nürnbergi apróságot vásároljak. Egy nagyon szép kis angyalt és egy komikus alakú ördögöt ajánlgatott. Én egy nőideált vettem helyettök, ebben benfoglaltatik mind a kettő, mert hiszen régi igazság: hogy a nő szívünknek angyala és ördöge egyaránt lehet.

A jó asszony azzal boszulta meg magát a fenebbi példabeszédért: hogy az apróságokat méregdrágán adta. (Jól tette.)

Minthogy a nőknek igen nagy tisztelőjük vagyok, meg akartam nézni az „eiserne Jungfrau“ is, melyről egy angol nagy elragadtatással beszélt.

Mondhatom, hogy ennél még ocsmányabb „Jungfrau“ soha sem láttam.

Alacsony penészes börtönbe léptem, melynek levegője már az első pillanatban fojtogatott. Jobbra-balra szűk sikátorok, lépcsők fel, lépcsők le, mindenütt egy párszáz éves penész és egy penészes arcú vén asszony, aki gyertyával kezében előttem lépeget és gyorsan hadarja jól betanult mondókáját, melyet hosszú évek során át sok ezer utazónak elrecitált már.

Ez a híres kínvallató kamara, hol sok bűnöst és sok ártatlant kínoztak halálra a legborzasztóbb

módon. A szegeken, melyeket a vádlott körmei alá vertek, ha nem akart vallani — még most is meglátszanak a vérnyomok.

A középkori barbár törvényszéki eljárás irtózatosszázmait mutogatják itt. Nem igen találja az ember ezeket egy helyen úgy összegyűjtve mint itt.

A középkori bűnvádi eljárás fő célja volt: minden áron vallomást csikarni ki a bűnösből; s ezt rendszeren el is érték, mert az irtóztató torturát ritkán állta ki valaki, s akár bűnös volt, akár ártatlan, vallott mindent, amit csak tőle kívántak.

Rémitő, kegyetlen kínzások voltak a törvényszéki vallatások. A kőpadra vont szerencsétlennek hüvelykujját egy csavar közé tették, s addig forgatták a csavart, míg csak az ujjat össze nem zúzták. Ha ez nem használt, elévették a spanyol csizmákat. Ez szintén bizonyos csavar volt, mely a láb csontjait törte össze. Eközben a hóhérok még kalapácsokkal is ütöttek a lábszárra.

Ha a vádlott erre sem vallott: következett a víztortura, s a kötélajtorjára való kifeszítés. Felalá húzogatták ezen, úgy hogy a test izmai szétmállottak. Néha még alá tettek egy szögekkel kivert hengert is, és azon húzogatták át.

Ha még ezt is kiállotta, nehéz terhet akasztottak a lábaira, s órákig hagyták itt függve. Azután forró szurkot és kénkövet csepegtettek a vádlott meztelen testére, vagy pedig karjait és lábait fákllyákkal égették.

A legtöbb kínzott természetesen meghalt még a tortura alatt, vagy egyben utána.

Néhány pillanat alatt végigálmodtam a spanyol inquisitió minden borzalmát, mert e szörnyű kínzó eszközök, kalapácsok, kötelek, a szöggel kivert teknő, melybe a vádlottat fektették, a nagy kövek, melyeket lábára akasztottak, mikor egy kötél a levegőben lógott, az emberi szivtelenségnek e borzasztó eszközei önkénytelenül azt juttatta eszembe, melyet ott a papi gonoszság isten nevében üzött.

Undorral néztem végig a borzasztó instrumentumokat, melyek mindegyikénél láttam a kiömlő piros vért, hallottam a szivmetsző jajkiáltást és a vérfagylaló halálhörgést.

Az utolsó kamrában — honnan már a jajszó nem hallatszott sehova, melyen nem volt se ablak, se szelelőlyuk, hova a kiéhezett, minden tagjában vérző, már-már halálra kínzottat hurcolták, — áll az „eiserne Jungfrau“, egy öl magasságú vaskö-

peny, melynek külalakja nőt ábrázol; ha az ember kinyitja, óriási vasszegekkel találkozik, melyek a halálra ítéltnek testébe mélyedtek; két vastag szeg a szemét szúrta ki, négy a mellébe furódott. Ide beállították a bűnös nőt (kizárólag nők számára volt fentartva) és a vasszegű ajtót lassan, ovatosan tették be, hogy egyszerre meg ne haljon, hanem minden percben száz halált érezzen. Innen a hultát egy földalatti üregbe dobták.

E borzasztó tortura csak e század elején szűnt meg.

Semmi kedvem sem volt ennél a kisasszonynál tovább időzni, s így csakhamar elhagytam őt. Annál nagyobb kedvem lett volna valami más kisasszonynyal egy kis ártatlan kalandba elegyedni, de ez semmi módon sem sikerült.

Minden kalandom az volt, hogy erőnek erejével rám fogták, hogy angol vagyok, pedig csak az utazó ruhám volt egy kissé hóbortos.

Mivel pedig kalandom nem volt: bizony nem érdemli meg ez az ócska város, hogy valami kellemesen emlékezzem rá.

X.

Berlin.

Sokat nevettem egy furcsa utitársamnak drasztikus humorán, kit már másod izben tréfáltak meg a „Bauernfängerék“. A jó fiu abból a fajtából való, a melyből a régi táblabirák készültek. Birtokos, nemes ember, semmit sem tanult, de azért mindenhez ért — a maga módja szerint. Otthon mivel a földet, azzal az elragadó indusztriával, melylyel az öregapja cselekedte, — és még inkább mivel a kártyát. Szidja a kormányt, gyűlöli a fináncot, adót nem fizet. Van természetes humora, sokat beszél, nem olvas, megyéjében dandy, művelt társaságban pedig rüpök. Derék magyar urfi, a milyen minden vármegyében sok van, (vajha kevesebb volna!)

Őszintén megvallva egy cseppet se szeretem

ezt a génret, de — hogy a jó fiu szavaival éljek — „ugy. a nyakamba varrta magát ellenállhatatlan modorával, hogy bottal sem bírtam őt elűzni“. Erősen kikötötte, hogy ha Berlinről irok, róla is emlékezzem meg. Miért ne hoznék egy kis áldozatot hiúságának? Talán hasznára válik a különben tiszta jellemű, becsületes embernek.

Mikor össze-vissza barangoltuk az unalomig egyenes, párhuzamos utcákat, melyeknek soha sincs végök, s melyek az ember szemét és lelkét egyaránt fárasztják, — azt kérdeztem tőle:

— Ha most azt mondanák, hogy irj egy tárcacikket Berlinről, hogyan kezdenéd?

— Azon kezdeném, hogy meg nem írnám, — volt a lakonikus felelet, — mert az írás a legunalmasabb és legfárasztóbb foglalkozás a világon. Inkább elkártyázom három éjjel három nap, mint egy óra hosszat irjak; — de elmondani szívesen elmondanám. . . .

— És pedig mit mondanál?

— Hát azt, hogy izé . . . kalapját a szemére vágta, vaskos tenyerét háromszor az orrom elé tette . . . hát azt, hogy képzeljenek magoknak égboltozat helyett óriási katona-csákót, ez alá rettentő nagy kaszárnyát, melyben több százezer

kard csörög és sarkantyú peng, ahol minden ember, a fejedelemtől kezdve a bábaasszonyig, vagy katona volt vagy katona lesz, ahol gondolkodni se tudnak máskép csak kommandó-szóra, ahol a gyerekek csákóval születnek, ahol Bismark az oltárkép, — mely előtt mindenkinek le kell borulni, — ahol a kabátos ember csak annyi, mint nálunk a tót, t. i. nem ember, ahol minden lépten-nyomon hányiveti, üres fejű „lájdinandok“-ba ütközől, — és ezt az egész ágyus, puskás, szuronyos nagy állapotot nevezzük Bismarck-falvának: akkor önök előtt áll Berlin, a mely hires városnak a tervét valami baka-káplár készítette. A hol elkiáltotta hogy: „halt“, ott meg kellett állani az utcának. A „Fridrichs“ és „Leipziger-Strasse“-ra pedig ráívalt, hogy: „marsch“, mire az utca beláthatatlan messzeségre masirozott. A házak mind egyformák, valóságos katona uniformist huztak rájuk. Itt-ott egynek-egynek cifrább gombja, vagy csákója van, ez közöttük a tiszt; — azután — a többit ird meg magad, én kimegyek az állatkertbe, ott találkozhatunk.

A milyen furcsa ez a rövid rajz, épen olyan találó.

Az egész város csakugyan nagy kaszárnyá-

hoz hasonlít, hol katonán kívül alig látsz mást, s hol mindennek katonai tendenciája van; még gyermekjátékot se kapsz egyebet: mint kardot, puskát, dobot, trombitát. A gyermekek utca-hosszat katonásdit játszanak; gyakran egész csoport 7—8 éves fiúval találkozol, kik erősen fel vannak csákózva, szerszámozva, apró lábaikra nagy lovagsizmát huznak, és nagy csörtetve kommandó-szóra jönnek-mennek.

A merre tekintesz, mindenütt kimértséggel, rideg egyformasággal találkozol. Az extravaganciát még az utcák menetelében sem tűrik meg. A derékszögön és párhuzamon kívül nem létezik Berlin számára mértani figura.

Ha e hosszú egyenes utcákon fergeteg támad: isten legyen irgalmas az ember szemének. Különb port és szeméthulladékot csak Pesten találtam.

A város legünpesebb helye az „Unter den Linden.“ A hársak ugyan kopottak, bénák, de az alattuk nyüzsgő élet fiatal. Itt megfordul mindenki, a ki csak mozogni bír. A „Waffenrockoknak“ kimondhatatlan sokaságával találkozol itt, és ezektől hemzseg a „Wiener Café“ és a „Kaiser-Gallerie.“ Ez francia modoru „passage“-épület, telve csillogó üzletekkel; valóságos sétahely,

mely többnyire zsufova van. A katonáknak kibélelt mellén csak úgy ragyog a sok érdemrend. Alig akadsz olyan emberre, a kinek valami cifra kotillion-jelvénye ne volna, még a hordárnak és a „handlé“-zsidónak is legalább két érdemkeresztje van.

A vendéglők előtt mindig találhatsz egy pár tisztességesen öltözött urat, akik egymással susognak, vagy valami kirakatot bámulnak. Ezek a „Bauernfänger“, hivatásukra nézve patentirozott, kicsiszolt zsebmetszők; ezek elvezetnek olyan hadi szemlére amely — nincs, és a városnak olyan részébe, melyet csak a jövő században fognak felépíteni; ha sikerül nekik, egész udvariassággal felmentenek attól a gondtól, hogy pénzes tárcádra tovább is ügyelned kelljen; hogy más meg ne raboljon, elviszik őket; ha pedig ez nem sikerül: fáradságukért meg kell őket jutalmaznod. A gyakorlott szemű utazó nem ül fel nekik, balekot azonban mégis eleget fognak.

Csak ez a fajtája az embereknek barátságos itt, a többi zárkózott, mogorva, sőt goromba.

A vendéglőkben mindenütt feszes, ünnepélyes csend uralkodik, amit részemről szeretek. A magyar vendégfogadók lármáját és pipafüstjét éppen

nem tartom kellemesnek. Az pedig még kellemetlenebb, hogy minden ember megszólít, akár ismered, akár nem, s megkérdezi, hogy miből élsz, mennyi jövedelmed van, szóval ezerféle indiskrecióval gyötör.

Két ízben voltam itt hosszabb időre; volt alkalmam az itteni életet tanulmányozni, s mondhatom, hogy a német városok között Berlinben találtam meg legkevésbé az egyszerűséget és szelid erkölcsöt. A lakosság, ridegsége dacára ledér és fényűző, de „chic“ nélkül. A nyárspolgár zajosan tapsolja meg a „Café chantant“ pajzán dalait, de tetszésének kifejezése nagyon esetlen; a demi monde roppantul képviselve van, de kiállítása ízléstelen, magaviselete kecstelen.

A romlott erkölcsű Párisban a férj otthon hagyja családját, s maga indul korcsomázni; ifju sarjadéka csupán akkor ismeri meg a világ örömeit, mikor megszárnyasodik; — a szolid Berlinben a férj maga vezeti kedves oldalbordáját és négy-öt darab gyermekét, hogy megkedveltesse velök a korcsma légkörét. Néha egy-egy akkora gyermek, mint az öklöm, úgy ki van mivelve, hogy még minálunk is egetverő korhelynek, és eo ipso lángésznek tartanak.

A „neue Kaiserstadtrol“ — amint a poroszok büszkén nevezik — bátran el lehet mondani: hogy ha legyőzte is Párizst, soha sem lesz belőle Párizs, mert hiányzik belőle a szellem fénye, mely a francziák fővárosát a világ központjává tette.

A hársak végén, a brandenburgi kapun túl fekszik a „Thiergarten“, melynek szép helyei nagyon vonzzák a közönséget, s hova már csak azért is el kell mennünk, mert utitársam ott várakozik rám. Az árnyas fák sátora alatt fel és alá hömpölyög a sok sétáló. Egy pár pihenő államférfi halad el mellettünk megfontolt léptekkel; amott két hetyke hadnagyocska feszít egy szép özvegy után, ki hosszú uszályt forgat a porondban; tovább kacagó gyermekek csoportjaival találkozunk, kik lebegő léptekkel kergetik egymást, — az ovatos dadák pedig csoszogva követik őket; felcicomázott, nagy reményü leányok karonfogva sétálgatnak, és bátran kiállják a feléjük röpitett pillantásokat; hős katonák több csoportra oszolva dicsőítik — egymást, és vastag füstbodrokat böfentenek az előttük táncoló szúnyogfelhőbe.

Jó egy órahosszáig tanulmányoztam a tipusokat, midőn végre utitársamra rábukkantam, ki nagy nevetve himbálódzott felém.

— No mégis csak nagyon furcsa népség ez az észak-német — mondá fejét csóváltatva.

— Mi bajod esett vele?

— Apraja, nagyja, reggeltől estélig, uton-utfélen csak egy nótát zengedez, a mely mindig Bismarckról szól; istent sem emlegetik olyan sokszor mint ezt. Most egy csoport tisztességes ember csaknem hajbakapott azon, hogy a kancellár kutyája a sült, vagy a nyers hust szereti-e jobban? Annyit nevettem az élessé vált vitán, hogy majd belebetegedtem. Hát komoly embereknek való az, hogy ilyen tárgy felett összevesszenek? A merre csak járok, nem látok egyebet Bismarck arcképénél, az utcákon Bismarck-bottal, Bismarck-pipával kinálgatnak; elébb egy réztorku kölyök azt kiáltotta a fülembé, hogy vegyek Bismarck-suvixot.

Tegnap este betekintettem egy „Tingli-tangliba,“ (nálunk magyarul „Volksängereknek“ hívják) ahol egynehány kopott arcu, és még kopotabb hangu kisasszony egyre Bismarck nevét kiáltotta; amit mindig viharos taps követett. Akaratlanul eszembe jutott az egyszeri barát, aki a falusi vénasszonyok előtt háromszor elkiáltotta, hogy: Oh Kleofás! mire az egész banyasereg sirva fá-

kadt. Ez már nem tisztelet, hanem szolgaság. Az egész város minden dicsősége három épületben központosul, ezek: az egyetem, a külügy és hadügyminiszterium, — és ha bejáród az egész várost, sehol sem találsz érdekes emléket, mert a sok dicső és nem dicső katonának szobrát nem nevezem emléknek. Nagy Frigyes, Schwerin, Winterfeld, Blücher szobrai csak arra valók, hogy figyelmeztessék a berlini polgárt: hogy ha Bismarcknak tetszik, verekedniök kell, és ráadásul meghalni. A „polgári“ dicsőség itt csak szatira, még Kant szobrát is Nagy Frigyes lovának a farka alá dugták; a szegény tudós alakja oly öszszetöpörödött, aszkóros, hogy éjjelenként bizonyosan köhögni is szokott . . . .

— Hát a „Siegedenkmal“ nem szép emlék itt a „Königsplatz“-on — kérdem tréfálva. — A magasban ragyog „Viktoria“ istennője hatalmas szárnyakkal; jobbával babér-koszorut nyújt, baljában trofeumot tart, melynek koronájára a porosz fehér-fekete kereszt van illesztve?

— Szép a kinek tetszik, de ez is csak katonadolog. Tartok tőle, hogy ha sokáig itt maradnék, még elkommandiroznának valami katonakomédiába; a katonásdit és szubordinációt pedig teljes

életemben gyűlöltem, azért sietek is haza, ahol a herkópáter se parancsol.

— Szerencsés utat! . . . . .

Másnap egy tudós urral sétálgattam, kivel nemrég a svájci alpeseken ismerkedtem meg, ki hosszú évek során át Berlinben lakik, s annak minden zege-zugát ismeri. Panaszkodva említé fel, hogy a drágaság oly óriási mérvben növekszik itt néhány év óta, mint talán Európa egy városában sem, mindennek az ára legalább ötven száztólival emelkedett, s habár a négyemeletes házak ugy nőnek a földből mint a gomba, a lakás mégis kevés és igen drága. Megnéztem vele a német császár izléstelen palotájának azt a földszinti ablakát, melyből az „öreg ur“ reggelenként ki szokott tekintgetni a járóelőkre. Az egyetemi fiatalság tudva azt, hogy a császárt majd minden reggel itt találja, nagy csoportokban szokott erre járni, hogy „jó reggelt“ kívánjon neki. Az öreg császár rendszerint megelőzi őket, s fejét bólingatva kétszer-háromszor is elmondja: „Morjen Kinder! jutten Morjen!“ A fiuk erre nagyon büszkék, s egész jegyzéket vezetnek róla, hogy egyik-másiknak hányszor köszönt már a császár.

Ezután elmondá, hogy ha Bismarckot látni

akarom, siessünk lakása elé, mindjárt ki fog kocsizni. (A kancellár mindig zárt kocsin jár, a színházat és a nyilvános helyeket valósággal kerüli, s kevés alkalmat nyújt a nagy közönségnek, hogy őt színről-szinre bámulhassa.) Én ugyan heteken át mindennap láttam őt egy külföldi fürdőben, de az ily nagy férfiakat szivesen megnézi az ember mindig, valahányszor alkalma nyílik rá, s így elfogadtam az ajánlatot.

Lakásáról el lehet mondani, hogy ez legigénytelenebb az egész „Wilhelms-strasse“-ban. A ház kapuja nyitva volt, a hintó, — mely elé két tizenhat markos, sötét pejló volt fogva, — készen várta már. Alig két perc múlva erős léptek hangzottak a lépcsőn, s az egy öl magasságu, tenyeres-talpas, tagbaszakadt vasember csakhamar a kocsi mellett termett. Kopasz fejét föveg takarta, arcán a szokott szigor és szarkazmus ült, kezében iratcsomót tartott. Nehány szót váltott a fiatal emberrel, ki őt lekísérte, azután a szó teljes értelmében a kocsiba dobta magát, melynek ruganyai a majdnem két mázsás test súlya alatt csak azért nem törnek el — mint a tudós német mondá — mert már nagyon megszokták a herceget.

Kivülünk volt itt még vagy ötven ácsorgó,

kik mind látni akarták a kancellárt. Ő ezt már annyira megszokta, hogy fel se tűnik neki. Mikor a kocsi kirobogott, előre köszönt mindnyájunknak, s ilyenkor, — mint német barátom mondá — mindig ezt gondolja magában: hogy ti is okosabbat cselekedhetnétek, mint hogy engem bámultok. Ugyanő beszélé el, hogy a vasember iránti tisztelet, vagy inkább entuziazmus itt határt nem ismer, s nem is embernek, hanem valóságos félistennek tartják őt; akit megszólít, az azt hiszi magáról, hogy legalább is egy hétre jobb és okosabb emberré lett a többinél; a parlamentben a képviselők egészen összegörnyednek, ha feljök közeledik; akivel kezet szorít: az kiegyenesedik és megvetően tekint le az olyan szegény halandóra, aki ebben a nagy kitüntetésben nem részesül. Nemrég egy komoly irányú munka jelent meg róla, a melynek címlapján a herceg, mint villámokat szóró Jupiter volt lerajzolva. Előkelő emberek büszkéek arra, hogy komornyikjával ismeretségben állanak, kocsisának pedig a köznép tiszteletteljesen köszön és kíséri az utcán. Hogy a miveltség világ meghajol előtte, azzal nem sok van mondva, de hogy a köznép bámulja és szereti őt, ez a legnagyobb dolog, amit mondani lehet, mert a föld

kerektségén nincs gúnyosabb, utálatosabb, szemtelenebb »peuple« mint itt, mely még Humboldt sírját is sárral dobálta meg, s fejedelmeit rég idő óta a legcsufabb gúnynevekkel illeti, — mely előtt semmi se szent, és semmi se nagy.

— A herceg — folytatá németem — az egész századnak legszerencsésebb embere, és igaz, egyik legnagyobb embere is. Vasakarátán megtörik minden ellenzék; amit akar: azt, ha másképp nem, — tűzzel-vassal, de keresztülviszi. Minden tettét siker koronázza, s a hol a siker: oda kiáltják az emberek az „alleluját“ is. Lélektani szempontból annál megfoghatatlanabb ez az óriási siker minden irányban, mert a kancellár — ki ma egész Németországnak diktátora; — készakarva kerüli a gyöngéd eszközöket bármely rendszabály keresztülvitelénél; mindig a „törik-szakad“ elv az irányadó, s kicsinylését, gorombaságát és megvetését mindenki iránt érezteti; mindenki retteg tőle, de nagyon kevesen szeretik; jellemének fő vonása az: hogy az embereket megveti, nagyot és kicsit egyaránt utál, valamennyit két kategóriába osztja, s ezek: hizelgők és szamarak, vagy hizelgők és gonoszak. „Esprit“-je nem egyéb válogatott gorombaságnál, melyből mindenkinek bőven kijut, a

---

ki őt megtámadja; sokszor annak is, a ki alázatosan közeledik feléje. Én testtel-lélekkel porosz vagyok; a német szövetségnek rendithetetlen híve, rajongva tudok beszélni fegyvereink dicsőségéről, — de megrögzött bennem az a gondolat, — amelyben velem sokan osztoznak, adja isten, hogy csalódjunk! — hogy a nagy államférfit a hódítás vágya és példátlan erőszakoskodása fogja erkölcsileg megölni . . .

Porosz ember szájából ilyen szavakat még nem igen hallottunk, azért érdemesnek tartottam azokat feljegyezni.

II.
SVÁJC.

I.

B á s e l.

Jósika Kálmán iránti pajtáskodásból a „fehér keresztnél“ szállottam meg, s reményilem, hogy ezért alkalomadtán megdicsér a „Magyar Állam“ban. Hogy e kis-báseli másodrendű vendégfogadóban vettem szállást, annak második és szintén jelentékeny oka az volt: hogy a város minden vendéglője zsúfolva vala angolokkal, s aranyért se lehetett másutt szobát kapni. A vendégfogadó mellett fekvő kávéházban — hol sódart ettek és sört ittak, kávé ellenben nem láttam, — épen nem nagy gyönyörűségemre „grosse Reunion“ volt, melyet valami „ungarische national Kapelle“ cincogott végig. A jó baselieknek igen tetszett, pedig mondhatom, hogy valóságos macskazene volt.

A történelmi nevezetességű város még nagy-

részt középkori jelmezt visel, habár sok szép új épülete is van már. Csöndes komolyság vonul rajta végig, s mindenütt a jólét jeleivel találkozunk. Népe rendkívül munkás, takarékos és értelmes s ez tette a várost virágzóvá és gazdaggá.

A vasárnapot az amerikai puritánok se ülik meg több ájtatossággal mint a baseliak, kiknek vallásossága, pietizmusa közmondásossá vált. A ki e napon az utcán jár : az vagy templomból jő, vagy oda megy. Nyilvános szórakozásról, mulatságról szó sincs. A helyett, hogy az utcákon kurjongnának vagy körcsmáznának, mint mi nálunk, otthon ülnek és a bibliát olvassák, vagy ártatlan kedvtelésekkel töltik az időt. Ha akad mégis valahol dinom-dánom, oda kizárólag a katolikus elem igyekszik, mely a lakosságnak negyed részét képezi, s mely kevésbbé szorgalmas, kevésbbé vallásos, és sokkal kevésbbé takarékos, mint a reformált többség.

A város két részét Nagy- és Kis-Báselt ócska híd köti össze, melynek padjaira az emberek esténként ki-kiülnek, hogy a Rajna hullámainak futó játékán, a mosolygó ég ragyogó csillagain s a város szép fekvésén gyönyörködjenek. A híd közepén az elmaradhatatlan „heiliger Nepomuk“

áll, de a szegény oly idomtalan, mintha ácsfejszé-
vel faragták volna.

Megnéztem a híres „Münstert“, melyet még
II. Henrik császár építtetett 1010 ben. A két tor-
nyú vén templom vörös homokkőből van építve,
s a góth és byzanti stílusnak sajátos vegyülméke.
1529-ig püspöki székesegyház volt, azután a re-
formáció hóditotta meg. A régi sírboltban fekszenek
Anna, habsburgi Rudolf nejének, Rotterdami
Erasmusnak, Oecolampadnak, Grynaeusnak, és
más nevezetes embereknek hamvai.

Megtekintém a híres concilium-termet is, hol
a 15. században cselszövő papok titkos üléseket
tartottak. Innen indult ki a történelmi nevezetes-
ségű per, melyet 1437-ben IV. Jenő pápa ellen
kezdttek, kinek cselekedeteit a keresztyén vallás
érdekeivel összeütközőknek tartották. 1437 évi
január 28-án megfosztották őt hivatalától, és 1439
évi május 25-én végkép detronizálták, s helyette
Amadeus savoyai herceget választották meg. A
hatalmas concilium nemsokára mindazokat egy-
házi átokkal sújtotta, kik az említett herceget,
(V. Felix pápát) a római szék törvényes utódá-
nak el nem ismerték. A nemes lelkű herceg, Jenő
halála után V. Miklós pápával lovagias egyességre

lépett, s hogy a békét helyreállítsa, a pápaságról lemondott.

E középkori penészlepte falak között szinte hallani véltem a sötétség baglyainak huhogását; — éji rémek árnyai suhantak el mellettem; láttam az esti „hórára“ vonuló fráterek alattomos alakjait, kiknek rossz lelkiismerete a félénk viszhangtól is megijed, melyet lépteik zaja keltett; a boltzat alatt hova az üditő napsugár soha be nem hatott, pergamentté aszalt sárgás arcú atyák fonynyadt alakjait pillantám meg, kik görnyedezve olvassák az úgynevezett szentek dohos aktáit; az avult pornak minden szemecskéje határtalan gőgről, elbizakodottságról beszélt.

Forduljunk el e rút képtől, s nézzük inkább Holbein világhírű „Todtentanz“-ának maradványait, melyeket itt őriznek.

A 14-dik században a képiró művészetnek nagyban virágzó és divatozó ága volt az: hogy a halált allegóriai csoportokban, táncoló alakban tüntették fel, a mint magával ragadja a császárt, pápát, királynét, tudóst, szóval mindazt, a kit a képirónak oda festeni tetszett. Eredetileg ez a tárgy drámai költeményre és színi előadásra volt szánva, s úgy készítve, hogy a táncoló halál sza-

vált négy soros verset, azután pedig az: a kit magával ragadni méltóztatott, s az egésznek az volt az értelme, amit minden ember nagyon jól tud, a mi az egyetlen bizonyosság az életben: hogy meg kell halnunk, — hogy akár tetszik akár nem: egyszer el kell járnunk a „Todtentanz“-ot. Egész irodalom támadt különösen Franciaországban, mely a halál és a vele táncoló egyén számára furcsábbnál furcsább verseket írt, — mely divat csakhamar elterjedt egész Európában. Királyok és hercegek sok gyönyörűséget találtak a halál torz alakjában, s palotáik falaira festették, s hozzá iratták a jó és rossz verseket, melyeken sok száz poéta törte fejét.

Ez a divatos „Todtentanz“ egészen új és művészi alakot nyert Holbein (élt 1498—1554-ig) eredeti felfogása és remek ecsetelése által, ki a halált mindig más-más alakban, utánozhatatlan genialitással rajzolta, s annak majd babérmagány tesz fejére, majd trombitát ad a szájába, nyakravaló helyett sziszegő kígyót tekerget nyaka köré, majd szemfedővel betakarva táncoltatja. A király kezéből kiüti a jogart, a császárné előtt hatalmasan gestikulál; mikor a cardinalist hívja: bíbornoki kalapot tesz fejére; a hercegnő előtt lantot pen-

getve táncol, — a lovagtól elveszi a páncélt s magára ölti, sisakját pedig leüti fejről, a kardot elrántja tőle, s nyakon csípve táncoltatja; — a nyomoréktól elveszi a mankót és saját görbe lábát támasztja meg vele; — a bolond előtt csörgő sapkával és harlequin-öltözetben ugrál; — szóval a halálnak rút alakját sokféle, eredetnél eredetibb állásban tünteti fel.

Drága pénzen vettem meg az ócska könyvet, melyben a sajátságos alakok láthatók; — címe: „der doten dantz mit figuren“. Nagyon eredeti alak benne a kintornás, kit a halál arra kényszerít, hogy a derekára függesztett harmonika-félén játszó, míg ő hegedül neki.

A zsidót szakálánál fogva húzza, aranynyal telt erszényét pedig magához ragadja, miközben ilyen párbeszédet tartanak együtt:

Halál: „Hujum, Jud! mach dich auf die Fahrt;
 Dei'ns Mesiä hast du lang g'wart;
 Christum, welchen ihr habt ermördt,
 War der recht, ihr habt lang geirrt“.

Zsidó: Ein Rabbi war ich der Geschrift,
 Zog aus der Bibel nur das Gift;
 Gar wenig nach Messiam tracht',
 Hatt' mehr auf Schätz und Wucher Acht.

Eredeti a vastagra hízott szakács alakja is, ki ijedtében kiönti a kezében levő bögrének tejfeltartalmát. A halál, saját vállára veti a szakács hosszú nyársát, melyen egy libának szépen megpirított hullája fekszik, s baljával a szakács vastag kezét ragadja meg, így szólva hozzá :

„Komm her, Hanz Koch, du must darvon;
Wie bist so feisst, du kanst kaum gohn;
Hast du schon kocht viel süsser Schleck,
Wird dir jez saur, du must hinweg“.

Klassikus a halál alakja, midőn az apáca előtt megjelen, s jobbával az annak kebeléről lefüggő fátyolt felemeli, miközben összegörnyed, bal kezének mutató-ujját szájába dugja, s ravasz és gúnyoros mosolylyal kérdi :

„Sag't Frau Aebtissin
Wie habt ihr so ein Bäuchlein klein?“

E híres terem egyéb kincsei között mutogatják Rotterdami Erasmus két íróasztalát, s egy remekművű könyves-ládáját is, melyért egy angol lord kétszázezer frtot ígért. A cicerone el nem mulasztja megemlíteni: hogy a nagy férfiút egyszer nevetéssel gyógyították ki halálos betegsé-
géből.

A vén templom mögött magas terasse emel-

---

kedik, melynek árnyas gesztenyefái alatt vidám élet mozog, s honnan gyönyörű kilátás nyílik a „Schwarzwald“-i hegyekre.

Ha még elmondom, hogy Luther és Melancton szellemeivel is társalogtam, a mennyiben csak úgy vájkáltam kézírataik között, — s hogy megtekintém a nagy papir-gyárt, hol a legerősebb, legsímább és legfinomabb velint készítek, — s hogy nagy kedvvel néztem a selyemgyártást, mely a városnak legfő, s évenként ötven millió frankot jövedelmező iparága: akkor körülbelül mindent megemlítettem, amit egy röpke tárca szűk keretébe szorítani lehet.

II.

Fel a Rigire!

Három nap előtt sürgönyöztem, hogy szép Lucerne városának legszebb hôteljében a „Schweizerhof“-ban lakást kaphassak.

Nagy csodálkozásomra kaptam is.

Ne csodálkozzanak e csodálkozáson, mert valóban a csodák közé tartozik, ha az ember a gazdagnál gazdagabb englishmanek által folytonosan ostrom alatt tartott eme minta-palotában álomra hajthatja fejét. Van olyan időszak, amikor három hétig folytonosan telegrafirozhatsz, s mindig azt nyered válaszul, hogy még a „Speis“-ban is nyolcan, s a mosókonyhában tizen laknak.

Ezt az ostromot megérti az aki tudja, hogy ez, nem Európának, hanem a világnak egyik leg-

szebb, legkényelmesebb, legfényesebb és aránylag mégis olcsó hôtélje.

De profanatio volna most a vendégfogadóval foglalkozni, mikor a jégóriások, bájoló tavak, zúgó erdők, hegyi zuhatogok ezer szépségével gazdagon megáldott földjén járunk.

Első dolgom volt, hogy a várost hamarjába befussam, s a fegyvertárba siessek, — hol az ellenségtől különféle csatákban elfoglalt ágyúkat, zászlókat, kardokat, és sok más régi emléket őriznek, — s Tell Vilmos tegzét nézzem meg, melyből — a monda szerint — biztos kézzel lőtte le fia fejéről az almát.

Az egész város tele volt idegenekkel, s este a zöld tapon annyi sajka, hogy minduntalan egymásba ütköztünk.

A Rigi gyakorol vonzerőt az utasokra, és méltán, mert egész Európának nincs hegye, honnan szebb kilátás nyilnék. Fel tehát a Rigire!

Viznauig elröpülünk hajón, festői táj szépségein gyönyörködve.

Itt szemügyre vesszük a „sínek“ mesterséges fekvését. Az egymástól alig két lábnyi távolságra fektetett tölgy-talpfákon, azokkal mind a két oldalon összeillesztett gerendák huzódnak végig az

egész pályán, úgy hogy a sínek mintegy rostonszerűen fekszenek. Kézzelfogható dolog, hogy ezt a rendszert kell alkalmazni, hogy minden kizökkenésnek, különösen pedig a lesikamlásnak eleje legyen véve, mely cél ezzel a készülékkel tökéletesen el van érve. A sínek közepén fekszik a fogas rúd, melylyel a fogaskeréknek össze kell vágni. A fogasrúd kovácsolt vasból van, az egyes beforrasztott csapok pedig öntött acélból készültek. Ez a sín képezi az egyedüli eltérést a közönséges pályák alkotásától, s. ez az amerikai hegyi pályarendszer jellemző ismertető jele, mely rendszer a mellett, hogy gyakorlatban igen jól alkalmazható, nagyon tartós is.

Különös benyomást tesz az emberre a mozdony függőlegesen álló kazánjával, melyet így kellett alkalmazni, hogy a benne levő víz mindenütt egyenlő magasságban álljon. A kazán úgy van készítve és beillesztve, hogy a vonal emelkedésénél tetőirányosan áll, egyenes úton pedig ferdén hátra felé.

A hajtó kerék helyébe egy átkötéssel a két fogaskerék lép, melyek a fogasrúdba vágnak. Az a félelem, hogy valamely fog kitörésével szerencsétlenség eshetik, merőben alaptalan. Legfeljebb

egy kis zökkenés következik, a mi talán mulatságos is.

E csöndes és barátságos falucskánál valóságos dulakodás fejlik ki. Azt hiszed a földből bújt ki a sok ember. Hanyatt-homlok, sőt egymás hátán rohan a sok kéjutas oldallökéseket osztva és kapva, hogy — gyönyörűsége szaporodjék.

A merész meredek Rigipályának 220 mázsás súlyú, 120 lóerejű gépe lassan indít, s lassan tologatja maga előtt a bámulókkal és fecsegőkkel megtelt waggont, melyben hatvan embernek van helye.

A panoráma egyre szélesebbre tárul, alattunk sülyed a vidék, a szem elbájolva csügg az elragadó képen, — a gép tüszögve tör felfelé; tekinteted majd kék tavon, zöld hegyen, majd szerény alpesi gunyhón, vagy vígan kolompoló nyájon pihen meg; — csak akkor fog el borzadás, midőn a prűszkölő gép egy keskeny hídra érkezik, mely alatt rémesen tátong a szédítő mélység.

Egyszerre pompás palota homlokzatába ütközik szemed, mely méltóságteljesen tekint le a hegygerincről, előtte óriási vízmedence, mely körül lepedőbe burkolt alakokat pillantottam meg. Ez Rigi-Kaltbad, talán a világ legnagyobb hidegvíz-gyógyintézete.

A gőzszekér ismét emelkedik, a táj alánk sülyed, — megérkezünk „Staffelhöhe“-be. *

A nők figyelmét annyira elfoglalta a vadregényes vidék, hogy sikoltozni sem értek rá e félelmes kirándulásnál.

Két angol beszédéből megtudtam, hogy e nyaktörő vasút részvényei párin fölül száz per centet emelkedtek, s az angol börzén a keresett papirok közé tartoznak.

Még azt is tudták, hogy a pálya 1871-ben 260 ezer frankot jövedelmezett, 60 ezernél több személyt, és 32 ezer mázsányi különféle cikket szállított fel.

Az említett ponton minden ember kiugrál, a rossz gyalogolók s azok akik ülve akarnak hegyet mászni, lóra kapnak, a nők hordszékbe ülnek és fölvetetik magukat; de már én és sok más — a ropant sár dacára, mert egész éjjel esett — szöges végű vastag botunkhoz támaszkodva, lihegve, fújva kapaszkodtunk a meredeknek, mert csak akkor igazán édes az élvezet, ha fáradsággal jutottunk hozzá.

Itt találkozám Weninger Vincével, ki félretette

* Mikor e sorokat írtam, (1872-ben) a pálya még csak idáig volt készen, most azonban a vonat már Rigi-Kulmig jár.

a bankkérdést, hogy kedves családjával a természetet tanulmányozza. Együtt cammogtunk a térdig érő sárban, de ennek dacára nagyon kedélyesen társalogtunk.

Utközben érdekes tréfánk volt. Egy nagy csoport — mindenféle nemzetbeli ember — fogott körül, akik bámulva hallgatták, hogy ugyan csuvasz, vagy tatár nyelven beszélünk-e?

Amint bevallották egy se akadt közöttük, aki ezt a nyelvet valaha hallotta volna, (pedig sok előkelő, mívelt, világlátta egyén volt itt együtt), s egy se bírta kitalálni, hogy miféle nyelv lehet ez. Kértek hogy beszéljünk tovább, mert kellemesen hangzik. . . . .

Midőn az utas Salzburgot elhagyja, az egész vidék a drámai felé hajlik; de plasztikájában némi erőködés látszik. A svájci tájak fensége valóságos egetverő épósz. A kilátás pedig innen valamennyi vidék közül „Iliás“-kint emelkedik ki.

Lenn a völgyben kristályvizű, szelid tavak, jobbra-balra gazdag növényzetű völgyek, melyek a smaragd eleven színével a történelmi nevezetességű helyeket koszorúzzák meg. Elzárt tájképek, melyeknek bűbája egész lelkünket lebilincseli. A messze távolban kopár bércek, melyeknek tama-

riskjai és gyalogfenyői fölött a kétes távolból hófuvatokhoz hasonló felhők csillognak. A távolban merészen kapaszkodó hércek zöld pyramisai, a Pilátus-hegynek zordan ég felé emelkedő merev, kopár, szétszakgatott szarvai; távoli alpések hólepte csúcsai, az elszórt apró falvak szelid képe. 20—30 falunak panorámája áll előtted egyszerre, melyek közül szemed a kis Grütli-re téved, hol 1307-ben Walther Fürst, Werner, Stauffacher és Arnold ab der Halden az osztrák kényuralom ellen összeesküdtek.

A fenyők nekitámaszkodnak a sziklaoldalnak, hogy a zúgó vihar ellen megóvhassák magukat, s biztos menhelyet adhassanak a hozzájuk menekülő félénk madárkának.

A sok egymáshoz dűleszkedett hegy, mely alulról óriásnak látszik, innen csak kicsinyke, törpe. Mint a rabszolgák, úgy fekszenek a Rigi lábai előtt, s a vén zsarnoknak, mely megvetően néz le rájuk, felhőkkel tömjéneznak; ez pedig köveket gurít a fejökre.

A Rigi-Kulmról több mint hatvan mértföldnyi távolságra lát az ember. És mily kedves a völgyből felhangzó hangzavar. Vig pásztorfiúknak szelid éneke, melybe a távol legelésző nyáj méla

kolompolása vegyül; egy-egy gondtalan leányka vig nevetése, a csörgetegeknél tébolygó fiúk jodlizozása, a hegyi zuhatagok halk moraja, az apró falvacskák harangjának kedves csöngése, — sajátságos és kellemes diszharmonia, melynek hallgatásába egészen elmélyedtem.

Itt fenn valóságos vásári néppel találkozol. Hemzseg körülötted a tömeg. Apró sátrakban bivalyszaruból metszett valódi zergeszarvú botokat árulnak. Kapsz Rigi-bicskát, Rigi-pipát, Rigi-albumot, Rigi-faragványt, színezett és színezetlen rajzokat, fényképeket, alpesi rózsát. A nők első dolga, hogy „alpstockot“ vesznek egy frankért, melyre rá van vésve „Rigi-Kulm“. Ez az öltözékhez tartozik.

Valamennyi jégmezőt, hegyet, barlangot, hegyi zuhatagot megnézhetsz 50 centimért — telescopon.

A természet szépségei vásárra vannak kitéve.

Körülötted csiripel, kiabál egy csoport szép nő és rút férfi. Egyik tömeg jön, a másik megy. Az alakok folyton változnak, a társalgás élénksége egyre nő. A járás-kelésnek csak déli egy óra vet véget, mikor minden ember a pompás étterembe siet, (ahol 360 ember megfér) és pompásan de

olcsón ebédel. Délután új kirándulás Kaltbadba vagy Kánzellbe, hegyre, völgybe, zuhataghoz, — hallgatni az alpesi kürtöt, merengni a futó felhőkön.

Menj bármerre és akármikor, barlangba, hegyre, korán reggel, éjjel: ott találod a magad, szürkeruhás englishmanjét, fölszerelve esernyővel, napernyővel, hosszú szíjon lógó szivartartóval, nyakbavető táskával, távcsővel, hegymászó bottal, plaiddel. Rendszerint két positiója van. Vagy hátravetett kézzel, és hátravetett kalappal bámul maga elé és morog; vagy hanyatt fekszik, lábait a szomszédja ölébe, vagy nyaka közé teszi, és Baedekert olvassa.

Este, a nap lementének általános megbámulása. Hivatalos csodálkozás; obligát dicséret tizféle nyelven egyszerre.

III.

Úton-útfélen.

(Berntől a Jungfrauig.)

Kedves barátnőm! E sorokat az „hôtel de la Jungfrau“-ban írom. Nem tudom, hogy megtalálja-e ezt a térképen, de ha nem találja is, tudja: hogy a „Wengern-alpon“ járok.

Valóságos vásár van körülöttem. Fényképeket, albumokat, gyönyörű faragványokat, botokat és mindenféle apróságokat árulnak, s nincsen olyan hasznavehetetlen csecsebecse, a melyre száz vevő ne akadna.

Nagy számú idegen jár-kei erre folytonosan, hóbortosnál hóbortosabb ruhában, s különösen dél tájban ide gyülekezik az egész környék minden turistája. Ma 400-an ültünk a „table d'hôte“-nál, volt közöttünk sok sörön hízott német filiszter, és még több nagykezű, de csinos arcú lady és

miss, rőfös ábrázatú, természetes férfiak társaságában.

E terjedelmes, díszes épület helyén még néhány év előtt az a barátságos kis vendégfogadó állott, mely lord Byronnak kedves tartózkodó helye volt, hol Manfrédjének egy részét írta.

Szép kilátás nyilik innen az örök idő óta lefátyolozott Jungfrau (legfelső körvonalai soha se láthatók) hólepte csúcsaira. A sziklaszűz leirhatatlan méltósággal mutogatja pyramis-alakját, a gyémánt színében tündöklő jégdiadémjét s a sebhegyeket, melyeket testén az érette féltékenyen küzdő lavínák itt-ott ejtettek. Hóköpönyegébe — melyen jegesek képezik az ékszert, — mélyen beburkolózva oly szívtelenül bámul le, mintha valami előkelő salóndáma volna.

Olyan közel látszik ide, hogy egy parittyával megdobhatnád, mégis jó gyalogolónak kell annak lenni, a ki egy óra alatt lábai elé borul.

Óriási kebelén pihen a „Silberhorn“ és a ragyogó „Schneehorn“, melyek legcsillogóbb ékszerreit képezik. A forró déli nap sugara egy kissé megolvasztja rajta a jégkérget, mely azonban minden éjjel újra megfagy, s innen van, hogy reggelenkint mindig csillogó toiletteben látható.

Mint támogató oszlopa és őrző cerberusa úgy áll mellette a „Schwarzer Mönch“, mely a féltékeny barát egész szenvedélyével ügyel rá, hogy kalandokba ne vegyüljön, és féktelen dühében sokszor óriási köveket dobál rá. E zord iga még a sziklakisasszonynak is annyira fáj, hogy nagy jégkönyyeket hullat keservében, melyek egész hótömegeket és nagy jeges darabokat ragadnak magukkal, s menydörögve hullanak alá a „Trümmenthal“-ba, agyonzúzva mindent, a mi útjokat állja. Mondhatom, hogy ennél borzasztóbb könyvezést soha se láttam.

Mielőtt innen tovább barangolnék, egy pár futó vonással megírom önnek, hogy merre jártam.

Találkozhatott volna velem Bernben a „Bundestadt“-ban, mely büszkén néz le az Aare vizétől nyaldosott homokkőszikláról, s melynek szépen épült házai között, szobrokkal, kútakkal diszített téerein lassú, nyugalmas, csöndes vérű polgárság éldegél.

Sűrű köd borította el a láthatárt, mely úgy ült a város fején, mint valami sötét turbán. Ilyen időben a legszebb vidéket se lehet élvezni, mert a legszebb csak olyan, mint a legcsúnyább. (Nem csodálkoznak ezen az elmés és egészen új felfe-

dezésen?) Nekem még hozzá az a kellemetlen bajom van, hogy borongós időben kedélyem is egészen beborul; lehangolt, szomorú, unalmas leszek, úgy érzem, mintha egyszerre 70 esztendőssé változtam volna, köhögni kezdek, főfájást kapok, köszvény bánt, — ha kiderül: egyszerre megifjodom, vidám, fürge leszek, sőt ugrálok; derült ég, mosolygó verőfény kell nekem, a nap gyermeke vagyok.

Apró, sűrű szemű eső kezdett eszegetni, mely elől a Bundespalast mellett fekvő Bernerhofba menekültem, s a rúti időt arra használtam: hogy e klasszikus vendéglőben kitünő ebédet ettem végig, a mit tőlem senki rossz néven nem vehet, s a mi ebben a bús időben a legokosabb cselekedet volt.

A bogárszemű, piros arcú szobalány elbeszélte, hogy a városnak 37422 lakosa volt tegnap; ma bizonyosan több lesz négy-öt darabbal, ő ezt igen jól tudja, mert a statisztikai kimutatásokat nagy figyelemmel kíséri. Elmondá azt is, hogy 280 mázsás reformatus harangjuk van, melyet több katolikus harangból öntöttek. (E szerint katolikus és reformatus harangok is vannak), továbbá hogy a vén „Münstert“ óriási orgona diszíti, — a med-

vék pedig igen nagy népszerűségnek örvendenek, minden házon, minden falon, a hova csak oda fér, ott van a medvecímer, s az emberek is olyan lassan cammognak, s olyan vastagok, mint a medvék, sőt morognak, néha pedig karmolnak is.

A mint látják, elég érdekes dolgot tudtam meg e városkáról, s minthogy se cammogni, se morogni, se karmolni nem szoktam, de meg túlságosan karcsú is vagyok, s így semmiféle medvetulajdonságom nincs, s e szerint nem vagyok ide való: tovább „gőzerőztem“ Thun városka felé, hova szakadó esőben érkezém meg, s így a thuni tó szépséges panorámája vízzé vált.

Hajónk gyorsan hasitá a szennyes hullámokat. Tetőtől talpig átázhatatlan ruhába burkolva fel s alá jártam a fődélzeten csodálva a — két arasznyira terjedő kilátást. Talán agyon untam volna magam, ha az a másfél öl magasságú „porter“ képü angol nem muláttat, a ki vastag talpú krokodilbőr cipőin különösen gyönyörködött, s kinek szeme dupla ókulárissal, jobb keze óriási vörös esernyővel, bal keze pedig bőrbe kötött Baedekerrel volt felfegyverkezve, kabátja és sapkája valóságos lópokrócból készült; mellette állott élete párja, épen olyan hosszú, épen olyan öltözetben;

mögöttük hórihorgas inas, olyan ügyes, mintha minden tagja fából volna, ki a mylady kesztyűjét és egy csomó alpesi virágot tartott kezében, azonkívül pedig asszonyának didergő mopszliját melengette. Mind a három olyan rút volt, hogy beillett volna madárijesztőnek. Hármuk közül mégis leg-tisztességesebb arca volt a — mopszlinak.

A vén angol kinyitotta utazó könyvét, s megmagyarázta, hogy jobbra fekszik a szép Blümlisalp, azután távolabb Oberhofen község, hol a Pourtalés családnak regényes öreg vára látható; Spiez mellett megpillantjuk a Faulhorn és Simelihorn két fekete szarvát, — mire a lady igenlőleg bólintott és hosszú „yes“-t vontatott el szederjes ajkain, a mopszli pedig mindannyiszor egyet-egyet nyiffentett.

E magyarázat annál mulatságosabb volt, mert a negyedfél levelű lóhere a hajónak épen ellenkező oldalán állott, s így bölcsességökben egy betűnyi igazság se volt, a mit pedig láttak az nem vala egyéb szürke ködnél, mely a láthatárt egészen elboritá és zuhogó esőnél, mely teljes erejéből szakadt, de legvastagabb cseppjei egy cseppet se háborgatták angolainkat.

Láthatott volna ezután Interlakenben, az an-

goloknak e kedves tanyáján, honnan dacára annak, hogy mosolygó verőfénnyel fogadott, — a szó teljes értelmében megszőktem.

Az egész helység valami ezer emberből áll, a kik vendéglősök, pincérek, szobalányok, szakácsnők, szóval mind olyan egyének, a kik a vendégfogadóhoz tartoznak, mert ez voltaképen nemis falu, hanem egy csomó vendéglő, mely terebélyes fák árnya alól az utasnak ezernyi kényelmét kínálgatja. Ugy élhet itt az ember, a hogy kedve tartja; nagyon drágán és nagyon jól, vagy olcsón és — szintén jól. Van itt minden a mi lelkednek, szemednek, szájadnak kell. A legjelesebb angol írók műveitől kezdve le a savó-gyógymódig minden. Kapsz tengeri fürdőt, (a tóból, melynek vize igen kellemes, és idegbajok ellen nagyon jótevő), folyóvizet, savó-fürdőt, szőlő- és szamóca-kúrát, — és oly édes, balzsamos levegőt, olyan elragadó kilátást, oly szép sétahelyeket, erdőcskéket, a melyek ezt a gyönyörű kis zugot valóságos paradicsommá teszik.

Évenként 150—200 ezer idegen megfordul itt. Számos angol miss jár ide gyógyulni, a kinek a feje meleg, és a szíve hideg.

Egy ismerősöm a ki minden nyarat itt szokott

tölteni megmagyarázta, hogy e hely „inter lacus“-ból vette nevét; 1130-ban negyven apáca és 50 barát számára „Augustiner-Kloster“-t építettek ide a regényes fekvésű tó mellé, hogy itt a kies magányban háborítás nélkül éljenek a mennyeieknek és áldják az istent, -- ők ellenben a vad dorbézolást és kicsapongást eléje tették az olvasómorzsolgatásnak, s oly erkölcstelenségeket követtek el, hogy a zárdát maga a pápa megszüntette.

Egy darab cosmopolitizmus ez, hol csak a levegő, meg a sajt svájci, a többi a világ minden részéből össze van szedve. A civilizáció minden ferdeségével találkozol itt a chignontól kezdve egészen Kerkapoly logikájáig (azt hiszem nagyon megtisztelve érezheti magát, ha még ezt is civilizálnak nevezem), melyet a nők a cipőjükön viselnek, ez tudniillik a tudós férfinak az a „külsője a mely belső, mert belseje van, és az a belső a mely külső, mert külseje van“, vagyis érthetően szólva külső és belső cipősark, magyarul: „dupla stekli“, melyben a nők úgy járnak, mint a macska a dióhéjban, s ráadásul még a lábukat is elrontják, de azért oktan hiúságuk azt hiszi, hogy ez szép és hamarább kapnak férjet, ha hét centimeterrel magasabbak. Nincs itt semmi természetesség, csak

mesterkélttség, negédesség, — nincs itt se svájci észjárás, se népszokás, se viselet, — össze-visszagagyvált külföld ez, hol a kecske angolul megeg, a bárány oroszul béget. Páváskodó, fényűző sokaság, mely között roszul érzed magad.

Ez az oka, hogy az angolokkal (kiknek itt templomuk is van) és minden fajtájú idegennel zsúfolásig megtelt helyen csak rövid ideig tartózkodám.

Innen könnyü szekerkén Lauterbrunnen városkába robogtam, honnan gyalog vándoroltam a „Schildtbach“ zuhatagához, mely eleinte csak vékony ér alakjában szivárog le a moha-lepte ősi szikláról, majd többed magával egyesülve keresztültör a buta kőrakáson, mely itt-ott útját állja, azután mint ömlő patak fut le a sziklafalon, míg egy ponton erős zuhatag alakjában dördül le a völgybe. Soká el-elnéztem felfrecscsenő habjainak játékát, melyek a szivárvány minden színében tündököltek, s fejemre hagytam sziporkázni a kristálytisza víz szétrepülő apró cseppeit.

E vidéken nagyon sok az apró kis patak, mely keskeny sziklamedrében ide-oda ugrálva, csak nehezen bír utat törni, majd a vén szikla löki félre rosz kedvűen, majd egy csomó faragatlan kő

akadályozza szabad folyását. De azért a küzdésben nem veszi el vidámságát, jókedvűen fickándozik; szalad tovább, tovább, s nehéz sorsának megkönnyítésére indulót dúdolgat, a mely első hallásra nagyon furcsán hangzik, s az ember épen oly kevésbé talál benne öszhangot, mint a jövő zenéjében, — de ha sokáig hallgatod, akkor azután — annál kevésbé érted, épen mint a jövő zenéjét.

• Innen sötét fenyvesekkel benőtt völgytorkolathoz jutottam, honnan elragadó kilátás nyílik az egész „Lütsinenthal“-ra, melyen pajkos kecskék és vidám bárányok ügyes ugrándoizásokkal bizonyítgaták, hogy mennyire örülnek lételöknek. Jó étvágygal harapdálták a buja füvet, a vén kos pedig egy öreg bureau-chéf elbizakodottságával rázta kolompját, s megvető tekintettel nézett a tudatlan új nemzedékre, mely a régi „Verordnungsbattot“ — amit gazdája már csak sajtakárónak használ — nem tudja olyan jól mint ő.

Ledőltem a puha fűre, hogy nyugodtan hallgathassam a hegyi ér csörgedezését, a távoli pásztorsíp elhaló hangjait, s a legelő nyáj kolompolásának kedves zenéjét. Minden mosolygott körülöttem, a kék ég, a ragyogó verőfény, az át-

látszó, könnyü nyári felhők, a hímes virágú rét, melynek tarka szálaival elbeszélgettem, s melyek kedves történetkéket meséltek nekem. Csak a vén kos nem mosolygott. Egyik fiatal társa azt mondá neki: hogy annak van igaza a ki ifjú erővel az életbe lép, nem pedig annak, a ki abból korhadt agygyal kilép.

Az apró hegyek lábujjhegyökre állottak, hogy — engem láthassanak, e fáradságukat azzal jutalmaztam meg: hogy eldalolám nekik Uhland bácsi versét:

„In Gras und Blumen lieg' ich gern,
Wenn eine Flöthe tönt von fern,
Und wenn hoch obenhin,
Die hellen Frühlingswolken ziehn“.

Nem tapsoltak ugyan, de azért láttam, hogy nagyon tetszett nekik.

Innen a sötét fenyves erdőbe mélyedtem, hol kalauzom víg jodlirozás között ezt énekelte:

„Im Walde geh' ich wohlgemuth,
Mir graut vor Räuber nicht;
Ein liebend Herz ist all mein Gut,
Das sucht kein Bösewicht“.

Azután egy pár alpesi legelőn keresztül ide érkeztem, s most a sziklaszűz szépségén gyönyörködöm.

IV.

Gidisdorfban.

Mosolygó, szelid völgyben, ágas-bogas fáknak enyhe árnyában tiszta, takaros faházak fekszenek elszórva, melyeknek ablakait nyiló virágok és szép lányfejek ékesítik. Ezt a kedves kis helyet Gidisdorfnak hívják.

A viruló hegyek, mint örökké ifjú istenek néznek le a szelid fekvésű falu jó népére, és sajnálják, hogy annak munkája — mint minden emberi mű — muló, porló, omlatag. Szeretetüket azzal bizonyítják be: hogy a kedves falut megóvják a zord északi szélről, s e kies völgybe két szörnyű betegséget soha se bocsátottak be, ez a két betegség a typhus és tüdősorvadás, mely e vidék erős lakosságánál soha se fordult elé.

A táj már esthomályban borongott, mikor ide

érkeztem. A falu végén mezitlábás pendeles kis gyerek két szomorúan mekegő kecskét kergetett maga előtt görbe vesszővel. A szelid állatok tipegő léptekkel igyekeztek előre, a pajkos gyerek jókorákat húzott rájuk. A karcsú templom mellett elhaladva megismerkedtem a vén harangozóval, kinek szeme nagyra düleedt, mikor a harangot kongatta.

Azt gondoltam magamban, hogy e szép völgynek egészséges levegőjében nagyon boldogan éldegélhetnek az emberek. Ott benn üldögélnek csinos faházaikban, hol egyre hangzik a fiatal lányok jókedvű éneke, és a piros-pozsgás gyermekek eleven zaja; a nagymama bibliát olvas, kis unokája el-elkapkodja ókuláját, — a férfi-nép fáradtan tér haza napi munkájából, szerény hajlékában mosoly és szeretet fogadja, — és egészben mindenütt megalégedés uralkodik.

Erről később csakugyan megis győződtem.

Egyszerű, csendes, kevés igényű, megalégedett munkás nép ez, mely tiszteli a törvényt, szereti a rendet.

A községnek valami 3000 lakója van, melynek legalább is fele hegyi kalauz.

A rege szerint e völgy lakossága messze

északról jött, és sokáig ott fenn lakott az alpesek tetején, hol akkor gazdag rétek és legelők voltak, s kristályvizű csermelyek csörgedeztek. A „Faulhorn“ és „Siedelhorn“ között telepedtek meg, és jelentékeny vasipart is űztek. Akkor e vidéken mindig meleg volt, egész esztendőn át enyhe szellő fujdogált, a havat és jeget csak hiréből ismerték. Az egyszerű, munkás, boldog nép között „Gidi“ (Gedeon) nevezetű gazdag pásztor volt a főember, ki nagy tekintélyben állott, s kit a falu bölcsének tartottak. Egy reggel azzal állit be hozzá cselédje, hogy a vízen mindenütt üveget találtak. Az egész lakosság összesereglett, hogy ezt a csodát lássa. Senki se tudta kitalálni, hogy ez mit jelent. Gidi pásztor megmagyarázta, hogy ez jég, a mely mind jobban és jobban fog terjedni.

„Jez chömme die ruchen Johr“ (most következnek a zord esztendők) — mondá, — s e hegyen többé nem lehet lakni.

Az egész lakosság összes marhájával, minden cókínókosztul a mélyen fekvő völgybe vonult le, hol az erdőt kiirtották, hajlékokat építettek, s a kis helységet a bölcs pásztor tiszteletére Gidisdorfnak nevezték. A hó és a jég azóta mind lejjebb ereszkedett, s most a völgyben is nagyon ismere-

---

tes lett, a magaslatokat pedig, hol őseink egykor boldogan tanyáztak, örök jegesek borítják“.

Igy beszélte ezt nekem az öreg harangozó, kivel minden nap találkozom, s aki nagyon sok okos dolgot tud.

A kis faluban így nyáron át rendesen vidáman és kellemesen telnek el a napok. Több ezerre megy az idegenek száma, akik itt megfordulnak, egy pár száz pedig rendesen itt tölti az egész nyarat.

A „Sasnál“, e minden tekintetben kitűnő, kényelmes és olcsó vendéglőben, melynek szép nagy kertje, fürdője, külön orvosa, jó konyhája van, — rendesen 80—100-an ebédelünk naponkint. Amit Pesten egy nap alatt elkölt az ember, abból itt négy-öt napig élhet.

Sok idegbajos külföldi nővel találkozom, kik ide jöttek gyógyulni.

Magam is ilyen szándékkal jöttem, s hogy orvosom parancsának eleget tegyek — ki nyugalmat ajánlott, — már harmadnap fogtam vándorboto-
mat és felmáztam a „Grindenwaldgletscher“-re, hogy a fenséges magányban a hó és jégtömegek fantastikus alakjain gyönyörködjem. Az út ide se nem nagyon fárasztó, se nem veszélyes, s gya-

korlott hegymászonak inkább csak kirándulás. Tetejéről szép kilátás nyílik a „Bäregg“ és „Bänisegg“-nek nevezett csúcsokra, és az „Eismeer“-nek össze-vissza szakgatott jégtömegére, mely a nap tündöklő sugaraiban szemkápráztóan ragyog. Kalauzom Bernet Péter csodálkozva kérdezte, hogy miért szeretik az idegenek annyira a sivár, csúnya jegeseket, mikor azokon semmi látni való nincs, s megmászásuk annyi fáradsággal, sőt gyakran életveszélylyel is jár? Erre még nem gondoltam. Talán szokásból, vagy szórakozásból, vagy betegségből, — vagy mind a háromból egyszerre.

Napi dolgom abból áll, hogy reggel jókor felkelek, megiszom egy-két pohár zsendicét, azután kimegyek a szabadba és össze-vissza barangolom a vidéket, megismerkedem a pásztorgyerekekkel, azután le-ledőlök a hegyoldalba, a felhők járását vizsgálom, és örülök rajta, hogy a nap melegen tűz a fejem tetejére; — egész nap a gyönyörű természettel társalkodom, a „Fliegende Blättert“ olvasom, s míg tudóm szomjasan szívja magába a balzsamos levegőt, szemem a vidék ezer szépségének szemléletébe merül el: szívemben rímek fakadnak, a melyeket fel szoktam jegyezgetni.

Messze, messze vagyok a világ zajátul,
Hegység koszorúzta tündérvölgy ölébe.
Nem látom a kufár lelkeket mint árul,
Aranyos bűnt miként rak erény fölébe.
Vérszemű irigység soha sem háborgat.
Sem kigyómarása színlelt barátoknak.

Nem nyomja itt lelkem a szokás bilincse,
Hivatlan bíráknak nem hallom hírét sem.
Nincs ki szemem közé a gúny porát hintse,
Korlátlan tetteim csak magam ítélem.
— Sokkal merészebb itt lelkem szárnyalása,
Szabadabb itt sokkal szívem dobbanása,

Gyermekekkel játszom, mosolygok, enyelgek,
A patak vizébe kövicsét dobálok.
Gyermek vagyok újra, játszai bohó gyermek!

Mikor a vén harangozó megkondítja a déli harangot: huszonöt oldalról is szaladunk egyszerre a vendégfogadóba, melynek hosszú asztalánál ízletes ebéd vár ránk. Mindenkinek tányérjához nagy fekete szám van illesztve, szobájának száma, oda szépen letelepszik, s tőle kitelhető étvágygyal fogyasztja a hat-hét tál kellemesen párolgó tartalmát. Szomszédaidat nem ismered, de azért vidáman elcsevegsz velők, néha együtt sétáltok, vagy kirándulást rendeztek, és eszedbe se jut megkér-

dezni: hogy rézöntő-e, vagy földesúr. Szépen, csöndesen, nyugodtan éldegélsz, s a hányivetiségnek, betyárkodásnak — melylyel otthon mindennütt, minden lépten-nyomon találkozunk, mert az uborkafára felkapaszzkodott fertálmágnásoknak, és a hét szilvafás falusi rüpököknek ez egyik főerénye, — soha legkisebb jelét sem látjuk, a mi nagyon jól esik. Se az ablakainkat be nem verik, se éjjeli álmunkból fel nem riasztanak vad kurjongással és muzsikaszóval, mint boldog Magyarország minden fürdőhelyén tenni szokták. ....

Esténkint ki-kimegyek a szabadba, hova édesen hívogat a természet nagyszerűsége és a magány enyhe kéje, — hol zavartalanul társalkodhatom gondolataimmal. Itt a megragadó látványon szoktam el-elmerengni, a mint a nap a sötét fenyves erdőn túl nyugovóra száll. Nagyon szeretek az erdő titokteljes homályában bolyongni, s nem győzők eléggé gyönyörködni a nagyszerű látványon, melyet a természet e karcsú gyermekei nyújtanak. A nyulánk törzsek, mint valami szép góth templom oszlopai úgy emelkednek ég felé a smaragd-zöld talajból, hol a természet éltető emlőjéből gazdag táplálékot szívtak magukba. A szúrós ágak halkán himbálódzni kezdenek, lassú

zúgással jelentik, hogy közeledik az éj, s az egész vidék légkörét édes illattal árasztják el; a nap mind lejobb-lejobb hanyatlik, az egész fenyő-templom folyó arany aetherrel van befestve, mely csöndesen hullámzik, mint a tömjén-felhők.

A zengő madárkák ilyenkor végzik estimájokat, a virágok álomra hajtják illatos fejceskéjüket, a lombok édes, titkos regét susognak. Semmi se zavarja meg az erdő magasztos költészetét. — Az éj csakhamar ezer csillagszemmel nézi az álmodó erdőt, és csodálja fényes királynőjét a holdat, mely teljes pompával ül fel azur-sátorába. — Szeliden ragyogó fényénél oly édesen el tudok gondolkodni! és néha fájoan, nagyon szomorúan!

Roncsolt egészségem, beteg lelkem évek óta a halál gondolatával foglalkozik. Azt mondják: hogy éveken át a halál gondolatával tépelődni, szomorú elmélkedésekre kényszerítve lenni, annyi: mint kínpadon élni. Ne higgyék! Én például már úgy megszoktam a halál arcát, hogy mikor felém közeledik, ki is nevetem.

Miért fáj a halál gondolata egyedül az embernek? A természetben ez se nem leverő, se nem vigasztaló. A puszta vadállata gyötrő gondolatok

nélkül múlik ki, — a madárka szeliden hal meg,
 — a virág lehajtja szép fejét és megszűnik lenni,
 — a pillangó szerelmi kéjben válik meg az élettől,
 — a büszke cser, melyet villám sújt le, hős gyanánt terjeszti szét ágait, ezernyi életet hintve magvából, — egynek se fáj a halál gondolata, csak az embert kínozza ez.

Szelid ráadás ez a gondviseléstől az átélt szenvedésekért!

„Föld királya, ember! gondolj a halálra!
 Ember?! — álom árnya! . . . vagy egy árnyék álma?
 Alig megálmodva : már a sírba hullva,
 Mindenható szellem : — tehetetlen hulla! . . .
 Meghalni?! . . . s álmodni örökkön-örökké?
 Oh nem! átváltozni porrá, sárrá, röggé!
 Elenyészni mint a röpke hang a légben,
 Nyom nélkül, — örökre, — elfeledve mélyen, —
 Mint a száraz kóró, mint a törpe féreg . . .
 Ez tehát végcélja az emberi létnek ?
 A komor szél felel rá hidegen :
 Igen, — igen! — (Szerző.)

Gyászban járok, — bánat a delejtűm, mely vezérel, — de hisz mosolygó az ég, édes a verőfény, illatos a lég, — élvezzük a míg lehet, — szálljunk tovább!

V.

A szénagyűjtés és a hegyi manók.

(Grindenzwald.)

Már harmadízben rándultunk ki, hogy a szénakaszálás és gyűjtés nehéz munkáját nézzük, melyet a svájci jókedvűen, dalolva végez, míg a néző minden hajaszála égnek mered, s a munkás életért ezer félelmet áll ki.

Fenn a bércek legtetején találkoznak füvel benőtt kisebb-nagyobb lejtők, hova egész nyáron át nem terelik ki a nyáját, mert a fűvet le akarják kaszálni téli takarmánynak. A szédítő sziklák keskeny lejtőin terem a legzamatosabb és legtáplálóbb fű.

Néha félnapi útba s legalább két órai munkába kerül egy csomó széna, de a hangya szorgalmú nép nem kiméli a fáradságot. Egy maroknyi fű sem veszhet kárba, mert szükség van rá.

Élet és halál között lebegve végzik e munkát, de azért oly gondtalanul, aggódás nélkül kúsznak fel egyik magaslatról a másikra, mintha vidám mulatozás végett gyültek volna össze.

Minden kaszás erős kötelet, nagy vastag lepedőt, hegyes vasat, erős cölöpöt és vasvégü botot visz magával. A hegyes, fogas vasat talpára kapcsolja, s úgy megállja helyét a keskeny lejtőn, mintha a földbe volna gyökerezve, s levágja a fűvet a meddig csak eléri, s hosszú kaszájával legott felhúzza valami hozzáférhetőbb helyre, hogy ott száradjon.

Ha a hely nagyon veszélyes, akkor leveri a cölöpöt a földbe, a kötél egyik végét hozzá erősíti, a másik végét pedig saját derekára köti.

Alatta tátong a szörnyű mélység, s ő félelem, remegés nélkül dolgozik.

A szénatermő helyekhez vezető út nem mindenütt egyforma; néhol meglehetősen járható, másutt azonban oly meredeken vezet keresztül, hol az elhibázott lépés bizonyos halált jelent.

Nézni is borzasztó, amint a cölöphöz kötött ember kinyújtózkodik, hogy a fűvet kaszájával elérje. Sokszor csak talpalatnyi földön áll, s fél-

lába akkor is a levegőben lóg, — alatta pedig ezer öles mélység tátong.

Ha a kaszás megcsúszik a harmatnedvesítette pázsiton, vagy ha a kő, melyhez lábát támasztotta legördül: ő is utána bukik az örvénybe.

Egy-egy csomó szénáért néha négy-öt veszélyesnél veszélyesebb helyet fel kell keresnie, és sokszor két-három óra hosszat tart, míg egyik helyről a másikhoz juthat, mert kúszni mászni kell egyik veszélyes meredekről a másikra, gyakran pedig széles sziklahasadékokat átugrálni, amiben rendkívül nagy ügyességet fejtenek ki.

A legfáradtságosabb munka a szénát leszállítani. Ha kedvező a hely, akkor könnyen elbánnak vele. Lapedőkbe kötik és ledobják a völgybe. De ez a ritkább esetek közé tartozik. Rendesen olyanok a sziklafalak, hogy a szénacsomók valahol megakadnak, vagy valami hozzáférhetetlen mélységbe esnek; nem marad tehát egyéb hátra mint az: hogy a gyűjtők — sokszor piros-pozsgás, tagbaszakadt menyecskék — a szénát vállukon hordják le. De a terhet ritkán teszik a vállukra, hanem többnyire a fejökre, hogy a lemászásnál karjuknak hasznát vehessék.

Bámulni való az a biztosság, melylyel a svájci

így megterhelve halad, néha oly keskeny szikla-párkányon, hogy alig fér el rajta a lába. De azért félelem nélkül, szilárd léptekkel indul le a keskeny kecskecsapáson, bízva istenben és saját gyakorlott izmainak erejében. Megszokta gyermekkora óta a hegyes világ rémületességeit, s könnyű módon vállalkozik oly dolgokra, a mitől a rónaság lakójának minden haja szála égnek meredne.

Az ezer életveszélylyel gyűjtögetett szénát hozzáférhető helyen boglyákba, kazlakba rakják, lekötözik hogy a szél el ne hordhassa, — s télen szánkákön szállítják a völgybe. Mikor a hó keményre fagy, a megrakott szánkával rendszeren a legrövidebb utat választják, nem törődve annak mély lejtősségével. Az ilyen nyaktörő — melynek veszedelmes voltát az eszeveszett vakmerőség még sokszorosán növeli — a svájci fiatalságnak legnagyobb kedvtelése közé tartozik.

A széna a svájcinak legnagyobb kincse. Ez táplálja a véghetetlen hosszú télen át tehenkáját és egyéb állatját, mely neki és családjának táplálékot ad. ....

Amint a munkásoktól hallottam, hajdanában nem volt ez a dolog ilyen fáradságos és veszélyes, sőt inkább kényelmes és kellemes, mert a jó hegyi

manók seregesen lejöttek hozzájuk, s apró kaszájukkal gyorsan levágták a fűvet, s mire az megszáradt, össze is gereblyézték, s petrencékberakták. A munkások a szénagyűjtés után rendesen ünnepet ültek. A fiatalság testgyakorlatokban tüntette ki magát, a lányok daloltak, majd táncra keltek, s ártatlan játékokban gyönyörködtek. A hegyek ezerszer viszhangoztatták a vidám jodlirozást, melyben öreg és fiatal egyaránt részt vett.

A hegyi manók nagyon szerették az ilyen ünnepeket nézni, s rendesen a közel álló terebélyes juharfa ágogai közé rejtőztek és onnan gyönyörködtek a fiatalság ártatlan enyelgésein.

Egyszer valami gonosz ember félig lefürészelte a fa ágait, s mikor a jó törpék seregesen ráültek, a galyak egyszerre nagyot roppantak s összetördelve hullottak le, a jó törpéknek egy része a mélységbe zuhant és szörnyet halt, a többi elfutott és rikácsoló hangon így kiáltott:

„O wie ist der Himmel so hoch,
Und die Untreu' so gross!
Heut' hierher und nimmermehr!“

Azóta soha többé nem jöttek el se a kaszáláshoz, se a gyűjtéshez. Csak akkor látta a nép, hogy

---

---

milyen nagy veszteség érte. Amit ők játszva végeztek, azért véres verejtéssel kell küzdenünk. Apáink soha se bírták kinyomozni, hogy ki követte el a gonosz cselekedetet, mely miatt olyan sokan ártatlanul szenvedtek.

VI.

Franzsepp a kecskepásztor.

(Grindenwald.)

Ha egy-egy nagyobb kirándulást rendeztünk, azt pontosan megbeszéltük házi gazdánkkal Bohren-Ritschard úrral, ki híres hegymászó, kitűnő kalauz, s az egész vidéket úgy ismeri mint a saját tenyerét. Megesett azonban, hogy az ember „auf eigene Faust“ is neki indult, a mire én különösen szerettem vállalkozni. Épen a 9400 lábnyi magasságú „Mettenberg“-nek apró zuhatagai között bolyongtam; jókor reggel indultam meg, s estére haza akartam jutni gidisdorfi tanyámra. Leültem egy elszigetelt mohos kőre, és áhitattal szemléltem az óriási sziklaországot, hol tekintetem a legmeglepőbb ellentétekkel találkozott. Felettem voltak a jéghegyek borzasztó csúcsai, — mértföldekre elnyuló hómezők, fantastikus, vad alakzatok,

mintha a titánok rossz kedvökben dobálták volna egymás fölé, balra óriási jéglemezekkel körülvett apró zöld oázok, melyeken vidám kecskék legelnek. Az alattam tátongó mélységben a szikla repedéseiből számtalan tarka kígyó bújt ki, és kényelmesen sütkérezett a verőfényen; tovább a rétekkel és erdőkkel benőtt mélységeket ölelte át tekintetem, majd egy-egy furcsa alakú hegygerinc, szeszélyes kiszögellés vont a magára figyelmemet. A 13 ezer lábnyi magasságú „Finsteraarhorn“ óriási alakja — melynek egetostromló csúcsai szemkápráztatóan ragyogtak — egész pompájában előttem állott. Minden egyes hegy, minden kiszögellés elragadó képet nyújtott, midőn tekintetem egy-egy pillanatra rajta nyugodott, de ha körülnéztem úgy elveszett a képlet óriási nagyságában, mint valami kis szög a nagy gépben. A szem szeretne a vidék egyes pontjain megállapodni, hogy annak szépségeit megszámlálhassa, de a képlet minduntalan megváltoztatja alakját, színét, és szemed ittasodva merül el az elragadó amphiteatrum varázsos szépségébe.

A rengeteg sziklaországnak, jegeseknek már egy részét bejártam, s most magamban tervezgettem hova ránduljunk ki legközelebb. Itt van az

„Eigernek“ óriási csúcsa, melyet csak nagyon ügyes kalauzokkal és roppant fáradsággal lehet megmászni. A Finsteraarhorn alatt a „Gross-Schreckhorn“, melynek tetején „die verfluchten Nonnen“ láthatók, ezeket minden esetre érdemes megnézni, annál is inkább, mert ez Svájcnak egyik legnagyobbszerü vadregényes vidéke.

Épen leereszkedőbe voltam a völgy felé, midőn dél felől sötét felhők tornyosultak az égen, s alig haladtam a síkos úton pár száz lépésnyire, már rettentő zivatar tombolt, mely az egész eget tűzveres színben tündökölteté; a menydörgés százszoros viszhangot adott a hegyekben, s méltó öszhangja volt ama látványnak, mely felettem kiterjedt. A menyboltozat csakhamar egészen elsötétült és a zuhogó zápor teljes erejéből szakadt lefelé. Az út egy pár perc alatt oly sikossá lett, hogy szögekkel kivert cipőm és alpstokom dacára sem birtam tovább menni. A levegő egyszerre annyira meghűlt, hogy könnyű öltözetemben fázni kezdettem. Volt ugyan velem aféle felleghajtó nyári köpönyeg, de ez a fellegeket egyáltalán el nem hajtotta, s egy körömnyi száraz folt sem volt már rajta.

Ennek a kirándulásnak ugyancsak megfizetem

az árát. Lemenni, nyaktörés nélkül nem lehet; erre pedig nem vágyódtam; s ha lejutok is, távol vagyok minden emberi tanyától. Ilyen időben hat óra hosszat gyalogolni haza felé, szélsőbaloldali „hazamentő“ férfiúnak való mulatság; ennyire pedig még nem vittem. Tessék most tanácsot adni.

Nemsokára lélekszakadva fut felém egy mezít-lábas, kócos gyerek, ki hihetetlen gyorsasággal és könnyűséggel iramlik fel a hegynek. Minden pillanatban azt hittem, hogy legott nyakát szegi, de dúdolgatva szaladt, mint a ki nagyon biztos a dolgában.

Mikor felérkezett megrázta fejét, melyről csorgott a víz, nemis gondolt a pihenésre, hanem felém nyújtotta kezét, s barátságosan mondá:

— Jöjön uram, én levezetem.

— Épen jókor hozott a gondviselés fiam — válaszolám örömmel. Hogy hívnak?

— Franzsepp a nevem, kecskepásztor vagyok.

A fiú nem lehetett több tizenöt esztendősnél, de olyan edzett, olyan erős, mintha minden tagját acélból verték volna.

Nem értem rá sokat beszélni; csakhamar oda nyújtottam balkezemet, melyet erősen megszorí-

tott, jobбомmal pedig vastag botomra támaszkodva lassan, csúszva botorkáltam lefelé a nyaktörő úton. Néha egészen rádőltem a fiúra, s azt hittem, hogy mind a ketten legurulunk a mélységbe, de a fiú ilyenkor olyan szilárdan megállta helyét, mint valami oszlop. A míg én nehezen illesztgettem lábaimat előre, s ingadozva másztam, — ő ruganyos léptekkel, s oly biztosan haladt, mintha a legegyenesebb síkföldön járna.

Az eső egyre szakadt, csuron-víz volt minden ruhám, s úgy fáztam, hogy szinte a fogam vacogott bele. Fialat barátom azonban, a ki mezítláb vala, s köpönyegét át meg át lyukgatott zsák képezte, igen jól érezé magát, s többször jókedvűen nevetett, mikor látta, hogy már alig birom szuszszal.

Egy óráig tartó botorkálás után azt vettem észre, hogy nem abban az irányban haladunk, a melyben ide felvergődtem; de megnyugodtam abban, hogy a fiú minden esetre jobban ismeri az útát mint én, s majd csak száraz alá jutunk.

Nemsokára szerény pásztorkunyhó előtt állapodtunk meg.

— Ez az én hajlékom — mondá a fiú mosolyogva. Szalmából készült jó nyugvó hely van

benne, pihenjen rajta uram; mingyárt tüzet is rakok és hozok fris tejet.

A repedezett kis ajtón úgy látszik soha se volt lakat; de minek is volna? Nincs innen mit elvinni; de ha halomra rakott kincs feküdnék is itt, a jó hegyi lakók nem bántanák.

A kunyhó annyira alacsony volt, hogy meg kellett benne hajolnom. Összes butorzata néhány zsúp szalma, egy béna szék, két sajtár, s még valami tejes edény. Az egyik szöglet tűzhelynek vala elkészítve. Padlóról persze szó sincs, sőt a földet se bakolták le becsületesen, mert az meglehetősen görbehátú, s annyira nyirkos, hogy itt-ott egy-egy penészgomba nőtt ki rajta. Ablaka csak egy van, az is nagyon kicsiny, s ennek is csak a fele üveg, a másik fele valami ócska kalendárium boritékával van beragasztva. De azért a kunyhó e pillanatban mégis szép, a szalma-fekhely kényelmes és ruganyos volt.

A fiú csakhamar egy nyaláb fát hozott, félretolta a tűzhelyen fekvő hamut, a fahasábokat gyorsan és ritka ügyességgel egymásra rakta, — s néhány pillanat múlva vidáman lobogott a tűz, nedves ruhám pedig lassan-lassan száradni kezdett.

Azután mellém guggolt a földre, s örömmel

nézte, hogy milyen jó ízűen iszom a tejet, melyet számomra hozott.

— Akár tetszik önnek uram, akár nem, de az éjet itt kell töltenie — mondá a fiú barátságos mosolylyal — mert ilyen időben nem mehet tovább; az eső egyre szakad, tán meg se áll holnapig; s már sötétedni is kezd, a svájci pedig kötelességének tartja minden idegent arra figyelmeztetni: hogy éjjel ne járjon az ismeretlen vidéken, mert könnyen lezuhan valami mélységbe, ahonnan senki sem húzza ki többé.

— Ha megengeded fiam, minden esetre igénybe veszem kunyhódat és nyugvóhelyedet, s holnap reggel majd kalauzom leszesz.

— Ez kötelességem uram.

— Mondd csak fiam, hogy vetted észre, hogy veszélyben forogtam ott a hegytetőn?

— Hauri súgta meg — felelé a fiú komolyan.

— Ki az?

— „Hauri a szegény pásztorok őrszelleme, még hatalmasabb mint a hegyi manók. A legszebb alpesi legelőkön szokott tanyázni, s vidékünket különösen szereti; s megvédi az embereket a gonosz lelkek üldözése elől. Mikor a tavasz napsugarai felolvasztják a vastag havat, hímes szárnyakon

végig röpködi az egész vidéket, rálehell a merev földre, hol legott bújni kezd a fű és az alpesi virág, a nyájnak kedves tápláléka. Mikor azután később megszólal a tehenek méla kolompja és a kecskék csengetyűje: vidáman futkos kedves állatkái előtt, megmutogatja a helyeket, hol a legzamatosabb fű nő, s egy-egy kicsit meg is csiklandozza azokat, hogy jobb kedvvel, s vidám ugrások között haladjanak fel a magas bércekre. A pásztorok nehéz munkáját minden tekintetben megkönnyebbíti, a súlyos edényeket észrevétlenül feladja vállukra, kemény kenyeröket ízletessé teszi, s oly hatalmas étvágyat ad, hogy a kavicsot is megbirjuk emészteni; akár milyen veszélyes helyen mászkálunk, gondja van ránk, s mikor azt hisszük, hogy már már a halál torkában vagyunk, hogy menthetetlenül le kell zuhannunk a síkos sziklákról, az azok alatt tátongó ezer öles mélységbe: mindig utunkba dob valamit a mi megment, vagy egy-egy kiálló fagyökeret, melybe megkapaszzkodhatunk, vagy valami követ, melyen lábunk biztos alapot talál. De csak azokat óvja a kik biznak benne, s kik nem vétenek ellene. A mely pásztor megbántja őt, attól megvonja segítő kezét, annak tehenei rossz füvet legelnek, kevés tejet adnak, s egészen

elsatnyulnak,— kecskéi pedig járhatatlan csúcsokra kapaszkodnak fel, honnan a pásztor saját életének veszélyeztetésével, szörnyű ügygyel-bajjal egyenkint hordja le őket.

„Télen a jó Hauri elbújik titkos barlangjába, de ekkor sem tölti idejét tétlenül. Megvigyázza a koboldok viselt dolgait, kik fergeteges, zimankós éjjeleken tanácsot tartanak, a borzasztó lavinákat összetologatják, s elvégezik maguk között, hogy azokat, mely irányba dobják le. Mikor a gonosz szellemek ily szörnyű tettekre készen állanak: fájó hang szólal meg a távolban, mely az áldozatra szánt embert a közeledő veszedelemre figyelmezteti. A jó Hauri néha nevéen is szólítja azt, kihez a szörnyű halál oly közel áll, máskor pedig kesergő hangja végig rezeg a levegőn, s egyenesen abból az irányból érkezik, honnan a halál már-már indulóban van.

„A ki soh' se hallotta is ezt a hangot, egyben észreveszi, hogy az nem emberi szózat, hanem a jó szellem intő szava.

„Ha a veszedelemtől környezett ember késeldelmeskedik és nem keres legott menedékhelyet: még egyszer megszólal Hauri.

„Harmadszorra már oly élesen, és oly mély

fájdalommal kiált, hogy az egész környék megszakad bele, keserve mély bömböléssé válik, mely egyszerre hangzik minden sziklamélységből, az egész levegő panaszos hangokkal telik meg, melyek hegyről-hegyre emelkedve mindig erősebbek lesznek, feltörnek az egekig, honnan iszonyú menydörgéshez hasonló, s velőt rázó jajkiáltás hangzik le, a lavinahalált szenvedettek alakjai megjelennek a völgyekben, s reszkető halvány ajkukról szívszakgató, panaszos hangok kelnek, Hauri borzasztóan sír, jajgat, ordít, — s erre nyomban bekövetkezik a rémítő pusztulás, hóból alakult egész hegyek gurulnak le a hegytetőről tompa morajjal, mindent izzé-porrá törve a mi útjokat állja, s utánok útnak erednek a gonosz koboldok, kik a szörnyű pusztulás helyén kárörvendő hahotázás mellett vad táncra kelnek.

„A „Grimsen hospiz“-ot több év előtt romba döntötte a dühöngő lavina. A szolga, ki egyedül őrizte a házat, hallá Haurinak kesergő hangját, mely a „Juchliberg“-ről jött, de azt hitte, hogy valami eltévedt vándor kér menedékhelyet, s kisietett a hajlékból, hogy megmentse annak életét. Mikor se a közelben se a távolban nem vett észre senkit, visszatért és megsimogató nyughatatlanul

nyöszörgő kutyáit. A szomorú hang ismét megszólalt. Megint kiment hogy az útast megkeresse, de senkit se talált. Nyugodt lelkiismerettel lépte át ismét a „Hospiz“ küszöbét, — de ebben a pillanatban a „Juchlibergen“ már vörös fény villant meg, s a hegy teteje egyszerre mozogni kezdett. Csak abban a szempillanatban jutott eszébe, hogy a jó Hauri intő szavát hallotta, mikor a koboldok borzasztó munkája menydörögve hullott alá, mintha az ég boltozata zuhant volna le. Az erős épület oly könnyen romba dőlt, mint valami kártya-vár. A koboldok az „Aargletscheren“ ünnepelték meg diadalukat, s különösen örültek neki, hogy a szegény embert hű kutyáival együtt a hótömeg közé temették. De nem úgy történt. Hauri nagyon kedvelte ezt a jóra való embert, a ki minden kötelességét híven teljesítette, s a lavina lezuhanása közben a kémény alá taszította őt, mely roppant erős volt, s a jó ember a szörnyű halálfélelmek után, melyeket kiállott, ezen az úton meg is menekült“.

— Hauri hangját hallottam most is — végzé a fiú — azt mondá: hogy a hegytetőn egy idegennek van segítségre szüksége. Rögtön felszaladtam, s nagyon örültem, hogy sikerült megakadám

lyozni a gonosz szellem játékát, mely ön ellen veszedelmet forralt.

— Nagyon köszönöm Haurinak is, meg neked is a szivességet. . . .

— Nekem ne köszönje — vágott szavamba, — ha meg nem teszem azt, a mit a jó szellem parancsolt, nagy baj ért volna.

— És hol vannak az őrizetetre bizott kecskék?

— Itt gazdám gunyhójának a háta mögött van egy jókora sziklahasadék, valahányszor vihar keletkezik, mindig oda terelem be őket. A jó állatkák egy füttyentésemre követnek, és addig meg se mozdulnak, még a vihar le nem csendesedik. Az öregekkel soha sincs baj, mert azok okosak, tapasztaltak, de a fiatalok néha veszedelmes helyekre másznak fel, s ott megrekednek a sziklák között, és se előre, se hátra nem birnak mozdulni. Ilyenkor nekem kell segíteni a siralmasan mekegő állat megszorult állapotán. Felkúszom a szikla-csúcsra, vállamra veszem a szegényt és lehozom társai közé.

— És soha se jutsz arra a gondolatra, hogy a nyakadat szeged?

— Nem én uram! Igaz, hogy egy hajszálnyi félrelépés gyakran biztos halál; de Hauri megőrzi,

a jó pásztort minden bajtól. Sokkal veszedelmesebb ennél az: mikor a saskeselyű lecsap a legelésző kecskék közé, hogy onnan zsákmányát elragadja. A csúnya vad madár nagyon szereti a fiatal kecske húsát. Úgy röpül, mint a villám; vadul csattogtatja szárnyait, s amit karmai közé fog, azt legott megöli.

— Mit csinálsz ilyenkor fiam?

— Mit? — kérdé fejét felemelve, mialatt napbarnította arcán dacos bátorság kifejezése ült, — azt, hogy oda rohanok és vasbunkós botommal nagyot ütök a fejére! Ha jól eltaláltam: hamar vége van a küzdelemnek, mert a vadmadár elszédülve vergődik a földön, mialatt ráillesztem a második csapást, a melytől felfordul. Kettőt ütöttem már így agyon — mondá büszke hangon....

— De ha rosszul találod, vagy botod sujtása nem veszedelmes?....

— Épen azt akarom mondani. Akkor a ragadozó madár engem támad meg, karmai bele mélyednek testembe, piros vérem csak úgy foly, de azért nem hagyom magam — mondá fejét büszkén felemelve — addig küzdök vele, addig fojtogatom, még én vagyok a győztes. Kétszer birkóztam már így. A vad madár mellemnek feszítette kar-

mait, a földön hevertünk mind a ketten, de a torkát ki nem eresztettem; inkább meghaltam volna! Teljes erőmből addig szoritottam, míg végre megdöglött.

A ki Svájc havasain járt, tudja hogy az ilyen eset itt nem tartozik a ritkaságok közé, s léptenyomon találkozhatott ilyen kecskepásztorral, kinek birodalma a legmagasabb sziklákön kezdődik, hol mindegyik egy-egy korlátlan hatalmú kis király.

Ott guggol valami szikla csúcsán a szabad republika kis polgára, ki felett itt csak isten áll. Kopott kis kámzsa és durva vászon nadrág minden öltözete. Némelyiknek vastag facipője van, a nagyobb rész azonban mezítláb jár. Éles látása a saséval vetélkedik, egy pillanat alatt átfut, bércen völgyön. Kora gyermekségétől kezdve ezer veszélylyel, nélkülözéssel küzd, ami bátorrá, vakmerővé teszi őt. Korán megtanulja a férfias elszántságot, a komoly szilárdságot, mely a legválságosabb pillanatban is tud magán segíteni.

„Ha látja a fergeteg idejét, begyüri a süvege tetejét“, ócska zsákot vet a nyaka közé, — ez a köpönyege.

„Úgy nézi a zivatart alóla,
Még a villám is lepattog róla!“

A kecskepásztoroknak nagy része szegény árva gyermek, kit azért küldenek ki a vadregényes hegyek közé, hogy a helységnek terhére ne essék. Egy-egy kecskétől $1\frac{1}{2}$ —2 frankot kap egész nyárra.

Vaskos fekete kenyér, s néha egy kis sajt nyugszik tarisznyájában, melyet jobb étvágygyal és nyugodtabb lekiismerettel szokott elkölteni, mint sok bankár a pástétomot.

Naphosszat álmodozik, tanulja a fellegek járását, alpesi virágot szakgat, dúdol, füttyürész, vagy fújja a havasi kürtöt. Ha megszomjazik: lehasal legszebb kecskéje alá, s annak duzzadt emlőiből tápláló tejet szí.

Ha e bátor fiúk felnőnek, ezekből lesz a legvakmerőbb zerge-vadász és havasi széna-gyűjtő....

Franzsepp egy pillanatra eltávozott kecskéit megnézni, s csakhamar azzal a hírrel jött vissza, hogy semmi baj sincs, de az eső még egyre szakad, amit mondanía sem kellett, mert jól hallottam annak zuhogását. Azután a tüzet élesztgette és ismét a földre guggolt.

Én kényelmesen nyújtóztam szalmaágyamon, és szivaromnak kék füstjét bámultam.

Nem mondhatnám, hogy ez valami nagyon mulatságos állapot lett volna, — de az ilyen unalom sokszor hozzá tartozik az utazás kellemességeihez.

Ismerőseim azt hiszik, hogy legalább is elvesztem. Holnap bizonyosan keresésemre indulnak.

Franzsepp másodszor és harmadszor is megkínált friss tejjel, a melyből bizony jócskán fogyasztottam is.

Hosszas keresgélés után valami ócska mécesest is talált, s tiszteletemre még azt is meggyújtotta.

Habár jól elfáradtam, álom mégsem akart szemeimre jönni. Hogy valamivel öljem az időt, arra kértem a derék fiút, hogy meséljen valamit.

— Mesét nem tudok, de igaz történetet annál többet — felelé a pásztorgyerek.

— Hát mesélj igaz történetet.

— Ha kívánja, egyik ősapámról beszélek valamit.

(A kecskepásztoroknak is van ősapjuk, nem csupán nekünk, a kik kimutatjuk családfánkat a 10-ik századig.)

A fiú a következő történetet beszélte el:

„Gyönyörű este volt. Ősapám megfejtte a teheneket, azután ismét kihajtotta őket a legelőre. Kunyhójából mosolyogva nézte az alkonyodó napot, majd a tejszűrőn átkiáltott kedvesére, ki a szomszéd hegyen sajtot készített, és a szokásos alpesi áldást mondá el neki. Azután sokáig el-elnézte a csillagos eget, s végre gunyhójába tért, ott még jókorát nyelt a tejes edényből, s fáradtan dőlt le szénából készült nyugvóhelyére. Alig pihent egy óra hosszát s már felocsúdott. Az ajtó nagyot pattant, s a tűzhelyen élénk parázs sustorgott. Nagy megütközéssel látta, hogy egészen idegen, ismeretlen alakok forgolódnak gunyhójában, s a nagy katlant, melyben sajtot szokott készíteni, épen a tűzre helyezik. Meg akarta kérdezni, hogy ugyan mit mívelnek, de előbb jól szemügyre vette őket. A katlant egy óriás igazgatta, társa pedig, a nagyon halovány aranyhajú ember tejet hordott bele. A tűzhelyen zöld ruhás vadász ült, ki mogorván bámult maga elé, majd a parázst élesztgette. Nemsokára kis üveget húzott ki zsebéből, s vérvörös folyadékot öntött a tejbe. A halvány arcú férfi kürtöt fogott kezében, s kilépett az ajtón. Ősapám csakhamar oly édesen

epedő hangokat hallott, a milyenekről soha sejtelve se volt. Majd fájdalmas kesergés, mélyen megragadó szenvedésnek csöndesen elhaló hangjai valának ezek, mintha a távolból, szívbánatban haldoklónak lassú fájdalmas zokogása hangzanék, majd meg vidám, csattogó volt e csodálatos zene, mintha a hegyi érnek eleven moraja, és a madárkáknek édes éneke összeolvadt volna. Ősapám észrevette, hogy a nyáj e vidám majd fájó zene hallatára a gunyhóhoz közeledett, s úgy találta, hogy a kolompok méla hangja, és az apró csengetyűk csillingelése nagyon jól illik e soha nem hallott zenéhez, mely szívének majd fájdalmat, majd örömet okozott, szemeibe pedig könnyeket csalt. Mikor a halvány ember a kürt hangjainak hatását észrevette: ismét megfújta azt, csak hogy annak dallama most még lassúbb, mélabb volt. Erre mintha a szép csillagos éjben egyszerre minden megelevenedett volna, száz és száz oldalról, a sziklákról, hegyi csermelyekből visszhangzott a csöndes fájó zene, a sötét fenyvesek erősen visszazúgták azt, a levegő megtelt apró szellemkével, kik az elragadó hangokat gyöngéden elsusogták egymásnak, a csillagok szebben rezegtek mint máskor, a pásztorok elhagyták nyughelyeiket és

dalolni kezdettek, a kecskék örömmel rázták fejüket, és sokkal vidámabban harapdálták a füvet. Mikor a soha nem látott halvány ember a zenélést bevégezte, visszament a kunyhóba.

Az óriás ezalatt elkészült munkájával. A folyadékot három egyenlő edénybe öntötte, mely ősapámnak nagy csodálkozására mindegyik edényben más-más színű volt. Az egyikben vérvörös, a másikban olyan zöld, mint a nyári fű, a harmadikban egészen fehér mint a fris hó.

Ekkor az óriás rettentő hangon így kiáltott: „Jőj ide ember fia és válaszd!”

Ősapám e megszólításra úgy reszketett félelmében, mint a nyárfalevél. A halvány férfi jóakarólag intett neki, hogy lépjen közelebb.

A három edényhez állították őt, s az óriás így szólott hozzá:

— E három edény valamelyikéből innod kell, fontold meg jól, hogy mit cselekszel. A vörös folyadék az én adományom. Ha ebből iszol: olyan termetes és erős leszel mint én, s ha a legedzettebb emberrel birokra kelsz, játszva földre teríted őt. Ezen tulajdonságon kívül még száz darab, szép vörös tehénnel megajándékozlak, melyek már pitymallatra itt legelnek körülötted. Fogj hozzá!”

— „Igyál a zöld folyadékból — mondá a vadász — s tőlem szép, gömbölyű, kemény tallérokat és pengő aranyakat kapsz. Hallgasd csak milyen kellemes csengésök van“ — s erre nagy erszényt mutatott neki, mely telidestele volt újdonat új arannyal és ezüsttel, s a szegény pásztornak csakúgy káprázott bele a szeme, mikor a temérdek kincset látta.

A halvány ember így szólt mosolyogva, szelid hangon:

— Ha a fehér folyadékból iszol: holnap reggel szépen fogsz tudni énekelni és gajdolni, s ezt a kürtöt épen úgy fújod, mint a hogy tőlem hallottad.

Ősapám így válaszolt:

— Lemondok az emberfeletti erőről és a kincsről, s a dalt és az alpesi kürtöt választom, s ime iszom a fehér léből.

A folyadék nem volt egyéb mint jó ízű, fris tej.

— Jól választottál — mond a halvány ember. — Ha nem azt fogadod el, a mit én ajánlottam, halál fia lettél volna, és a pásztorok még sok száz esztendeig nem hallották volna az alpesi kürt édes hangjait.

Erre mind a három alak eltűnt, a tűz kialudt, s ősapám fáradtan dült nyugvó helyére.

Mikor reggel felébredt, azt hitte, hogy az egész csak furcsa álom volt. De az alpesi kürtöt ott találta oldala mellett. Legott belefúj, s ennek édes hangjaival kivánt kedvesének jó reggelt.

Az egész világ megbámulta ezt a csodát, mindenki tőle tanult énekelni, jodlirozni; -- megmutatta a pásztoroknak, hogyan kell a kürtöt fújni, — és azóta ez apáról fiúra szállott, s ma a kisgyerek is tud vigan és szépen énekelni, s az alpesi kürtön olyan szomorú bánatos dalt fújni, hogy szinte megreped bele az ember szíve.“

— Köszönöm fiam, — ez valóban igen szép rege. Nagyon örülök, hogy elmondád.

A fiú látta, hogy ez nekem csakugyan tetszett, torkát reszelgette, hogy más elbeszéléshez kezdjen. Eléadása egyszerű, világos volt, de természetesen azon a borzasztó svájci német nyelven beszélt, melyet az ember csak akkor ért, ha sokat és sokáig forog a nép között; aki először hallja azt hiszi, hogy tatárnyelven beszélnek.

— Ha akarja, uram, a bolygó zsidóról is mondok valamit.

— Szívesen fogadom.

Erre a fiú a következő érdekes regét beszélte el:

— „Mikor a „bolygó zsidó“ először vándorolt az alpeseken keresztül, épen ezt a tájat választotta pihenő helyül. A Rhone és az Aare szabadon és vígan folydogáltak a gazdag rétek virágai között, a nehéz jégkéreg soha se akasztotta meg az enyelgő habok gyors futását. Az erdőkoszorúta hegyek egész esztendőn át meleg napsugárban fürödtek, az illatos fák rezgő lombjai között dalos madárkák csicseregtek; — köröskörül mindenütt gazdagon termett az édes gyümölcs, a szőlővesz-zők roskadoztak a piros és fekete fürtök sulyától, melyek minden évben annyi bort adtak a vidék boldog lakosságának, hogy azt el sem bírta fogyasztani. Mindenütt boldog megalégedéssel lehetett találkozni. Akárhol kopogtatott a vándor, mindenütt szívesen, előzékeny vendégszeretettel fogadták és tejbe-vajba fürösztötték. Nagyon jól érezte magát itta szerencsétlen bolygó zsidó, de nem volt maradása, mert tovább kellett vándorolnia észak felé.

— „Sok, sok esztendő múlt el; a szegény zsidó bebarangolta az egész világot, s egyszer megint az alpesek közelébe érkezett. Örömmel gondolt vissza a szép és gazdag vidék boldog népére, a

melyet egykor itt ismerni tanult, és a kellemes órákra, melyeket annak körében töltött. Azt határozta, hogy ismét felkeresi a kedves helyet, hol ajkai a legédesebb gyümölcsöt élvezték. De csakhamar szomorú sejtelmek szállották meg lelkét. Az egész vidéket sötét köd borította el; a Hasli-völgyből hideg szél süvöltött feléje. Gazdag mezők helyett kopár sziklával találkozott, melyeket itt-ott sötét fenyvesek nőttek be, s azoknak ágai is szomorúan csikorogtak a dühöngő szélvész nyomása alatt; éneklő madárkát sehol sem talált, hanem varjuk károgása kísérte, s a sötét odúkból álmos baglyok panaszos huhogása hangzott feléje. Azt hitte, hogy más vidékre tévedt. Sokáig kereste a takaros házakat, melyekben egykor piros arcú gyermekek mosolyogtak rá, de sehol se találta azokat. Végre egy pár szegényes gunyhóra bukkant, melyben jólelkű, de komor, hallgatag pásztorok laktak, kik fekete kenyérral és sajttal kínálták meg.

— „Sok, sok esztendő múlva ismét erre vette útját a bolygó zsidó. De már ekkor azt az ösvényt sem találta meg, amelyen azelőtt járt, és nem hallott többé se varju-károgást, se bagoly-huhogást. A sír némasága vette körül a kopasz sziklákat, me-

lyeken vándorolt. Csak nagyon ritkán kiáltott egyet-egyét a félénk morga, mely a jeges között bujkált. Ahol azelőtt vidáman bimbálódtak a cserfa ágai, hol édes gyümölcs termett: ott most óriási jégtömegek torlódtak egymásra, melyeknek hasadékaiban a halál lakott. Az örökös hóból egy-egy kopár sziklának hegyes feje látszott ki, mely kétségbeesett daccal tört ég felé, és olykor-olykor vad átkokat szórt a zord fergeteg ellen, mely jeget és havat csapkodott szeme közé. A szegény megátkozott volt az egyetlen emberi lény az egész környéken, melyre tán épen olyan nagy átok nehezedett, mint ő rá. A vén zsidó egy köre telepedett, hogy fáradt tagjait megpihentesse. Itt mély bánatában könnyekre fakadt. Sokáig sírt, a mint csak a megátkozott bolygó zsidó sírhat. Forró könnyei legurultak a völgybe, s ott egy kis tavat képeztek. Ez a kis tó, habár csupa jeges között van is, soha be nem fagyott.

— „A vén zsidó megjósolta, hogy még negyedszer is erre fog bolyongni, de már akkor a brienzi tótól kezdve le, egészen Wallis kantónig az egész vidék egyetlen jeges lesz, s ott fogja megtalálni azt, amit az egész világon hiába keres — fáradt testének örök nyugalalmát.“

— Kitől hallottad ezt, fiam? — kérdém, mikor Franzsepp nagy sóhajtással bevégezte a regét.

— A gidisdorfi öreg harangozótól, aki nagyon okos ember.

— És tudod-e hogyan hívták a bolygó zsidót?

— Azt soha se hallottam.

— Ahasverusnak.

— Ahasverus, Ahasverus — ismételte a fiú többször egymásután, hogy ezt az idegen nevet el ne felejtse. És hol lakott? — kérdé kíváncsian.

— Jeruzsálemben, a hol vargamesterséget üzött. Az üdvözítő, midőn Golgotha hegyére ment, meg akart pihenni a varga házánál, de ez kaptafával üzte el őt, mire az úr mondá neki: „Én pihenni fogok, de te mindaddig bolyongsz, míg ismét vissza nem térek!“

— Eddig sajnáltam őt, de most látom, hogy megérdemelte büntetését — mondá a fiú szelid hangon. Ha akarja, holnap elvezetem a tóhoz, mely a zsidó könnyeiből képződött.

A pislogó mécses végkép kialudt, tűzünk is hamvadozni kezdett.

— Nincs több olajam uram — mondá a fiú őszintén, — ezt a kicsit is úgy tartogattam, mint valami kincset.

— Ugyis nyugodni akarok már — felelém.

— Jó későre jár már az idő, — mondá a fiú helyéből felugorva, ilyenkor már néha a „vad kecskepásztor“ is kóborolni szokott, azért megyek is kecskéim közé.

— Ez valami kisértet, a kitől félték?

— Félni nem félünk senkitől — viszonzá a fiú bátor hangon, — de ezt nem szeretjük. Egyszer ő is olyan pásztor volt, mint én; itt őrizte kecskéit a sziklákon, s pajkosságból és unalomból nem tudta, hogy mit csináljon. Arra az istentelen gondolatra jutott, hogy egy nagy kecskebakot keresztre feszített. Két fatörzsből összeütött egy keresztet, rákötözte a bakot, s oda hajtotta a többi kecskét, hogy imádják. Hanem abban a pillanatban elérte őt a büntetés. Rémitő zivatar támadt, a villám agyonütötte őt a kecskebakkal együtt. Azóta itt kóborol a lelke a sziklák között, és soha sincs nyugodalma. Rosz cselekedetekre akarja a pásztorokat csábítani, de ez nem sikerül neki.

Ezután Franzsepp jó éjt kívánt és magamra hagyott a szegényes gunyhóban . . . . .

Másnap jó későn ébredtem fel. Szép verőfényes reggel volt, a nap sugarai mosolyogva kan-

---

dikáltak be az ajtó repedésein. A szalmaágyon pompásan aludtam, álmomban sok bolygó kecskét és felfeszített zsidót láttam. A kecskepásztor előttem guggolt és nagy korsó friss tejet tartott kezében, melyet jó étvágygyal költöttem el, azután könnyű léptekkel siettünk végig hegyen-völgyön. Mikor már tájékozni tudtam magam, megköszöntem a jó fiú szívességét, s egy húszfrankos aranyat adtam neki borra való fejében, a mitől majd hanyatt esett örömeiben, s háláját a következő mondókában fejezte ki éneklő hangon:

— I säge Dank, tusig mole, vergelts Gott, zahlis Gott, I wönsch dass Ehr lang lebet, ond gsond bliebet, — glügliche Bergreis!“

VII.

Lausannetól Montreuxig.

(1867.)

Lausanne, mely az ókori Lausonium (római gyarmat) romjaiból épült, a Jorát-hegynek három magaslatán fekszik, s olyan furcsa, hogy ha valami bizarr angol „mondva csináltatta“ volna: akkor sem lehetne se szeszélyesebben összedobált, se rendetlenebb, se zigzugasabb. Domb, völgy folytonosan egymásra váltakoznak benne. Számos híd és lépcső kapcsolja össze az utcákat, s néhol mikor egyik görbeségből a másikba akarsz eljutni, olyan magasra kell másznod, mint valami háromemeletes ház tetejére. Templomok, szökőkutak, virágos kertek, ódon házak, csurgók, sétányok egybehalmozva, tarka vegyületben borulnak a meredek hegy hátára, s az egész furcsa összevisz-szaság barátságosan mosolyog le a genfi tó kék

vizére, mely itt egész dicsőségében eléd tárul, s varázsfényben ragyog, mint valami feltámadt gyermekkori álom.

Allandóan itt lakni a hely girbe-gurba fekvése miatt nem lehet kellemes, egy pár napot itt tölteni azonban nagyon érdemes. Akárhova lépsz itt, minden kő, minden utcasarok egy-egy elragadó panoráma látpontja.

Senki se mulaszthatja el, hogy a vén székes-egyházat meg ne tekintse, melynek magaslatáról meglepően szép kilátás nyílik a város tarka-barka házaira, a viruló rétekre, a tó kék vizére, mely nyugodtan mosolyog a habjaival játszó napsugárra, s olyan csendes, mint a lezajlott szenvedély, partjain vidáman nevetgélnek a kis fehér falvak, délről Savoya zord, szakgatott, különös cikornyázatú hegyei sötéten bámulnak rád.

E templomnál nincsen szebb goth emlék egész Svájcban. 1000-ik esztendőben kezdték építeni, s 1275-ben szentelte fel X. Gergely pápa és Habsburgi Rudolf. A sírboltban számos nevezetes férfi hamvai nyugsznak, a többi között savoyai Amadeus hercegei is, kit V. Felix név alatt pápává választottak. Itt tartatott 1536-ban a nagy theologiai vitatkozás, melyben Calvin, Virets és Farels

is részt vettek, s melynek eredménye az lett: hogy a város és vidék lakossága áttért a reformált vallásra, a tisztelendő püspököt, kire itt semmi szükség nem volt, elküldötték Freiburgba, és a Savoya irányában fennálló alattvalói viszonyt megszüntették.

Ha érdeklí önt, elmondom azt is: hogy a „hôtel Gibbon“-ban voltam szállva, melynek szép kertjében sokat beszélgettünk a nagy történetíróról, ki itt írta „History of the decline and fall of the Roman Empire“ című világhírű munkáját.

E város történetéhez számos nagy név emléke van csatolva. Sok hírneves embernek volt kedves tartózkodó helye, kiket a vidék elragadó szépsége lebilincsel. Minden idegennek megmutatják a vaspályafőnél fekvő „Campagne beau-séjour“-t, hol I. Napoleon két ízben, s a „Rue grand chêne“ 6-ik számú házát, hol Voltaire lakott, a kies fekvésű „beau-lieu“-t, hol Necker „L'administration des finances“ című híres munkáját írta, s hol ennek leánya Madame Stael-Holstein többször szívesen időzgetett. E város falai között lakott Gessner Conrád ismert nevű képiró és Tissot, ki mint orvos és író nagyon népszerű volt, és szép hírre vergő-

dött, — s itt született Constant Benjamin a híres francia államférfi.

A természet szépségeiben és a történeti hagyományokban gazdag város nem szűkölködik a civilisatio áldásaiban sem; számos jótékony intézete, termetes középületei, kitűnő vendégfogadói, a sok nevezetes szépítés, melyet utóbbi időben nagy költséggel eszközöltek, tanúságot tesznek arról: hogy Lausanne a forgalomnak is főpontja ezen a vonalon. . . .

Midőn a várost elhagyjuk, a festői vidék mindinkább veszít szépségéből. Jobbra ugyan még a tó ezüstkéék hullámain gyönyörködünk, de balra az egyhangú Ryfvölgy kopasz dombjainak törpe, de gazdag fürtű venyigéinél nem látunk egyebet, melyek egész Veveyig kísérnek. Itt kezdődik Rousseau „La nouvelle Héloïse“ című regényének (megjelent 1760-ban) színtere, mely egy századon át százezer szemből milliónyi könyvet facsart. Itt terem a legtűzesebb, legjobb helvét bor.

A csinosan épült Vevey városka, hol a legpéldásabb rend és tisztaság uralkodik, tündéri szépségű hely. Illatos erdőcskék, hímes virágú mezők, verőfényben uszó szőlőhegyek, csörgedező patakok veszik körül. A természet minden szépsége

egybe van itt halmozva, — de a kerek világnak e legszebb országában követeléseink a legmagasabb fokra vannak csigázva, a legszebbnél még szebbet akarunk látni. Ami másutt elragadna, az itt fel sem tűnik. Igényeink a kielégíthetlenségig emelkednek, s ha tovább és ismét tovább megyünk: a való legtúlcsigázottabb követelésünket is fölülmúlja.

A városka egész nyáron át zsúfolva van a világ minden részéből összereglett idegennel. A legközönségesebb szabású emberek is tudnak róla annyit: hogy itt készítik a mind a két oldalán elvágott, patkányfark alakú, olcsó és nem rozszivarokat, melyek az egész világon elterjedtek.

Két napig gyönyörködém a szépséges vidék ezer bűbáján, azután Clarensbe rándultam át, mely csak igénytelen falu, de Rousseau lángelméje a hír soha ki nem alvó sugarát lövelte rá.

Igaz ugyan, hogy a prózai kis helység, melyben többnyire hajósok és vincellérek laknak, egy cseppet sem hasonlít a nagy író ideális falucskájához, s a klasszikai „Bosquet de Julie“ árnyas gesztenyefái a szőlőtermelő utókor fejszéinek áldozatul estek: de azért a szerény falu mindig nevezetes marad.

E kis helységen túl kezdődik Montreux, Svájc

világhírű Nizzája. Számos csinos falucska fekszik itt a regényes tó partján sűrűn egymás mellett, — ilyenek: Vernex, Colonges, Montreux, Territet, Verreye, Veytaux, Châtelard, Charnex, Soncier, Pallens, Glion, — melyeket együtt véve, mind Montreuxnak neveznek.

A vidéknek paradicsomi fekvése és egészséges éghajlata van. A magas hegyláncolat mint valami óriási bástya védi azt a hideg északi szél-től, melyet itt csak híréből ismernek. Ezer és ezer mellbeteg és sorvadozó menekül ide a világ minden részéből, enyhülést, üdülés keresve a balsamos légben, az éltető verőfényben, amit sokan meg is találnak; a kik pedig meg nem lelik azt, a miért ide zarándokoltak: azoknak nyugalmat ad az ezernyi virággal, árnyas fákkal, ragyogó márvány oszlopokkal, aranyos szobrokkal felékesített szép kert — a clarensi temető.....

Itt vannak a világ legjobb vendéglői; félmért-földnyi területen legalább 50—60, melyek az év minden szakában pompásak, kényelmesek, s a legtúlcsigázottabb igényeknek is megfelelnek. Mondhatom, hogy sehol se éltem még olcsóbban, mint itt; nyolc frankért van csinos lakásom, reggelim, ebédem és vacsorám.

Épen ebédre csöngetnek, s minthogy ezt orvosom rendelete szerint pontosan végig kellennem: kénytelen vagyok levelemet bevégezni, melyre ön nagyon találóan azt a megjegyzést fogja tenni, hogy szörnyü unalmas. Vigasztalódjék kérem, majd írok ennél — unalmasabbat is.

VIII.

Chillon.

Nehéz volna megmondani, hogy a gyönyörűséges genfi tónak olajfás, fűgelombos partjain melyik a legelragadóbb pont, — s melyik helység az, a sok közül, a melyikben legkellemesebb lakni?

A pazar délszaki természet annyi kincset halmozott ide össze, a szorgalom annyi kényelmet teremtett: hogy ha nem vagy halálos beteg, vagy végkép elfásult kedélyű, mindenütt jól érzed magad.

Van itt elég olyan ember, a ki azért, hogy az egész fölséges panorámát folytonosan láthassa, négy-öt faluban lakik egyszerre, vagy inkább sehol sem lakik, hanem egyik helységben reggeliz, a másokban ebédel, a harmadikban vacsorál, —

folytonosan jön-megy, vasúton, gyalog, — s ha valamennyit végig futotta, újra kezdi a körutat.

Én is ezekkel tartottam egy darabig, de gyöngé egészségem felmondotta a szolgálatot, s most itt pihenek a szép Veyteux községének egy kedves kis nyaralójában, s zavartalan nyugalomban élvezem a nagyszerű természet ezernyi szépségét.

A hegyoldalban fekvő kis házat sziklafal védi a szél rohamai ellen; a ház aljánál virágos rét kezdődik, melyről lejtős, sikos út vezet le, a bérc oldalából rohanva futó patakhoz. Az erkélyről végig öleli tekintetem a széles tavat, s a hegyláncolatot, mely a tó körül bámulatos, komoly, de kellemes keretet képez. Esténként ide ülök ki, s elmerengek az isteni ég mély kékségén, és csodálom a leáldozó nap halványuló sugarait. Midőn a völgy az est homályában borong, a távoli jégcsúcsok örökös hava sárgás-piros színben tükröződik vissza az égen. Néha már egészen sötét van körülöttem, de a távoli bércek fenyveseit meg-megvilágítja a bucsúzó napsugár. A hegycsúcsok először vérvörös színben usznak, mely lassankint arany-sárgává, ázután ezüstössé lesz, — a világosság egyre fogy, — az árnyék nő, a nap fáradtan hanyatlik le a Jura-hegység mögé, — a völgy perc-

ről-percre sötétebb, csöndesebb lesz. Szeliden hangzik ide a hegyeken legelő nyáj kolompolásának méla zenéje, melybe kellemesen vegyül a hegyi ér csörgeteg loccsanása és a falombok susogása.... A csillagok lágyan rengő felhők átlátszó fátyolán keresztül tündökölnék és édesen mosolyognak rám.... Megkondul az est harangja, — rég elfeledett álmok, édes dajkamesék jutnak eszembe, — lelkem el-elábrándozik.....

..... méla merengésben

Hallgatom a lombok titkos susogását,
 Áhitattal nézem a végtelen égen,
 Rezgő csillagoknak csodás bujdosását,
 Szent költészetében a nagy mindenségnek :
 Keres enyhe vigaszt az elhagyott lélek ...
 Csillagok rezgését, lombok susogását
 Megérti, ki érti szive dobbanását.

.....

A napsugárban ragyogó tó szelid hullámain csónakázni igen kedves mulatsága az idegeneknek. Ebből minden nap kiveszem osztályrészemet.

Innen a tóról elragadó kilátás nyílik a vidékre.

Köröskörül mosolygó hegyek, a hegyeken szerteszét vidám tekintetű házak, illatos virágok, babér-, granát-, olajfák, oleanderek között, — városka, helység, nyaraló szorosán egymásmellett,

egy egészszé foly össze, ház házat, kert kertet ér, s minden oly öszhangzó, kedves; minden oly jól illik a mósolygó kék éghez, és a verőfényben tündöklő tónak kék vizéhez, melyet vitorlás, lobogós sajkák hasítanak keresztül minden irányban, s mindegyikben a vidám jókedv eleven zaja hangzik.

Az alsó hegyláncolatot szépen művelt szőlők borítják el, s felettük kisebb-nagyobb erdők édes illata és enyhe árnya hívogatja az útast. Nyugatra elláthatatlan messzeségben nyúlik el a Lemán, keletről a jégborította Dent de Midi felséges alakja emelkedik tizenegy ezer lábnyi magasságban.

Csak egyetlen épület van, melynek meztelen, rideg bástyái zordonan tekintenek a szép vidékre. Ez a tó vizébe beépített Chillon vára, melynek magas kősziklára rakott fehér falai már messziről meglátszanak.

A régi, évezredes épületet, — mely a szabadságnak oly sokáig sírja volt — híd köti össze a száraz földdel. Több szabálytalan toldásból áll, s a közepére négyszegletű torony nehezkedik. A bejárásnál írva áll (latinul): „az úristen áldja meg a be- és kijarást“, — a mit oly sokan megátkoztak! Rá van vésve Vaud canton címere és jelszava is: „Liberté, patrie“.

Hosszú évszázadok óta csendesen állanak a vén kastély fakó bástyái; makacs homloka dacol az idő viszontagságaival, — a sok rozsdá-ette szélkakas mindig egyformán, egykedvűen nyikorog tetején.

A komor fegyverteremnek avatag padozata alatt látható a föld alatti üreg, hova Kegyes Lajos francia király 830-ban a szabadelvű Corbier francia apátot bezáratta, — kit igen sokan követtek. Itt látható a sötét, nyirkos csarnok, hol százával kínlódtak a foglyok, kiket zsarnokok bérencei árgus-szemekkel őriztek.

Számos kinzó eszközt és egy sötét cellát is mutogatnak, melyből az áldozatokat, — törvényes formalítások mellőzésével, — egyszerűen a vízbe dobták.

Legnevezetesebb benne Bonivard Ferenc genfi prior oszlopa, melyhez őt 1530-ban Savoyai Fülöp kötöztette, mert Genf szabadságának állhatatos védője volt, és a rabszolgaságot nem szívesen tűrte.

Most se látni innen egyebet, csak az eget, az alpesek ormát és a Lemant. A szegény fogoly ezt sem látta. Penészes börtönében örök sötétség uralkodott. Ha! teljes esztendeig nem mozdulhatott meg helyéből. . . .

A berniek 1536-ban fegyvert fogtak a zsarnok herceg ellen, a várat elfoglalták, a teméntelen kincset, — melyet ott találtak, — elvitték, és a szegény foglyot megszabadították.

Bonivard oszlopára sok név van írva, a többi között két világhírű költőé: Byroné, és Hugo Victoré.

A rabok sóhajtása és a fegyverek csörgése elhallgatott. A rémes jelenetek megszűntek, — most csak vándor idegenek gondolnak azokra, kik a vén vár mohos fenekét látogatják.

A vén mogorva épület örökké állani fog! Ha hideg moha veri is fel küszöbét, ha izmos falai összedőlnek is, ha ablakait egyenként letépi a sikoltó szél, ha vastag tölgy-ajtai kiesnek rozsdá-ette sarkvasaikból, ha korhadt lépcsőit apróra őrli az idő vas foga, — a vár nem múlik el soha, mert lord Byron lángelke „The prisoner of Chillon“ költeményével halhatatlanná tette, — örökre felépítette!

IX.

F e n e t t a.

Gyönyörű jelenet volt ez. . . .

A felkelő nap jókedvűen árasztá szét áldásos sugarait a kis Noville község csinos házai felett.

A falu legvégén laktam fehérre meszelt, tiszta házacskában, melynek falait repkény futotta be; a kis ház mögött gondosan művelt kert terült el, ennek aljában pedig vidám hegyi patak csörgedezett. Olyan takaros, kedves volt az egész, mintha cukorból készült volna. Gazdája, jómódú, barátságos halász, kinek eleven nyelvű, ragyogó szemű, piros arcú, gömbölyű termetű felesége volt.

Három nap óta tartózkodám náluk, s nagyon jól éreztem magam az egyszerű, jószívű emberek társaságában. Egy kicsi kis lánykájok volt, valószínű angyal, ki apjának, anyjának szemefénye.

Nyolcszor is elém szaladt napjában, kis kacsóját egész erejéből tenyerembe csapta, s édesen mosolygó ajkkal mondá el, selypes „bon zur“-ját, azután kedves ártatlansággal csevegett össze mindenféle bohóságot.

Épen a kertbe léptem, a derült ég kedvesen mosolygott rám, az illatos szellő barátságosan legyintgette arcomat, és szerencsés jó reggelt kívánt, a mit szívesen viszonztam neki; a virágzó hárs, jazmin és rózsa édes illatárban füröszte a levegőt, minden ágon csalogányok zengték el reggeli költeményeiket, az eresz alatt pedig egy kis fecske pletykázta ki fészkének titkait. Nagyszámú gatyás galamb röpked körülöttem és pirítkozik a verőfényen, a magas kávákra futtatott sűrű szőlőlombok kedves homályosságú lugassá alakítvák, a burjadt borág irígyen fedi el a kert ragyogó rózsafait; — a rózsák között valamit mozogni láttam; — házi gazdámnak kicsike kis lánya volt, ki egy ingecskeben, mezítláb szaládgált a harmatos fűvön; szép arca még mozsdatlan, fejecskéje egészen kócos, — parányi karján kis kosár függött, melyből szemet hintett a madárkáknak, s mosolygó gyönyörrel nézte, amint azok lakomáznak. Mikor jól laktak, összecsatogtaták szárnyaikat, és elröpül-

tek, — a kis angyal pedig a rózsák közé ment és ártatlan ajkaival harmatos testvérkéinek piros szirmait csókolgatta.

Gyönyörű jelenet volt, méltó valami nagy képi-
író ecsetére. . . . .

Mikor kicsiny voltam, emlékszem, verőfényes tavaszi reggelen én is mézes buzaszemet szórtam galambjaimnak; — édes anyám azt mondá: hogy megköszönik, és nagyon fognak szeretni. . . .

Édes gyönyörrel néztem a szép jelenetet, és mohó vágygyal szívtam magamba a balzsamos levegőt. Épen a kicsike felé közeledtem, mikor megszólalt anyjának csengő hangja:

— „Suson! Suson! venez ici tout de suite!

A kis lány mosolyogva szaladt anyja karjai közé, ki szeliden megdorgálta, hogy engedelme nélkül, s öltözetlenül a kertbe szökött.

Szíves gazdasszonyomnak megmondám, hogy délre visszajövök, most azonban bejárom a szigeteket.

— Az istenért a szigetekre megy? — kérdé aggódva, — hiszen ma épen péntek van, Fenetta napja.

— Tudom, épen azért megyek oda.

— De a vízi tündér nagyon veszedelmes.

— Ne aggódjék, nem félek a tündérektől.

— Hallotta-e, mi történt a szép Lucievel, ki a vízi tündér szeszélyével játszott?

— Nagyon sokat hallottam e helyről, s épen azért látni is akarom azt. Sok gonosz tündért és boszorkányt ismerek már, egygyel több, vagy kevesebb, se nem használ, se nem árt.

— Lucie falunknak legszebb és legboldogabb lánya volt, s a helység legderékabb legényének menyasszonya. Egy pénteki napon az jutott eszébe, hogy kedvesétől vízililiomot kért ajándékba, melyet annak a szigetekről kellett hoznia. A szerelmes ifjú a vének intése dacára oda rohant a kísértetes helyre, és mohó vágygyal tépte a szép fehér liliumokat. Egyszerre velőrázó, szívszakgató, fájdalmas sikoltást hallott, s abban a pillanatban a vízi tündér felütötte fejét a habok közül. Ijedtségtől egészen megdermedve nézett az ifjú egy pár pillanatig a tündér bűvös szemeibe, melyek delejes erővel vonták őt az ingovány felé. Nagy erőmegfeszítéssel kiszabadult a bűbajos ígézet alól, s a falu felé rohant. Mielőtt azonban kedvesét meglátta volna, útközben halva rogyott össze, utolsó szava ez volt: „Fenetta! Fenetta!”

— Amint a szép lányka e szomorú történetet

meghallotta, ájulva rogyott össze. Nehány perc múlva magához tért, és — vidáman kezdett dalolgatni. A szegény gyermek megőrült. Egy év múlva, kedvese halálának évfordulóján meghalt. — Azóta senki sem mer pénteki napon a szigetekre menni, a falu lányai pedig szívesen lemondanak a szép vízililiomokról“.

A kis lány ájtatosan hallgatta e történetet, s ő is azt mondá, hogy ne menjek Fenettához.

— Ha meglátja őt, szerelmes lesz bele — mondá a szép nő mosolyogva — és akkor halál fia.

— Ez a legszebb halál!

Tizszer is utánam kiáltották barátságos „adieu“-jöket, s én gyors léptekkel siettem kalandom helyére. ....

A falutól néhány száz lépésnyire a Rhone több, ága, az ott egyesülő kis csatornákkal és a bele ömlő számos hegyi patakkal sok apró szigetet képez.

Elvadult, elhagyatott hely ez, hova nagyon ritkán jár a vidék lakossága.

Egy-egy kis sziget szép zöld pázsittal, tarka mezei virágokkal van benőve, a másikon nincs semmi csak csillogó fűvény.

A gyorsan futó vad vizek keresztülkasul rohanak a térségen; néhol fehér és sárga víziliommal, békalencsével, ingó sással benőtt mély ingovány kerül el; majd kavicsos, félig kiszáradt vízmederrel találkozik tekinteted, melyből természetes békák bámulva meresztik rád nagy szemeket és méla kuruttyolással fogadnak.

A magas egerfákra karcsú kúszó növények kapaszkodnak fel. Az ezüstös fűz, mely holdvilágos éjjelen fehér alakjával kísértet gyanánt ijesztgeti az utazót, hosszú hajzatával átvonta a nyírfa ágait; az orgonabokrok szabadon terjeszkedve egész erdővé sűrűsödtek. — A komló és vadszőlő merészen kúszik fel a bükkfák szellőringatta sudaira, s ott egymásba fonódva, könnyű függő hidakat képez.

Keskeny alig járható ösvény kanyargott ide-oda a zöld útvesztőben; néhol úgy felmagzott a mérges dudva és vad bozót, hogy alig bírtam rajta keresztülhatolni. Itt-ott egy-egy porladó fekete főtörzsben botlottam meg, mely fenyegető tekintet lövelt rám, mintha mondaná: jaj neked, hogy ezen a kísértetes helyen jársz. Korhadt agyából szinte kihangzott az átok, melylyel a körülötte zöldelő, viruló életet sujtotta. Hiában irígykedel,

hiában átkozódol, kiaszott hulládból nem lesz többé új élet!

Mindig mélyebben, mélyebben hatoltam bele e titokteljes, vad rendetlenségbe.

Egyszerre szélvész-tördelte fák állották el útamat, melyeknek elszáradt ágai élő társaiknak viruló lombkarjain csüggték, ezeket elvadult, magas, lengő, pusztá fű fogta körül, s minden oldalról rájuk kapaszkodott, mintha meg akarná őket fojtani.

Nagy ügygyel-bajjal keresztültörtem a sok ágbogon és élősvi növényen, s mély, sötét zöld ingovány előtt állottam, melyben egy pár apró vízi madár jókedvűen lubickolt.

A néma magány, a nád fantasztikus hajlongása, a hallgatag sötét fák, az a megnevezhetetlen méla szomorúság, a mi a levegőben van, mámorítólag hatott érzékeimre; . . . . azt hittem, hogy a megigézett világon én maradtam meg egyedül, — egyedül!

Es most kibukkan Fenetta a vízből, s engem is magával ragad.

Csábító varázs szövődött lelkem körül. . . . .

Látni akartam a tündért, a kibe bele kell szeretnem, azután — meghalnom!

A ragyogó reggel, mindent fénytengerrel árasztott el, mindennek a gerjedő élet túlaradó, dús-gazdag elevenségét kölcsönözte.

A méhek döngicsélve zümmögték körül a virágokat; itt-ott egy-egy fürge tarka gyilkoska, majd zöldes fényű kigyó gyorsan csúszott el a fűben, örülve lételének és a meleg napsugárnak, — zízzető rovar döngve surrant el mellettem, minden levélen ezüstös harmatcsepp ragyogott. ....

Leültem a puha fűre és a vízi liliumokat bámultam.

Ugy beszéltek nekem, hogy itt minden pénteki napon fájó hang szólal meg; először csendes sóhajlás, majd lassú nyögdicsélés tör fel a vízből, mely később mély tompa hörgéssé változik, s végre olyan e sajátságos titkos hang, mint mikor a fenyvesek az orkán közeledte előtt zúgni kezdenek. — Azután a zöld habokból felüti fejét Fenetta, a vízi tündér, ki mindig fehér liliumot tart gyönyörű kis kezében. Termete alacsony, szemei zöldek, haja is zöld és oly hosszú, hogy maga után húzza, arca fehér, finom, átlátszó és nagyon szenvedő; mindig hosszú uszályos ruhát, és remekül kivarrott picike cipőcskéket visel.

A vidék halászhajói, ha gyanítják, hogy a tündér

megjelen: ott hagyják zsákmányukat, minden szerszámukat, és ész nélkül szaladnak tovább, — mert a ki őt megpillantja, az még abban az esztendőben meghal.

A méla éneklést és fájó sohajtozást már sok ember hallotta, szavát azonban még senki sem.

Az öreg emberek azt állítják: hogy gyakran idegen alakot ölt magára, s úgy ijesztgeti a vidék lakosságát.....

Vártam, sokáig vártam, de a néma csendet semmi sem zavarta meg.

— Fenetta! Fenetta! imádom szép kis cipőcskéidet, — mosolyogj rám zöld szemeiddel!....

A tündér nem jött. Nem kellettem neki.

X.

Appenzeller Ländli.

E kis „Ländli“, mely nem több nyolc geográfiai mérföldnél, — Svájcnak egyik legszebb gyöngye, s egész Európának legnépesebb része, mert tizezer ember lakik egy négyszög mértföldön, ki mind hangyaszorgalommal dolgozik.

Nagy részét bejártam, és nagy lelki gyönyörűségemre szolgált az, hogy mindenütt jóléttel, renddel és tisztasággal találkozám.

A St.-Gallen mögött fekvő szép árnyas erdőn, majd hímes virágú mezőkön végigsétálva, a Nieder-Teufen mellett fekvő magaslatra siettem, a honnan egyszerre elragadó kilátás nyílik a Säntis-hegyláncolatra, a kopár Hochalpra, és az erdőszegélyzete Hundwylerhöhe-re.

Midőn vezetőm látta, hogy hosszasan elmerültem a vidék szemléletébe, felém fordult, s azt

mondá : hogy bizonyosan a Sántis elrejtett őserdejéről gondolkodom.

— Nem gondolkodhatom róla, mert sohase hallottam felőle.

A jó ember ennek nagyon megörült, s csakhamar elbeszélé, hogy a rege szerint ott a magas alpesen magános, vad őserdő terül el, melyet az ősök vihardöntögette fenyőkkel torlaszoltak el, hogy az üldözött vadaknak menedékhelyet adjanak. Csak nagyon kevés vadásznak sikerült ezt a rejtekhelyet megtalálni, az iszonyúan zúgó erdő mélyébe behatolni pedig még senki sem birt, mert szörnyű átok tartja azt elzárva.

Ide tehát ne menjünk.

Innen leereszkedém a mosolygó völgyben fekvő Teufennek szépen épült házai közé. Ennél kedvesebb, kellemesebb falut soha sem láttam. Olyan csinos, tiszta itt minden, hogy azt hinnéd : csak nézni való. Mintha cukorból készült volna valami nagy köztárlatra. A sok ablaku takaros házak mindegyike példányképe a tisztaságnak. Valósággal eszményített falu, — pedig nagy falu, talán ötezer lakója van, a mely örökké jókedvű, megelégedett, vendégszerető és nagyon kedveli a tréfát.

Megfordultam a gazdag Bühler község szorgalmas népe között s gyönyörködém az ide közel fekvő Rotbach zuhatagán és a sok szép regén, melyet jókedvű vezetőm mesélt; betekinték Gaisba, e kedves kis fürdőhelyre, hol a beteget azzal gyógyítják, hogy orvosságot — nem adnak neki, hanem kiültetik az illatos fenyvesek közé, hol a balzsamos levegő ezerféle bajt megorvosol. Egy könnyű szekerkén elrobogtunk a „Ländli“ leggazdagabb városába Herisanba, a hol a hetedik századbeli ócska templomnál sokkal nevezetesebb az, hogy az itteni gyárosok és kereskedők óriási összegeket ajándékoznak közcélokra, s hogy az egész városban egyetlen egy koldus sincs.

Akármerre jársz e kis tartományban, mindennütt szépen művelt földeket, kifejlett ipart, élénk kereskedést találsz, amihez még nagy kivitel is járul, ami a vagyonosodásnak megannyi tényezőjét képezi, s a lakosság részére az általános jólétet biztosítja. Nincs itt község — ha még oly kicsiny is — melynek rendezett, kitünő iskolája és jó útja ne volna.

Az egész lakosságot a conservatív szellem jellemzi. Minden ősi szokáshoz szívélyesen ragaszkodik, minden újítástól retteg.

A nők városban, falun, a nyolc éves leánykától kezdve a hetven éves matrónáig mindannyian hímeznek. A vidám fiatalság künn ül a tiszta házak előtt s egyre dalol s egyre öltöget; az öregje a házak ablakainál üldögél és sárga rezes „ókulán“ át nézi munkájok apró szálait. A női munkának ez a neme itt a legmagasabb fokot érte el. Sok ezeren foglalkoznak vele, a megrendelések legnagyobb részét St.-Gallen gazdag kereskedőtől nyerve, kik e gyönyörű hímzéseket még Amerikába is szállítják.

Jó este volt már mikor Appenzell városkába érkeztem, a melyre egészen ráillik az a kifejezés, hogy „csöndlepte fészek“. A boltok nagy része be volt már zárva; a patika előtti padon egy pár ember a nap élményeiről beszélgetett, a mellette levő ház ablakából epedő tekintettel nézett le egy halvány leányzó, a kapu alatt pedig tenyeres-talpas szolgáló viháncozott egy tagbaszakadt mes-terlegénnyel.

Tekintetemet azonban jobban lekötötte a felém közeledő ábrándos alak, kinek fejét csempére ütött furesa kalap fődte, nyakába pedig nagy fekete kürt volt akasztva. Hasonlított a mi falusi bakterünkhöz, de nem mertem ráfogni, hogy ezt

a „tiszteességet“ viseli. Egyszerre megállott, alabárdját belevágta a földbe, kürtjébe fútt, azután torka szakadtából appenzelli németséggel ezt a furcsa nótát zengedezte:

„Jez betet und jez göhnt ins Bett,
Und wer e rüehig Gwisse het,
Schlof sanft und wuohl! In Himmel wacht
E heiter Aug die ganzi Nacht“.

Erre a városka még csöndesebb lett; mindenki haza takarodott; én a „Hecht“ szállodában pihentetem meg fáradt tagjaimat.

Másnap a kitünő reggeli mellé — mely kávéból, mézből, vajból és egy kosár süteményből állott, s épen elég lett volna három embernek két hétre, — díszkötésű könyvet is kaptam. Felütém. Weber „Illustrierter Alpenführerje“ volt, melyben e kis városról azt mondja, hogy: „Sehenswürdigkeiten gibt es daselbst nicht“. De amint csakhamar meggyőződtem róla, Webernek nincs igaza, mert itt kapucinus barátok is laknak, ami már magában véve elég nevezetes dolog, — „és igen fontos az egyedül üdvözítő egyház híveire“ — mondaná a „Magyar Állam“. Ezek a kapucinusok arról nevezetesek, hogy épen annyit tudnak latinul mint szép korcsmárosném, aki egy hangot sem tud.

Egygyel szóba is állottam, kinek deres szakálában sejtettem egy kis latin tudományt, de azt felelte rá, hogy: aki nem tud arabusul, az ne beszéljen arabusul. Másodszor nevezetesek arról, hogy terjedelmes kertjökben egész rendszerrel és szenvedélylyel űzik a csigatenyésztést, s a mily kitünően tudják elkészíteni, ép oly kitünő étvágygyal falatozzák fel, mely „gourmandise“-től különösen nagy bőjtben vastagra híznak. Annyi szivesség azonban van bennök, hogy másnak is juttatnak e csemegéből — ha már torkig lakoztak vele. Így történt több év előtt, hogy egy előkelő zürichi úrnak akartak kedveskedni vele; de az irigy sors, vagy valamelyik humoristikus páter egy kis cserét rögtönözött. A csiga-küldeménnyel nagy csomó szentképet indítottak útnak, melyet a vidéken „Hergöttli“-nek neveznek. A „Hergöttlik“-nek Amerikába kellett volna utazniok; a megcserélés folytán azonban a csigák jutottak oda, az előkelő úr pedig a szent képeket kapta. Ezt a dolgot mai napig is nagyon röstellik.

Ezek a derék páterek a szó teljes értelmében hozzátartoznak Appenzell fiziognomiájához, s úgy hallottam, hogy a vidék lakossága e kis várost kapucinus nélkül képzelni sem tudná. Az első barát,

amint értesültem, 1525-ben jött ide a Luzernben székelő pápai nuntius sürgetésére, hogy Luther új tanának terjedését megakadályozza. Hívták vala pedig őt páter Ludovicusnak, kinek segédje vala Jacobus.

A szent életü atyák, kik itt a „szeretet és béke istenének“ nevében működtek, utánuk következő társaikkal együtt oly ádáz viszálykodást keltettek a lakosság között, annyira egymás ellen bujtogatták a népet, hogy maga az appenzelli pap sürgősen kérte, hogy örökre tiltsák ki őket e vidékről. A hagyomány azt beszéli róluk, hogy midőn ide jöttek, a lakosság észnélkül futott előlük, szokatlan és soha nem látott ruházatuk iszonyú félelmet keltett benne. Sokan sikoltozva eredtek futásnak és segélyért kiabáltak, ha látták őket. A népnek mindig azt mondták, hogy: ne féljeteK, mert mi szent atyák vagyunk! — a nép pedig szent ördögöknek hívta őket.

Most békességben megvannak együtt, s a nép és kapucinus tréfásan emlegeti e kis történelmi adatot.

Érdekesebb látvány hiján megtekinti az ember a vén városházat, mélynek falain az appenzelliek hős tettei diszlenek — éktelen mázolóssal pin-

gálva. Mint csodát mutogatják a „Prügelbank“-ot, melyet régente „iszonyú barbár szokás szerint“ használni szoktak a bűnösök ellen, s a botot a vétkes testének ama részével hozták érintkezésbe, melyet a természet legmostohábban ruházott fel érzéssel“. A készülék, melyről vezetöm szörnyűködve beszélt, nem egyéb mint a nálunk nagyon ismeretes „deres“.

A kis városnak olvasó köre is van, melyet szorgalmasan látogatnak. Egy szerény ujság politikát is hirdet nekik, melyben gyakran drasztikus, de egészséges humorral találkozik az olvasó.

Feltűnt itt az általános szokás, hogy minden ember tegezi egymást, amire szerintök a szövetség jogot ad. Fel sem tűnik, ha egy-egy pásztor „te“-nek szólítja a „Landammant“, a ki talán egykor szintén pásztor volt, és gyermek-fantáziával el-elképzelte, mikor görbe botjával a nyáját őrzi, hogyan fogja idővel a községet kormányozni. Ilyen esetek itt még előfordulnak, hogy szerény pásztorgyerekből idő multával vezénylő hivatalnok válik.

Egy öreg úr erősen bizonyítgatta, hogy ez nem olyan csöndes hely, a milyennek most látszik, s ha tovább időzőm itt, meggyőződöm róla, hogy

sokszor nagyon is élénk, mert középpontját képezve Gonton, Gais és Weisbad gyógyfürdőknek, seregesen tódulnak ide a betegek és utazók.

Azt is megmagyarázta, hogy Appenzell „abbatis cellá“-ból kapta nevét, mert hosszú időn át a szt.-galleni apátok székhelye volt, kiknek kényuralmát a szabadságszerető nép megtörte, s őket bérenceikkel együtt örökre elűzte.

Az egyik mázolás a városház termében azt a híres csatát ábrázolja, midőn az appenzelli pásztorok eldobták a görbe botot, kardot ragadtak kezökbe, s a schwyziakkal és glariakkal szövetségbe, 1403-ban fényes győzelmet arattak Vögelisegg mellett, elnyomóiknak hatalmát végkép megtörvén, váraikat pedig lerombolván.

Egy másik kép a Schwendi mellett tanúsított vitézségüket hirdeti. Megnéztem a dombot, hol a III. Ulrik szt.-galleni apát által 1080-ban épített erős vár állott, mely háborus időben neki és utódainak biztos menedéket nyújtott. A vidék lakossága büszkén mutogatja ezt a dombot, mely kivívott szabadságuknak egyik nagy emléke. A régi vár romjaiból kápolnát építettek, melynek fölirata az appenzelliek és különösen a schwendiek hősiességét hirdeti.

A vár lerombolásának történetét minden gyermek ismeri és mint szent hagyományt szóról-szóra mondja el mindenki; egy betűt nem mer senki hozzá tenni, vagy belőle elvenni.

A monda így kezdődik: „I Schwendi, a Stond henter Ápazell, ischt amol a Schloss, ond im Schloss an Edilma gsi“. *

Ez az „Edilma“ többnyire a vár tornyában ült nagy kényelmesen, és szemeit az elragadó vidék szépségein legelteté. Gyakran járt arra egy fiú, ki hét testvére számára tejet és savót hordott a havasról. A fiú apja a közel fekvő Rachtobelben lakott, hol egy kis malomban örölgött és nyomoruságosan tengette örömtelen életét. Egyszer lekiált rá a nemes, hogy: „Was mochid Vatter und Muetter?“ Mire a fiú válaszol: „Der Vatter bacht ehgesses (eher gegessenes) Brod, ond die Muetter macht bös of bös“. A nemes úr e rejtélyes érthetetlen szókra felvilágosítást kért. A fiú azt felelte: hogy atyja a lisztet, melyből kenyeret süt, még nem bírta megfizetni, s így azt előre megették, anyja pedig eltépett ruhát foltozgat ócska rongyokkal.

* Schwendiben, Appenzeltől egy órányira, volt egyszer egy vár és ebben a várban lakott egy nemes ember.

— És miért cselekszi ezt? — kérde a nemes.

— Azért, mert te minden pénzünket jogtalanul elszeded.

A nemes ember erre nagy haragra gyúlt, s azzal fenyegette a fiút, hogy ha még egyszer erre jár, ráuszítja a kutyákat.

Az okos fiú elbeszélte ezt atyjának, ki azt a tanácsot adta neki, hogy a tejes edényben macskát vigyen magával.

A fiú ilyen módon fölszerelve, csakhamar útnak indult. Midőn a toronyhoz ért, lekiált rá a nemes:

— No te minden lében kanál, megtudod-e mondani, hogy a szarkának több-e a fehér mint a fekete tolla?

— Több a fekete! válaszolt a fiú.

— És miért?

— Mert az ördögnek sokkal több dolga van a kényurakkal mint az angyaloknak.

A nemes ember erre rögtön szabadon bocsátá bőszt kutyáit, hogy a fiút széttépjék. Ez azonban eleresztette a macskát, valamennyi kutya ez után rohant, ő pedig nevetve futott tovább. A nemes azonban utolérte, és törével leszúrta.

A meggyilkolt gyermek atyja az egész vidék

lakosságát összehívta, hogy e gyalázatos tettet megboszúlják. A vár csakhamar lángba borult, az elbizakodott nemest pedig meggyilkolták, a romot s a mellette levő sziklát „Rachenstein“-nek nevezték el. Valamennyi pásztor egy-egy hőssé lett, mindenki büszkén kiáltotta, hogy: „szabadok akarunk lenni, és szabadok is leszünk!“ S mindaddig fegyverben állottak, míg valamennyi várat fel nem gyújtottak, és valamennyi zsarnokot el nem űztek“ . . . . .

Ami most ide vonzott, az az ős vadon fantasztikus szikláik közé rejtett szent barlang, vagyis a „Wildkirchli“, melyről több úti társam egész elragadtatással beszélt.

Szép derült nap volt, a levegő tiszta, átlátszó és olyan édes illatú, lelket vidámító, a milyen csak a svájci hegyek között van.

Vezetőm majd füttyörészve, majd dalolgatva lépdelt előttem a meredek úton. Némán gyönyörködém az elragadó panoráma szépségén, mely folyton változott.

Egy pillanatban szárnyakat ohajtéék, hogy egyszerre felrepülhessek az eget ostromló csúcsokra, majd igen kellemesnek találtam a gyalogolást e kedves alpesi legelőn. Ha otthon a harmadik út-

cába kell mennem, kocsiba vetem ellustult tagjaimat; itt órák, sőt mondhatom napok hosszáig tartó gyalogolás alig fáraszt el.

A Säntis hókoronáját gyémánt fényben ragyogtatá a verőfény, — délnek fekvő tündéri völgyben vigan legelészve kolompolt a nyáj és gulya, egy-egy pásztorfiú végig hasalt a puha fűvön és a felhők járását vizsgálta, — jobbra szerény pásztor-gunyhók bizalmasan simulnak a hegyoldalhoz s kérik, hogy védje meg gyöngé födelőket a dühöngő vihartól. Helylyel-közzel egy-egy kis hegyi ér csörgeteg loccsanása vonja magára figyelmünket, mely ide-oda ugrál keskeny sziklamedrében.

Az „Altema“ (a nép „alte mann“-nak is hívja, s mind a két nevet az egykori szt.-galleni apátok „altus mons“ elnevezéséből csinálta), nagy mogorván bámult le az alatta folyó törpe dolgokra. Óriási oldalán itt-ott egy-egy zöld foltocskát pillant meg az ember, s azt hiszi, hogy egy csomó fűszál, vagy valami apró bokor, pedig mindannyi egy-egy óriási fenyőtömb.

Az egész vidéket még varázsosabbá teszi az éltető nyári reggel virító tündére. Minden az újraébredés zománcát hordja magán. . . .

Nemsokára a „Bommenalp“-hoz érkezünk, hol a vakmerően ég felé törő sziklagúla kötéllel figyelmen kívül hagyva. Egyik oldalán óriási kőhalom, melyből mély repedések sötét árnya csodálkozva bámul rád, mintha titánok rossz kedvükben dobálták volna össze-vissza; a másik oldalán egyenes sziklafal, mintha mesterségesen építették volna ide: körülötte virágos mező terül el, ezen ellenben nem nő se fű, se virág, de még moha se, s mint vezetőm mondá, madár se repül ide soha. Sötétben, mogorván bámul a futó felhőkre, s átkozza őket, hogy égető szomját meg nem enyhítik, s átkozza a végzetet, mely őt e zord magányba dobta. Lába előtt sok ügyetlen, faragatlan kődarab fekszik nyugodt közönnyel, mintha ott született volna, pedig bősziűlt fergetegek dobálták le őket, és e mélységben örök unalomra kárhoztatták.

Vezetőm elbeszélé, hogy e szikla helyén egykor régen szép és gazdag legelő volt. Egy szívtelen pásztor tanyázott itt, aki derék bojtárjával nagyon kegyetlenül bánt. A szegény fiúnak éjjel-nappal dolgoznia kellett, de soha se bírt semmit gazdája kedvére tenni. Ez örökké és mindenben gáncsoskodott. Béré sok kemény üteg volt, és minden hétre legalább öt napi koplalás. A fiú

zúgolódás nélkül tűrte a kegyetlen bánásmódot. A nyár vége felé a gazda haza hajtotta a gulya egy részét, a többit pedig a bojtárra bizta és szörnyű káromkodások között kijelenté: hogy ha valami hiba esik, kitekeri a nyakát. Mikor a fiú napi munkáját elvégezte, a gunyhó felé irányá lépteit, — mely ott állott a mostani szikla helyén, — hogy itt fekete kenyérből álló estebédjét elköltse, s azután nyugalomra hajtsa fáradt fejét. De mennyire elbámult, mikor a gunyhó körül egészen idegen alakokat pillantott meg. Megrémülve tántorodott vissza, s még az éhségről is megfeledkezett. A furcsa emberek a helyett hogy bántották volna, barátságos szókat intéztek hozzá, leültették maguk közé s jó ételeket adtak neki. A szegény fiú egészen magán kívül volt e jó és soha nem tapasztalt bánásmódtól. A rejtélyes emberek főnöke azt mondá neki: hogy válasszon e három ajánlat közül, vajjon mit ohajtana inkább, szépen „locken“ (énekelni), — „zauren“ (kurjongatni), — vagy „wihelen“ (a teheneket hívni). A bojtár az elsőt választá. Ekkor a főnök felkelt, jobbkezét a fiú fülére tette, mire ez elájult. Csak reggel ébredt fel, s nem látott maga körül semmit, ami az idegen emberekre emlékeztette volna. Azt

hitte: hogy az egész álom volt. Jól tartotta a rá bízott marhát, azután haza hajtotta. Itt megpróbálta, hogy igazán tudja-e a mesterséget, melyről álmodott. Megállott a tehenek között, s elkezdett énekelni. Valamennyi tehen egyszerre hozzá futott, szép énekére jó kedvűen kezdett bögni, azután annál jobbizűen harapdálta a fűvet. Minden ember csodálkozott a fiú tudományán, s mindenki dicsérettel halmozta el. Ugy mint ő senki sem tudott énekelni az egész vidéken. A szívtelen gazda irigységtől gyötörve durván támadta meg a fiút, hogy vallaná be legott miféle ördögi mesterség útján jutott ehhez a tudományhoz. A bojtár nyíltan elbeszélte azt, ami vele történt. A gazda egyben elhatározta, hogy a legelőn hátrahagyott „G'schiff und G'schirt“ (az alpesi gazdálkodáshoz szükséges szerszámok) ő maga hozza le, s a szép éneklést az idegenektől megtanulja. Csakugyan el is ment. Mikor sem másod, sem harmadnapra nem tért vissza, megijedt az atyafisága, hogy valami baja esett. A bojtárt tüstént útnak indították. A szegény fiú majd nyavalyássá lett ijedtében, mikor gazdája testét a kunyhó előtt megnyúzva, bőrét pedig a napra kiterítve találta. Ész nélkül szaladt haza, hogy e szörnyű történetet elbeszélje.

Rögtön a legbátrabb embereket küldötték fel, hogy legalább a holttestet hozzák le. Mikor ezek felértek a hegyre: ennek is hült helyét találták, sőt a gunyhóra sem akadtak rá, de még a szép legelőt sem látták többé, mert ez a borzasztó szikla és kőrakás az egészséget eltemette. A kőhalom évről-évre szaporodik, és ez az elátkozott hely hangosan hirdeti: hogy isten megbünteti a kegyetlenséget. Azóta nincs is e vidéken szívtelen pásztor, mindegyik úgy bánik bojtárjával, mintha édes fia volna. . . .

Utunk innen egy kis házhoz vezet, mely szerényen vonul meg a körülötte viruló kőrösfák árnyékában. Félig gunyhó, félig vendégfogadó, melyet a vidéken „zum Aescher“ név alatt ismernek, hol minden útas megpihen, s melynek vén gazdasszonya arról nevezetes, hogy felségesen tudja a pisztrángot készíteni. Egy angol három hónapot töltött itt, mint mondják nem annyira a vén asszony, mit inkább a pisztráng kedvéért, melyet ő maga halászott ki a közeli tóból, hol e finom hal nagy mennyiségben tenyész. Kaphatsz itt westfaliai sódart is, melyet St.-Gallenből hoztak, sőt tokaji bort is, amely ugyan a Hegyalját ép oly kevésbé látta mint Jeruzsálemet, de azért

akad olyan boldog halandó, aki elhiszi hogy magyar „nektárt“ iszik. A kis ház annyira be van rendezve, hogy több embernek éjjeli szállást is adhat; a szerény hajlékból egy pár év múlva valószínűleg óriási „Schweitzerhof“ nővi ki magát, — nem kell hozzá egyéb, csak hogy divatba hozzák. Az utazók nagy része itt be szokott várni egy-egy vihart, mely e vidéken igen gyakori, és borzasztóan szép.

Innen a sziklafalba vert sikos, keskeny gyalogúton kell tovább mászni, mely karfával van ellátva; e nélkül valószínű istenkisértés lenne itt járni. Ez a mesterségesen vagdalt, s inkább kecskének mint embernek való csapás erős fahídhöz vezet, mely alatt iszonyú mélység szédítő örvénye tátong, — a lenn fekvő köveken vidám hegyi zuhatag tajtékozva szalad keresztül, melynek zajgó moraja élénk ellentéte a sziklatömeg zavartalan csöndjének. Ha sas-szemmel nézesz is le a mélységbe, vizet egy csöppet se látsz, olykor-olykor azonban fel-felfröcscsen egy-egy fehér tajték-darab, mely a levegőben szertehull, s a ragyogó verőfényen aranyos parányokká változik.

A fahídról egyszerre szemünkbe tűnik az átellenben szétszakgatott, fantasztikus alakú szikla-

csúcson fekvő „Wildkirchli“, melynek szeszélyes körvonalai mintegy ötezer lábnyi magasságban állanak a tenger színe fölött. Minden emberi tanyától elszigetelten, egykedvűen bámul le az alatta tátongó meredélyekre. A zord szikla mellett sötét erdő-szegélyezte kis alpesi legelő terül el, s így egyszerre vadregényes hegyi tájkép és szelid völgy áll szemünk előtt. Az óriási kőhalom az alatta elnyúló boltozatos szikla-üreggel — melynek terjedelme körülbelül 18 láb hosszú, és 15 láb széles, — sajátságos egészet képez. Az üreg elejét szerény oltár foglalja el, a falba pedig ülőhelyek vannak vájva. A természet keze alkotott ide titokszerű módon sziklatemplomot a jámbor pásztorok számára. Nem jár ide soha a vallásosságot színlelő, látni és láttatni óhajtó selyemruhás erkölcsstelenség; szerény pásztorok borulnak itt le e szent magányban, s egyszerű de lelkök mélyéből eredő fohászukat elrebegve, vidáman sietnek tovább napi munkájuk után.

E rejtélyes barlangról annyit tudnak, hogy 1610-ben fődözték fel, s szüette faoltárt, porladó keresztet és emberi csontokat találtak benne. Az egész remete-fészket egy pár évvel később dr. Ullmann Pál lelkész saját költségén lakható álla-

potba helyezte, s ő építteté a karcsú kis kápolnát is a sziklacsúcs tetejére. Nemsokára ő maga jött ide lakni e szörnyű magányba, hol a pásztoroknak szent beszédeket tartott. Öreg cselédjén kívül csak a csicsergő fecskék voltak társai, s mikor ősszel ezek is elnémultak, s a pásztorok elhagyták a legelőt, s a roppant hófuvatagok végkép elzárták a világtól: oly zord remeteségben élt, a milyenek aligha van párja.

A kápolnának egy kis birtokot is ajándékozott, ennek jövedelméből telik ki ma is a tatarozgatás költsége, s az ide vezető utat és hídat is ebből tartják fenn.

A barlang mélyében több évvel ezelőtt egy öreg remete lakott. Épen száraz galyat gyűjtögetett a hosszú télre, mikor a sikos szikláról lecsúszva, a mélységbe esett és szörnyet halt. A „Fremdenbuch“ ezekkel a szókkal emlékszik meg róla: „Den vierten November 1853 Mittags 11 Uhr ist der Eremit Anton Feszler verunglückt, und wurde todt gefunden auf Pommen in Sail. Requiscat in pace!“

Mikor e szent magányban a kis kápolna harangja megkondul: a legsivárabb kedélyű embert is áhítat fogja el.

Akinek fáj az élet, kinek szíve sebektől sajog, aki csalódva mindenben, fut a világtól, kit a kajánság vipera-mardosása embergyülölvé tett, aki megundorodott a léha tömeg maszlagos kedvteléseitől: az jőjjön ide, és pihenjen meg itt ez édes, enyhe magányban, messze, messze a világ zajától, a hova a gúny, irigység el nem kíséri, a hol a gonosz nyelvek rágalma helyett a madárkák csi-csergésében, a fák zúgásában, és a legelésző nyáj méla kompolásában gyönyörködhetik; a kinek feldúlt lelke a templom góth ívei alatt nem tud imádkozni: az jőjjön ide, itt háborítatlanul, reszkető szívvel fohászkodhatik vesztett nyugalmanak visszaszerzéseért. — Jobbnak érzed itt magad, s azt hiszed, hogy közelebb vagy istenhez!.....

Vezetőm elbeszélte, hogy e sziklaüreg egyszer, régesrégen a hegyi manók királyának volt palotája. Az egész vidéken, minden kristálybarlangban szeretetreméltó kis törpék laktak, kik a jámbor pásztorokat nagyon szerették, nyájaikat megőrizték minden veszedelemtől, s a nyírás idején mindig ott termettek, hogy szolgálatukat felajánlják. Éjjelenként itt a sziklában ünnepélyes bucsújárásokat tartottak, mindig párosan lépegettek egymás után, kicsi kezökben égő gyertyát

tartottak, vörös üvegből készült főveget viseltek, s gyönyörűen tudtak énekelni. A hosszú barlangon szép rendben keresztül vonultak, s kimentek az „Ebenalpra“, hol rendesen vidám táncra keltek; mire pedig reggel lett, szétfutott valamennyi, hogy a pásztoroknak segítségére legyen. — Amióta a régi hit kiveszett az emberekből, ők is láthatatlanokká lettek. . . .

Az öreg felügyelő — aki arra is el van készülve, hogy egy-egy útasnak valami kis harapnivalót, sőt szükség esetén éjjeli szállást is adjon, — meggyújtotta kéresemre fogatékán levő fáklyáját, s behatoltam a sziklaüregen túl fekvő hosszú barlangba, mely lehet vagy száz öles, a lecsepegő víztől egészen süppedékes, és néhol oly alacsony, hogy valósággal négykézláb kell benne mászni; de e fáradságot megjutalmazza az: hogy e sötét üregből a fölséges „Ebenalp“-ra jut az ember, ahonnan messze terjedő kilátás nyílik; akinek jó szeme van, tiszta időben egészen a Bodentóig, sőt Bregenzig elláthat.

Beszédes vezetőm elmondá, hogy ha jól gyalogolunk, egy óra múlva elérünk a rejtett barlanghoz, ahol nagy kincs van elásva, s honnan éjjelenként óriási láng csapkod ki, azután pedig a

„szerencsés alpes“-hez érkezünk; de érdekesebb lesz a kopár sziklafalak között fekvő „Fehlensee“-hez menni, melynek sötét vize oly hideg, hogy semmiféle hal nem tenyészik benne.

A balra fekvő mohos hegyoldalnak merész kiszögellésén nagy mennyiségű alpesi rózsát és még több nefelejcsét pillantottam meg, mely utóbbi sokkal kékebb és nagyobb mint a síkföldön. Szenvedélyes virágkedvelőhöz illő örömmel siettem fel a nyaktörő helyre, és marokkal téptem a kedves „Alpen-Blümlit“, azután leültem a sziklára, hosszan néztem le a völgybe, hol a boldog pásztorgyerek jodlirozva járkált nyája körül, megmogsimogatta a kolompos ürüt, azután ledőlt a lágy fűre, és hallgatta az erdő zúgását.

Azon gondolkodám: mennyivel jobb volna egészséges bojtárnak, mint idegbeteg kóborlónak lenni!

Elöttem aranyos szárnyú rovarok zümmögtek, örülve rövid lételöknek; a szikla alatt kis hegyi ér rohanva futott végzete útján, fölöttem gyorsan haladtak el a nyári felhők, mint a boldogság órái. Végzetét követi minden, s végzete mindennek: a halál. A virág és rovar egypár napig, a pásztorfiú egypár évig él. . . .

Mielőtt e szép meditációt bevégezhettem volna : valami hátba ütött.

Azt hittem, hogy már a halál áll mögöttem szörnyű kaszájával, — azonban csak egy szakálás kecske volt, mely nyilván megneheztelt, hogy birodalmába tolakodtam. Rám mereszté szemeit, azután mekegett. Minthogy évek óta bolyongok Helvécia kecsketermő bércei között, annyit már megtanultam „kecskéül“, hogy ezt a mekegést megértettem. A jó állat sót kért, de nem adhattam neki, mert nem volt; azután megkérdezte: hogy hova megyek?

Ezt magam is szeretném tudni.

Céltalanul kóborlok, vesztett nyugalمامat keresve.

XI.

Az alpesi rózsa.

A „Zürichberg“-nek egy kedves kis nyaralója előtt ültem vidám társaság közepett. Beszélgetésünk tárgyát a szebbnél szebb kirándulások képezték.

Házi gazdám — egy tudós férfi, ki a szép Svájcnak minden zege-zugát ismerte — sorban elbeszélte a vidék nevezetességeit; azután bejártuk szóval és gondolatban a jéghegyeket, a kies völgyeket és sötét barlangokat, majd megpihentünk a csattogó vízeséseknél és hallgattuk a madarak édes csicsergését.

Már alig vártam, hogy valósággal ott lehessenek az égignyuló magasok tetején.

Habár alkonyodni kezdett, rekkenő volt a hőség; a közelben zuhogó patak mellé huzódtunk,

melynek üde vize hűtötte egy kissé a forró levegőt.

Köröskörül szép zöld rét, jobbra az Albis és Zürich tarka panorámája; balra Riesbach csupasz házai, tovább a kedves kis „Steffensburg“ a „Burghölzli“ előtt; kissé távolabb Zollikon kedves kis temploma a szőlők között; előttem a zöld vizű tó, mely szépen tükrözé vissza a partján levő házakat, apró habocskái pedig ezer szép regét susogtak a költői estnek; e szép vidék felett mint óriási korona emelkedett az egymást ölelő hegysor Glärnisch-től kezdve egész a berni hegyekig. Ez volt a tájkép, melynek szemléletébe elmerültem, s mentől tovább néztem azt, annál jobban tetszett.

A társaság egyik tagja azt kérdezé hogy láttam-e már „Alpenglühen“-t.

Akkor még nem láttam.

— Ez a büszke hegykirályoknak ragyogó glóriája, melylyel nem minden nyár ajándékozza meg a kíváncsi utazót. Aki egyszer látta, soha sem felejtí el e megragadó látványt.

Ismét a szép táj szemléletébe merültem el, midőn egyszerre önkénytelenül és kérdőleg pillantottam szomszédomra, hogy mit jelent a vidéknek e rögtöni megváltozása?

Halvány árnyék borult a hegyek oldalára, mintha valami óriási szellem lehelte volna oda; a következő pillanatban halvány violaszín özönlé el az egész panorámát, mely percről percre erősebb lett, s végre a sötét lilaszínek sajátyszerű vegyülékében úszott az egész vidék, mialatt a szemet a másik oldalról az alkonyat pírja bilincselé le. Mintha tűz borította volna el az egész tájat. Égett minden, a szem szinte káprázott bele. Még a tűzsziporkákat is látni vélte az ember. A hegy óriási fején még égett a bucsúzó nap sugárscókja; mintha fájt volna neki a válás, még egy-egy meleg lehelleget nyomott annak virágkoszorúza homlokára.

Kevés képzelődés kellett hozzá, hogy az ember lássa, miként reszketnek a vén hegyek az örömtől, s hogyan mámorosodnak el e ritkán élvezett kéj gyönyörűségétől.

Néhány pillanat múlva halvány ezüstös szürke szín terült el az egész vidéken.

A nap eltűnt a hegyek mögött. A bűvös káprázat elmúlt.

Nagy és szép pillanat volt, melyet látni és érezni lehet, de lelni nem, melyben az ember önkénytelenül a teremtés nagy gondolatát álmodja át. Ugy őrzöm ezt lelkemben, mint szép aranyos

---

---

emléket, a milyenhez hasonlót sem azelőtt, sem azóta nem láttam. . . . .

Az egyszeri angolról hallottam, hogy nem bírván elhatározni, merre vegye útját, a nehéz kérdést úgy oldotta meg: hogy papirszeletekre felírta Egyiptomot, Algieri, Canadát, Perzsiát, a papirdarabokat összegöngyölgetés a szobában szétszórta, s azokat newfundlandi kutyájának aportirozni kellett. A kutya azt a papirszeletet hozta el először urának, melyre Egyiptom volt felírva, tehát oda indult először.

Én sem tudtam sokáig elhatározni, hogy a sok kínálkozó hely közül melyiket látogassam meg?

Mínthogy kutyám nem volt, a kinek tanácsát igénybe vehettem volna: kénytelen voltam saját eszem után járni, s abban állapottam meg, hogy a „Wägghthal“-on barangolok keresztül, azután tovább, tovább, ki tudja meddig.

Mentem, mendegéltem, élvezve a balzsamos levegőt, gondtalanul sütkérezve a verőfényen, elmerengve az egymásra emelkedő távoli hegyek csúcsain, melyek közül — mint a zürichi vezető mondá — némelyik már olyan vén, hogy az emberek a nevét sem tudják.

Nagy élvezet volt az nekem, hegyről-hegyre

mászni, fel a legmagasabb csúcsokig, a hova csak a kecske és a pásztorfiú bir felkapaszzkodni. Azután végigheveredni a gazdag pázsiton, s a nyáj méla kolompolását hallgatni, s elmerengni a futó felhőkön, s átgondolni múltat és jelent, s álmodni a jövőről.

Kellemesebb zene volt nekem minden színházi operánál, ha a rigó harsány dalait kezdé füttyülni, s ha a galagonya ernyője között a vadgalamb kedélyesen búgott, s a jókedvű kakuk a pásztorleányoknak jósolgatta, hogy hány esztendeig élnek.

Kellemes mulatság volt nekem elnézni, milyen fürgén ugrik a mókus egyik ágról a másikra, milyen furcsán torzítja fel bóbbitáját a banka, s milyen ügyesen lépeget a bokrok között, milyen gyorsan kopogat a fa kérgén a harkály, s mily nagyúri megvetéssel tekint le a varju az alatta folyó életre.

Szívesen időztem néhány pillanatig a nem nagy, de festői „Bütteri“ vizesésnél, melyet a sűrű bokrok féltve rejtegetnek a szem elől. de a kellemes moraj oda vonzza a kíváncsi utazót.

A hegyi folyam csattog, zúg, s aláhullva, fehér foszlányaival verdesi a mészkövet és vörös agyagot, de midőn kitombolta magát, a simább hegytéren virágosabb partot áztat, s ragyogó tük-

réhez csalja a szitakötőt és hímes szárnyú pillangót, s miután a nap sugaraival eleget mulatott, megint a homályos erdőnek fordul, talán csak azért, hogy az útnak megmutassa az árnyas bokrok enyhe rejtekét.

Gyermekes örömmel futottam végig a „vordere Wäggithal“ buja legelőjén, s megtekintém a vén „Auberig“-nél azt a helyet, hol egykor szép falucska állott, melyet a hegyről lezuhant sziklatömeg megsemmisített.

A vén Guggelberg fái között örömmel szakgattam a mezei virágot, s belekiabáltam a „Schumacherloch“-ba, melyről az a rege szól, hogy egy varga elkárhozott lelke egyre kalapácsol benne. A léptek zaja csakugyan úgy hangzik benne mint a kalapácsütés.

Egyszer valami nyegle suhanc bele kiáltott a lyukba hogy: „hej varga adj nekem jó kaptát!“ s e pillanatban a magasról lezuhanó kő agyoncsapta, mert nem szabad a szellemekből gúnyt űzni.

Kalapom telve volt vadvirággal, s a bokrétában egy pár „férfihűség“ is díszlett; kezemben egy csomó alpesi rózsát tartottam, melyeket a hegyek tetején mindig nagy kedvvel gyűjtöttem.

Hosszú kóborlás után a nagyobb és impozan-

sabb „Hinter-Wäggithal“ elszórt apró gunyhói közé érkeztem.

A legszebb és legkedvesebb pásztorvölgy ez, a melyet képzelni lehet. Óriási smaragd szőnyeg terül el a szem előtt, melyet a természet keze apró, tarka virágokkal hímzett ki; szebb minden fejedelmi salon szőnyegénél. Itt-ott egy-egy apró örök forrás csörgedez, melynek üde vize felfrisíti a lankadt pásztort és fáradt útast. A gazdag lege-lőn mélán kolompol a gulya, s vígan ugrándozik a nyáj, melyet mélázva néz a pásztorfiú, ki kényelmes tanyát ütött az árnyas helyen, s néha-néha bozontos kutyáját simogatja. Vadméhek és aranyos szárnyú bogárkák zsonganak körülötte, figyelmesen hallgatja őket, mintha el akarná tőlük tanulni ezt a furcsa zizegő nyelvet.

Kényelmes, nyugodt, ábrándos nép lakja e szép völgyet, melynek lelke telve van költészettel. Minden mozdulatukon, minden szavukon meglátszik a pásztorélet, meglátszik hogy nincs sürgős dolguk.

Apró kunyhóikban mindig szívesen látják az útast, s megosztják vele szerény falatjukat. Alig várják, hogy az ember szóba álljon velök, s meséltesen magának.

A körülfekvő magas hegyek oly védőleg terjesztik ki erős karjaikat: mintha meg akarnák óvni e csöndes tanyát minden veszedelemtől.

Kétszeresen érdekes e csöndes magány annak, kit a nagy város zaja, az örökös zaklatottság, a gőzerővel való munka agyonkínóztak, a ki évenként egyszer elszalad ilyen magános völgybe, hogy senki se tudja hova lett, sőt elfeledi az egész világot, és ártatlan meséket hallgat.

Felkapaszkodtam az egyik hegyre, hol ritka szépségű virág tűnt szemembe, egy sugár termetű, ragyogó szemű, piros arcú, alig tizenhat éves barna kis lány. A legszebb virág valamenynyik között, melyre összes barangolásom közben akadtam.

Amint észrevette, hogy hozzá közeledem, felém fordult, s nyájasan tekintve rám, szelid hangon kérde, hogy szolgálhat-e valamivel?

— Engedje meg, hogy innen nézzek le a szelid völgybe.

— Bizony jól nézze meg e szép helyet, mert messze földet bejárhat míg hozzáfoghatóra akad — felelé mosolyogva a sajátságos „Schwitzer dütsch“ nyelven, melyet alig lehet megérteni.

— Mit mivel itt a magányban szép kis lány?

— Gyógyfüveket szedek. Nézze mennyi van már — mondá, megrakott kötényét mutatva. A tél nálunk nagyon hosszú, messze földön nincs orvos, ha valaki megbetegszik ezektől gyógyul meg. Különben nagyon közel lakom ide. Ott ama kunyhóban; de már nem sokáig maradok itt, felmegyünk a nyájjal együtt a hegyekre, ott van csak ám a szép élet. Ha akarja mesélek róla önnek.

— Nagyon meg köszönöm.

— Ismerek itt minden árkot, minden bokrot, minden fát, talán minden madarat is, mely ezen a vidéken röpked. Sok eltévedt útasnak mutattam meg az igazi utat és sokat vezettem keresztül hegyen-völgyön, egészen fel a jegesekig.

— Szokott ilyesmire vállalkozni?

— Ezer örömmel mindenkor.

— Szabad tudnom, hogy hívják magát, bércek szép virága?

— „Röschen“ a nevem.

Mondhatom, hogy a legszebb alpesi rózsa, melyet életemben láttam.

— A nagy Tysnek unokája vagyok — folytatá a lányka kötényének két sarkát szoknyájához erősítve.

— Csakhogy én nem tudom, hogy ki volt a nagy Tys.

— Nem tudja — mondá ártatlan mosolylyal — akkor ön még keveset tud.

— Most vagyok először e vidéken.

— Majd elmesélem később, de most először segítsen füvet szedni — mondá, s leguggolt a gyepes oldalra, s mintha ott sem volnék, el kezdett magában dúdolgatni, mialatt az ezer jó füvet szedegette.

Én is lehajoltam és téptem egy csomó mindenfélét, s mikor átnyujtottam neki, jót nevetett, hogy milyen sok rossz füvet is szedtem a jó közé. Ugy látszik kevésbé voltam jártas a botanikában mint ő.

— Vezetőjét elbocsáthatja — mondá rövid szünet mulva, félszemmel a mögöttünk ácsorgó zürichi polgárra tekintve, ki nagyokat fujt, és csodálkozott a különös foglalkozáson, melyre vállalkoztam.

Ugy cselekedvén, mint a kis alpesi rózsa parancsolta.

— Itt nincs szüksége kalauzra — folytatá a kedves gyermek — minden pásztorfiú megmutatja az utat, és elvezeti ahova csak tetszik. Meg

lehet jól akár egész nyáron e szép völgyek és hegyek között; itt nem bántja senki. Volt nálunk még gyermekkoromban egy gazdag úr, a ki nagyon sokáig időzött itt a hegyek között, én voltam vezetője. Mikor elment, szép aranypénzecs két adott emlékül, melyet sokáig megtartottam. Mikor szegény anyám meghalt, akkor adtam ki, sírkövet készíttettem neki. Jó lélek volt. Isten nyugasztalja!

Mikor ez utolsó szókat elmondotta, szép pillán két nehéz könnycsepp gördült le. De csakhamar letörlé azt napbarnította ujjával, s szelid mosoly vonult el ajkain.

— Messze van a temető. Ott a hegy alatt; de azért lemegyek, ha lehet minden ünnepen, és szép mezei virágból koszorút fonok a sírra, mely legszomorúbb, de legkedvesebb helyem a világon.

Még egy darabig tépegette a gyógyfüvet, aztán felkelt, s azt mondá, hogy menjünk most a kunyhóba, a hol meg is fog vendégelni.

— Ön is szereti a „schöne Blümlit?“ — kérdé kalapomra és kezemre tekintve, melyben az alpesi rózsacsokrot tartottam.

— Csak a szívtelen ember nem szereti ezeket.

— Azt mondá nekem az a gazdag úr is, és sokszor óraszámra szedett velem virágot, —

mondá a kis Rózsa gyorsan lépegetve mellettem. És férfihűséget is talált? — kérde mosolyogva — ez igen ritka virág.

— Sőt csakis férfihűséget találtam, lányhűséget ellenben sehol.

— Ti a kalapotokon hordjátok, mi a szívünkben — volt rá az ünnepélyes felelet.

Nemsokára betértünk a kis kunyhóba, mely belülről tán még szerényebb volt mint kívülről. A konyhában jókora tűzhely terjeszkedett, melynek közepén egy árva fazék pihent jókora hamurakáson, a falon egy pár tál lógott, s az egyik falhoz egy béna szék támaszkodott nagy fáradtan.

A kis Rózsa innen balra egy szobába nyitott be, melyben ősidőkre emlékeztető, primitiv butorzatra találtam. A szoba közepét Tell Vilmos idejéből származó erős tölgyfaasztal foglalta el, körülötte négy vastag szék ólálkodott. A balsarkban vén zöld kályha terjeszkedett, mely valamennyi kályhának ősanja lehetett. Abból a fajtából való, a melyről a mese azt mondja hogy: kidőlt-bedőlt kemencének egy csepp oldala sem volt, mégis megsült benne a pogácsa. Közéleben hosszú bőrpamlag foglalt helyet, mely minden esetre volt tizszer annyi idős, mint a kis Rózsa,

de hosszú élete dacára jól conserválta magát. Átellenében valami pohárszékfélén akadt meg szemem, a melyen kívül még egy fogas és két tulipános láda egészíté ki a butorzatot. A pamlag felett igen szép és nagy értékű elefántcsont feszület függött, mely úgy illett e szobába mint koldusnő fejére a gyémánt diadém.

A mint a kis leány észrevette, hogy ez értékes tárgyat figyelemmel vizsgálom, rögtön levette azt, gondosan letörülte róla a port, áhítattal megcsókolta, azután mondá :

— Az angol úr adta anyámnak emlékebe, a ki nálunk lakott. Legértékesebb és legkedvesebb tárgyunk ez, melyet a világ minden kincseért nem adnánk oda. Itt lakott ebben a szobában, és nagyon jó érezte magát szegény körünkben. Valami bánat üldözte őt el hazulról, s itt a természet kebelén keresett szórakozást és enyhülést... Most egyedül lakom itt. Atyám és testvérem a hegyeken legeltetik a nyáját. Hetenkint legfeljebb kétszer látom őket.

Csakhamar kényelembe helyeztem magam, azzal a szándékkal: hogy egy-két napra vendége leszek a szerény kunyhónak. A kis Rózsa nagyon megörült határozatomnak és gyorsan elhagyta a

szobát, hova néhány perc múlva ismét visszatért, az asztalra szép fehér abroszt terített, azután nagy köcsög aludtejet hozott, a mely az utolsó cseppig megaludt tejszín volt, egy fehér fazékban édes tejet állított oda, azután sajtot, fris irósvajat, jól készült ízletes fekete kenyeret s végre sült burgonyát tett elém.

Hosszas kérésre és nógatásra a szép Röschen is mellém ült. Nem tudom, hogy ez volt-e az oka, vagy pedig a példabeszéd, mely itt megvalósult, hogy: az éhség a legjobb szakács, annyi azonban bizonyos, hogy sok nagyúri társaságban rosszabb étvágygyal és rosszabb kedvvel ettem a fácánt és a lúdmájpástétomot.

Idylli völgy, pásztorélet, — pásztor-óra illik hozzá!

A beszédes kis lány egyre mulattatott mindenféle érdekes történet elbeszélésével.

Mikor a nagy ebédet elköltöttük, megkértem a kis leányt, hogy váltsa be ígését, s beszéljen a nagy Tysről.

— Igen, a nagy Tysről, mondá a kis leány az asztalt rendezgetve. A nagy Tys, vagy az erős Mátyás, öregatyám volt, s azonkívül híres pásztor. Nevezetes volt arról, hogy a legnagyobb hegy te-

tejére — a melyet senki megmászni nem mert — könnyű léptekkel ment fel, s ott legelteté nyáját. A legjobb legelőt mindig ő foglalta el, s a „glarneri“ pásztort nem türte meg maga körül. A glarneriek és mi közöttünk régi gyűlölség uralkodik, ahol csak szerét ejthetjük, boszantjuk egymást. Olyan erős volt, hogy két embert felkapott a levegőbe, ott megcsóválta őket, azután összeverte a fejöket. Messze vidéken nem is mert vele senki birokra kelni. — Egy szép reggelen a glarneriek három erős legényt küldöttek ellene. Midőn nagyatyám kunyhójából kilépett, s a három erős legényt meglátá, s egyúttal verekedő szándékukat is eltalálta, azt gondolá magában, hogy három erős legénynyel megbirkózni mégis egy kicsit bajos lesz, mert csak két keze van, a melylyel markolhat, s így a harmadik legény hátulról kerülhetné meg, s még nagy híre csorbát szenvedne, a minek semmi szín alatt sem szabad megtörténni. Azt gondolta tehát magában, hogy először megmutatja a legényeknek nagy erejét, s ha akkor sem vesztik kedvöket a verekedéstől: isten neki, megbirkózik velök. Két óriási lapos követ hengerített rögtön maga elé, mindegyik köre egy-egy nagy tejes edényt tett, s ennek tetejébe egy óriási saj-

tot, ami együttvéve olyan súly volt, hogy négy ember sem bírta volna felemelni, azután felkapta az egyik nagy követ edényestől, sajtostól együtt jobbába, a másikat baljába, s megállott a három legény előtt, mondva:

— Legyetek üdvözölve derék glarneri legények! Tys megkínál szegény hajléka előtt jó sajttal és jó tejjel; fogadjátok azt szívesen.

A három legény úgy elbámult a rendkívüli erőn, hogy minden kedve elment a dulakodástól. Leültek melléje, kedélyesen falatoztak vele, a glarneriek pedig annál jobban boszankodtak, hogy nem bírtak rajta kifogni, s még most is haraguznak, ha azt mondja valaki, hogy mikor mentek az öreg Tyssel verekedni, — pedig az erős Tyst már régen legyőzte a még erősebb halál.

Nemsokára ismét neki eredtem a barangolásnak kedves kis vezetőmmel.

Midőn a nagy „alpstokkal“ kezemben hegyről-hegyre másztam, s az elmaradozó zöld rétekre egy-egy futó pillantást veték, s édes melancholiával néztem isten szép világának ezt az elragadó darabját, a „Fluhberig“ hólepte ormai mosolyogva integettek felém mintegy kérdezve: miért sietsz úgy türelmetlen ember fia, hiszen mindnyájunkat

kényelmesen szemügyre vehetsz?! – Könnyű nektek — gondolám — sok ezer esztendeig éltek, ráértetek, — de az én időm nagyon ki van mérve.

Az alpesek majd minden sziklájához egy-egy rege van kötve. Apáról fiúra száll ez. Hiszi mindenki.

Egy kopár, lapos bérctetőn megállottam, hogy gyönyörködjem az óriási hegyek imposans alakján.

— Ez a hegy arról nevezetes, — csevegé kis vezetőm — hogy egy velencei bűvész járt ide, s innen aranyat és ezüstöt bányászott ki és Oberle nevű vezetőjét — kinek családja még most is él a közeli faluban — gazdaggá tette. Utána egy másik jött, aki egy kis pásztorleányba szerelmes lett. A kis leány nagyon irtózott a kigyóktól, s a bűvész a kigyókat örökre kiirtotta a vidékről. (Annyi bizonyos, hogy az egész vidéken egyetlen kigyót sem talál az ember.)

A csöndes völgynek zenéje is van, melyet a magasból hallgatni kétszeres élvezet. Az „Aa“ kedves csörgedezésébe kellemesen vegyül a nyáj méla kolompolása, — a jövő zenéjének e primitív ellentéte — s a szédítő magason, görbe botjára támaszkodva, jókedvűen „jodliroz“ a pásztorfiú,

kinek a csevegő viszhang felel, vagy egy másik pásztor a szemközt fekvő hegy tetejéről.

Nyár derekán a pásztorok e szelid völgyből az alpesekbe — a nyári élet kedves magányába vonulnak. A ki nem fél a hegymászástól, menjen fel a „Bockmatteli“-re, a Schynberg keleti részére, honnan tekintetével az egész svájci rónát átölelheti, ott találja a pásztorok legérdekesebb példányait. Egy-egy odúba belebujnak, mint a morgó, előttük vígan legel a nyáj, — megvetik a világ minden hiúságát, dalolnak, fütyülnek, s boldogoknak érzik magukat. Nagyon örvendenek a látogatásnak, és szívesen kínálják az embert friss tejjel.

Hosszas barangolás után hólepte hegy tetejére érkeztünk — melynek nevére nem emlékszem többé. Fáradtan támaszkodám botomra, kis vezetőm pedig havat szedegetett kötényébe.

— Ez nagyon veszedelmes hegy jó uram — mesélé a leányka. — Viharos éjjeken egy vén asszony iramlík le innen tájékozó sárkányon. A féktelen hegyi víz utána száguld, s óriási köveket és tövestől kitépott fenyőfákat hömpölyget maga előtt. A sárkány vad iramlása, és a boszorkány rémes üvöltése iszonyattal tölti el a pásztorok lelkét, kik jól ismert engesztelő imákat mondanak

az „Aa“ vízének, hogy el ne áraszsza a hímes réteket. Ezt a csúnya hegyet azért „boszorkányhegy“-nek nevezzük.

E szók után félénken tekintett körül, s keresztet vetett magára.

A mint a hegyről lefelé ereszkedtünk, gazdátlan kis nyáj jött felénk. A bégető és mekegő állatkák sovárgó tekintetéből világosan kiolvastam, hogy sőt kérnek, amit azonban a legjobb akarat mellett sem adhattunk nekik.

A kis Rózsa azt kérde, hogy akarok-e kecsketejet inni?

Szomjam igennel válaszolt, s úgy láttam, hogy a nagy barna kecske is beleegyezett, de kételyem támadt az iránt, hogy a tulajdonos beleegyez-nék-e? okos kis vezetőm azt felelte erre mosolyogva: hogy itt az alpesek között a természetjog uralkodik, s e gazdátlan birtokból szabad egy pohárnyi frissítőt magunknak tulajdonítani anélkül, hogy jogot sértenénk. S csakhamar magához édesgette a szakálas állatot oly nyelven, melyet nem értettem, habár olvastam Dupon de Nemoursnak az állatok beszédéről írott könyvét, s bõrpoharamat — melyet arra használtam, hogy a heggyi csörgetegekből üde vizet merítsek — gyor-

san tele fejte, s én ritka étvágygyal üritém azt ki, a kecske pedig megkönnyebbülve ügetett a völgy felé.

— — — —

Szép boldogságos est volt. Elutazásom előestéje.

A szerény pásztorkunyhó felett fekvő dombon ültem, gyönyörködve az est költészetében, elmerengve a csillagos égen, hallgatva azt a titokszerű suttogást, melyen az éj sok csodás dolgot beszél annak, aki e rejtelmes nyelvet megérti.

Szép kis vezetőm a hímes virágú rétre heveredett, s nagyon szomorú volt.

A merész hegycsúcsok ezüst fényben ragyogtak. A föld, mint alvó gyermek nyugodott a mosolygó ég karjai között. A távolból egy kolomp szelid hangja, s a hegyi ér lassú csörgedezése hallatszott hozzám, melybe kellemesen vegyült az éji bogárkák zizegése.

Ama szelid holdas éjszakák egyike volt ez, midőn az egész természet reszket a kéj és boldogság mámorától; midőn a virágos nyár, illatának legbódítóbb részeit adja át a szellőnek, hogy maga a lélekzés mámorosítsa el idegeinket; midőn a madárdal kedves beszéddé válik, és az álmodó

szívet édes titkokról világosítja fel. Ilyenkor az eltemetett szerelem sírhantjai is egyszerre a vágyak virágágyaivá válnak. . . . . Az ember nem tudja, hogy élni jobb-e ily pillanatban, vagy meghalni a szép természet kebelén?!

Nemsokára dal csendült meg a távoli bérc ormán, mely oly szeliden elhalódva hatott hozzánk, mint tengeren a bucsúének hangjai.

Szép kis vezetőm erre még szomorúbb lett, s ragyogó szemeiből nehéz könnycseppeket törült ki.

A pásztor rémítő svájci kiejtéssel Uhland szép költeményét dalolta :

» Droben stehet die Kapelle,
Schauet still ins Thal hinab,
D'runten singt bei Wies' und Quelle
Froh und hell ein Hirtenknab.«

A szomorú énekre néhány perc múlva a tulsó hegyről vidám hangok feleltek :

» Was rauscht, was raschelt durch den Busch,
Ein Mörder, der mich droht !
Mein Liebchen kömmt gesprungen, husch!
Und herzt mich fast zu Tod.«

— Az első testvérem hangja volt — mondá a szép kis lány — ki mindig szomorú énekeket dalol. Néha egész éjjel csupa dal az egész hegység.

Minden oldalon más énekekre kezdenek, s az éneket rendszerint vidám jodlirozással végzik be. A holdvilágos éjjet nagyon szereti a pásztor. Leheveredik a gazdag fűre, megcsodálja isten szép egét, órákig bámulja a csillagok rezgését, s dalba önti érzelmeit, míg a jótevő álom nem lepi meg. Néha többen is összejönnek és együtt dalolják énekeiket, melyeket egymástól tanulnak el. Ime hallja?...

A távolban egész kórus szólalt meg. Szépen összeillő, tiszta csengő hangok. A dallam olyan volt, mint valami indulóé. Minden szó érthető volt.

»Ich bin vom Berg der Hirtenknab,
Seh' auf die Schlösser all' herab;
Die Sonne strahlt am ersten hier,
Am längsten weilet sie bei mir;
Ich bin der Knab vom Berge.«

Erre hosszú, jókedvű jodlirozás következett, melytől az egész hegység viszhangzott.

Felkértem szép kis vezetőmet, hogy ő is daloljon valamit. Mire szép csengő hangon, mint valami csicsergő kis madár rákezdé:

»Stets i Trure muss i lebe,
Stets i Trure muss i si.
Wil min Schatz isch untrü worde,
Muss i lide grosse Pi.«

»Kumst mir zwar us mine Auge,
 Aber nüd us minen Sinn,
 Hättist mir wuol dürfe glaube;
 Dass i trü gewese bin.«*

E szomorú dalocska után — melynek szerzője talán ő maga volt — lesütötte szemeit, s szép arca egészen elborult. A hold szelid fénye megvilágítá ártatlan arcát. Olyan volt, mint egy busongó angyal, ki az égből szállott le, hogy szenvedését itt a földön folytassa.

Az egész vidék néma volt, csak a hegyi ér egyhangú csörgedezése hallatszott. A pásztorfiúk nem kezdettek új dalt. Lelköket egészen elbűvölte e fájó, méla ének, mely szívből jött, s szívhez szólt. Várták míg újra megcsendül az epedő hang, melyet jól esett hallani, s mely mégis fájt.

A leányka új dalt kezdett anélkül, hogy erre felszólítottam volna őt.

•
 »Rechte Liebi gath vu Herze,
 Rechte Liebi brennet heiss;

* Stets in Trauer muss ich leben, Stets in Trauer muss ich sein, Weil mein Schatz ist untreu worden, Muss ich leiden grosse Pein. Kommst mir zwar aus meinen Augen, Aber nicht aus meinem Sinn, Hättest mir wohl dürfen glauben, Dass ich treu gewesen bin.

O wie wuol isch einen Menschē,
Der was Liebi heisst, nüd weiss.

Bis die Berge thun sich büge,
Und die Hügel senke sich,
Bis der Tod mir nimmt das Lebe :
So lang will i liebe dich !«

— — — — —
Midőn elhagytam a szép vidéket, a kis leány
alpesi rózsacsokrot nyujtott e szókkal :

— A viszontlátásra a jövő évben!...

A virág rég elhervadt, de néha a hervadt
virág is kellemesen beszél.

A mult nyáron még egyszer meglátogattam e
szép vidéket.

Itt-ott egy-egy új pásztorkunyhó emelkedett,
mely bizalmasan símult a hegyoldalhoz, tudva :
hogy az megvédi a vihartól.

Betértem a kunyhóba is, hol a szép Röschen
lakott. Egy fiatal pásztort találtam ott, kiben a
nagy hasonlatosságnál fogva a leányka testvérére
ismerte m.

Ama kérdésemre, hogy hol van a szép kis
leány, a pásztorfiú a temető felé mutatott.

Megtekintém az egyszerű sírkertet.

A legszebb alpesi rózsa ott nyugodott anyja mellett.

Egyszerű sírján mezei virágok nyilottak.

Árva kis madár csicsergett a közeli ágon.
Talán ismerte és siratta őt.

Könnyet hullaték az egyszerű sírra, virágot
téptem onnan emlékül, s azután szomorúan tá-
voztam.

Az enyhe szellő susogva dalolá mellettem:

»Bis die Berge thun sich büge,
Und die Hügel senke sich,
Bis der Tod mir nimmt das Lebe: »
So lang will i liebe dich!«

A játszi szellő talán Röschen lelke volt?! . . . .

(1868 és 1871.)

